

Glasnik

Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

ISSN 1512-6609

9-10

Sarajevo

septembar-oktobar 2021.

VOL. LXXXIII • Str. 679-870

U ovom broju pišu:

Hikmet Karčić • Dženan Mušanović • Azra Lojić • Edin Lepenica •
Suadin Strašević • Mustafa Tahrali • Asmir Crnkić • Azra Medara •
Enes Karić

| Sadržaj

Aktuelne teme

687-700 Dr. Hikmet Karčić • Negiranje genocida u Bosni i Hercegovini u savremenim kontekstima

Eseji

701-710 Dženan Mušanović • Manjina u Kur'ānu i "mentalitet krda"

711-722 Azra Lojić • Religijski odgoj u funkciji razvoja interkulturalnog društva

Kulturna baština

723-742 Edin Lepenica • Organizacioni aspekt obavljanja hadža u SR BiH u fondovima Gazi Husrev-begove biblioteke (1945-1992)

743-760 Dr. sc. Suadin Strašević • Djelatnost carskog i kraljevskog Garnizonskog suda u Tuzli - Sudski postupci, suđenja

761-772 Mustafa Tahrali • Opći prikaz Ibn 'Arabijevog utjecaja na osmansko razdoblje

773-784 Asmir Crnkčić • Drveni mostovi na Uni

Tesavuf

785-802 Dr. sc. Azra Medara • Hadži Bajram Veli – utemeljitelj bajramijskog derviškog reda

Naši uglednici

803-816 Enes Karić • Pozdrav pjesniku sufijjskih nadanja

Službeni dio

819-838 Aktivnosti Ustavnog suda

839-846 Aktivnosti Rijaseta

847-869 Dekreti

١٠-٩

سرايفو

سبتمبر - أكتوبر عام ٢٠٢١

السنة ٨٣٠ الصفحات ٨٧٠ - ٦٧٩

البلاغ

مجلة المشيخة الإسلامية
في البوسنة والهرسك

فهرست

موضوعات راهنة

٦٨٧-٧٠٠ **حكمت كارتشيتش** • إنكار الإبادة والجرائم الجماعية المقترفة في البوسنة الهرسك في السياقات المعاصرة

مقالات

٧٠١-٧١٠ **جنان موشانوفيتش** • الأقلية في القرآن و«عقلية القطيع»
٧١١-٧٢٢ **عذراء لوييتش** • التربية الدينية في خدمة تكوين المجتمع المتعدد الثقافات

تراث ثقافي

٧٢٣-٧٤٢ **أدين لينيتسا** • الناحية التنظيمية الخاصة بأداء فريضة الحج من جمهورية البوسنة والهرسك الاشتراكية في وثائق مكتبة الغازي خسرويك (١٨٤٥-١٩٩٢م)
٧٤٣-٧٦٠ **ساعودين ستراشفيتش** • أعمال محكمة الحامية القيصرية في توزلا
٧٦١-٧٧٢ **مصطفى طهرة** • عرض عام لتأثير ابن العربي على الفترة العثمانية
٧٧٣-٧٨٤ **آسمير تسرنكيتش** • الجسور القديمة على نهر أونا

التصوف

٨٠٢-٧٨٥ **عذراء مدارا • الحاج بيرم ولي مؤسساً للطريقة الصوفية البيرمية**

وجهاء قومنا

٨١٦-٨٠٣ **أنس كاريتش • تحية لشاعر ذي آمال صوفية**

رسميات

٨٣٨-٨١٩ **نشاطات المحكمة الدستورية**

٨٤٦-٨٣٩ **نشاطات الرئاسة •**

٨٦٩-٨٤٧ **قرارات التوظيف والعزل عن الوظيفة**

| Contents

Current Themes

687-700 Hikmet Karcic • Genocide Denial in Bosnia-Herzegovina in Contemporary Contexts

Essays

701-710 Dzenan Musanovic • Minority in the Qur'ān and the „Herd Mentality“

711-722 Azra Lojic • Religious Education in the Service of Development of Intercultural Society

Cultural Heritage

723-742 Edin Lepenica • Organizational Aspect of Performing Hajj in SR BiH in the Funds of Gazi Husrev-Bey Library (1945-1992)

743-760 Suadin Strasevic • Activity of the Imperial and Royal Garrison Court in Tuzla

761-772 Mustafa Tahrali • General Overview of Ibn 'Arabī's Influence on the Ottoman Period

773-784 Asmir Crnkic • Wooden Bridges on the Una River

Tasawuf

785-802 Azra Medara • Haji Bajram Veli
- Founder of the Bajrāmī Dervish Order

Our dignitaries

803-816 Enes Karic • Greetings to the Poet of Sūfī Hopes

The Official Part

819-838 Activities of the Constitutional Court

839-846 The Activities of Riyasat

847-869 Decrees

Negiranje genocida u Bosni i Hercegovini u savremenim kontekstima

Dr. Hikmet Karčić

institut za islamsku tradiciju bošnjaka
karcic@iitb.ba

Sažetak

Negiranje genocida i masovnih zločina koje su počinile srpske snage traje još od rata u Bosni i Hercegovini - 1992-1995. Kada su počinjeni prvi masakri u dijelu Sarajeva pod opsadom - opredijelili smo se za termine koji su jasno definirani u međunarodnom pravu, kao npr. opsada, srpska propagandna mašinerija optužila je vladu Republike Bosne i Hercegovine za granatiranje i otvaranje snajperske vatre na sopstvene građane kako bi izazvala simpatije i intervenciju Zapada. Masakri u Ulici Vase Miskina, Markale I i II u Sarajevu te Kapija u Tuzli, kao najzloglasniji zločini, bili su predmet izrugivanja srpskih medija. Otkrivanje logora u Krajini u ljeto 1992. godine kao i vijesti o masovnim silovanjima također su odbacivane kao propaganda. Genocid nad Bošnjacima u UN enklavi Srebrenica, u julu 1995. godine, postao je predmet negiranja i teorija zavjera u srpskim krugovima. Četvrt stoljeća nakon genocida i pored brojnih sudskih predmeta i gomile forenzičkih dokaza, negiranje genocida, ali i drugih zločina, jače je nego ikada. Svoje učešće u negiranju genocida i drugih zločina uzela su i poznatija imena na Zapadu poput Jessice Stern, Noama Chomskog, Diana Johnstone i Petera Handkea. U toku posljednje decenije, negiranje genocida je postalo dio zvanične strategije Republike Srbije i Republike srpske. U ovom radu bit će fokus na ključnim akterima i argumentima koji se koriste u svrhu negiranja i minimiziranja genocida i drugih zločina. Također, ovaj rad nastojat će pokazati kako je negiranje genocida postalo sofisticirano.

Ključne riječi: *negiranje genocida, Markale, Srebrenica, Bosna i Hercegovina*

Uvod

Američka naučnica i stručnjakinja za Holokaust Deborah Lipstadt na jednom javnom predavanju je kazala "Postoje činjenice, postoje mišljenja i postoje laži".¹ Autorica knjige *Denying the Holocaust*, objavljena 1993. godine,² postala je svjetski poznata nakon sudskog spora sa negatorom Holokausta Davidom Irvingom na osnovu čega je snimljen igrani film 2017. godine, pod naslovom *Denial*.³ Lipstadt je svojim istraživačkim radom, ali i sudskim procesom, pokrenula pionirski poduhvat: obračun sa negatorima holokausta. Ovi negatori, često na marginama akademske i društvene javnosti, bili su ignorirani i odbačeni od svih. Međutim, svi imaju svoju čitalačku publiku pa tako i negatori holokausta. Oni nisu nimalo bezazleni i nebitni. Naprotiv, Lipstadt je pokazala kako je i pola stoljeća nakon holokausta sudskim procesima morala pobijati Irvingove tvrdnje.

Slično tome je i negiranje genocida u Bosni i Hercegovini - često je bilo predmet odbacivanja pojedinaca iz domaće akademske i političke javnosti. U tome su se spomenuti pozivali na sudske procese pa čak i na floskule poput "cijeli svijet zna", "istina se ne može negirati" itd. Realnost je, međutim, potvrdila George Orwellovu tvrdnju "Ko kontrolira prošlost, kontrolira budućnost". Ne samo da se sudske presude negiraju već se negiranje genocida normaliziralo i postalo dio *mainstreama*.⁴

Ovaj rad ima za cilj ukazati na činjenicu da negiranje masovnih zločina i genocida nikad nije stalo, samo je intenzitet u jednom periodu bio smanjen. Na osnovu zločina na Markalama, Kapiji i Srebrenici, ukazat ćemo na strategiju negiranja koja je, uz iste argumente već četvrt stoljeća, postala dio kolektivnog srpskog *establishmenta*.

1 Lipstadt, Deborah, "Behind the lies of Holocaust denial", *Tedx*, April 2017. https://www.ted.com/talks/deborah_lipstadt_behind_the_lies_of_holocaust_denial/transcript?language=en

2 Wagener, Volker, "Negiranje holokausta - negiranje istorije", *DW*, 11. oktobar 2016. <https://www.dw.com/bs/negiranje-holokausta-negiranje-istorije/a-36008960>

3 *Denial* (2016). Režija: Mick Jackson, *IMDB*, <https://www.imdb.com/title/tt4645330/>

4 Za opširniji teoretski okvir i primjere vidjeti: Mujagić, Elvedin, "Negiranje genocida nad Bošnjacima", Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2014; Šarić, Sabahudin, "Negiranje genocida u Srebrenici", u: Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije održane 9-11. jula 2015. godine Sarajevo - Tuzla - Srebrenica (Potočari): 9-11. juli 2015., Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016; Džananović, Muamer, "Poricanje (posljednja faza) genocida u Bosni i Hercegovini", *Monumenta Srebrenica* 4, 2015, 107-113.

Komisija za Srebrenicu

Dragan Čavić, predsjednik entiteta Republika srpska u Bosni i Hercegovini, se 22. juna 2004. obratio javnosti uživo na televiziji. Ukratko je predstavio glavne nalaze i sadržaj Komisije za Srebrenicu vlade Republike srpske. Čitajući s papira, sjedeći na stolici sa srpskom trobojkom iza sebe, završio je govor i gledajući kameru izgovorio: "Nakon svega ovoga, najprije kao čovjek i Srbin, pa onda kao otac, brat i sin a tek onda kao predsjednik Republike srpske, moram reći da je ovih devet dana jula srebreničke tragedije crna stranica istorije srpskog naroda."⁵

Godine 2002. porodice žrtava podnijele su 49 apelacija Domu za ljudska prava, a sve su se odnosile na nestanak Bošnjaka muškaraca i dječaka u Srebrenici u julu 1995.⁶ Dom za ljudska prava bio je međunarodni hibridni sud u Sarajevu, koji je služio kao prethodnica Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine. Porodice su tražile da Dom naredi vladi Republike srpske dostavljanje informacije o sudbini njihovih najmilijih i lokacije masovnih grobnica.

Porodice su znale da su njihovi voljeni mrtvi, ali su htjeli znati cijelu istinu o okolnostima njihove smrti i o onome šta se dogodilo nakon toga. Dom je utvrdio da je neuspjeh Republike srpske u objavljivanju tih podataka porodicama žrtava kršenje ljudskih prava. Kao rezultat toga Vlada Republike srpske formirala je komisiju koja je trebala izraditi Izvještaj o "događajima u i oko Srebrenice u julu 1995.". Dom je također naložilo isplatu dva miliona KM (milion eura) Memorijalnom centru Srebrenica - Potočari kao kompenzaciju.

Njihove apelacije uslijedile su nekoliko mjeseci nakon što je Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) osudio srpskog generala Radislava Krstića za genocid u Srebrenici i 2001. na kaznu u trajanju od 46 godina zatvora.⁷

5 "Predsjednik RS: Srebrenica je sramota", 12. juli 2011. BUKA, <https://www.6yka.com/novosti/predsjednik-rs-srebrenica-je-sramota>

6 Karčić, Hikmet, *Apelacijama do istine: Uloga Doma za ljudska prava u procesu traženja nestalih osoba u BiH 1996-2003*, Konrad Adenauer Fondacija, Sarajevo, 2013, 48.

7 ICTY, *Tužilac v. Radislav Krstić*, IT-98-33-T, Pretresno vijeće, 2. 8. 2001. Žalbeno vijeće je ovu kaznu smanjio na 35. godina. Presuda Žalbenog veća u predmetu ICTY, *Tužilac v. Radislav Krstić*, IT-99-33, Žalbeno vijeće, 19.4. 2004.

Paddy Ashdown, Visoki predstavnik OHR-a za Bosnu i Hercegovinu u to vrijeme, bio je bivši član Britanskog parlamenta i služio je u elitnim Kraljevskim marincima. Za vrijeme rata u Bosni, Ashdown je bio oštri kritičar nedostatka Zapadne intervencije.⁸ Kao neko ko je iz prve ruke svjedočio masovnim zločinima počinjenim u zemlji, bio je odlučan u namjeri da ukloni sve koji su opstruirali provedbu Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Nakon što je Vlada entiteta Republika srpska počela nehajno izradivati nacrt izvještaja, Ashdown i drugi zapadni diplomati postali su bijesni.⁹ Inicijalna verzija Izvještaja, čiji je autor samoproглаšeni stručnjak za terorizam Darko Trifunović, navela je da u Srebrenici nije počinjen genocid. Izvještaj je nastavio mjeriti broj žrtava bošnjačke nacionalnosti "manji od 100" i insistirao da su te žrtve pogubljene od strane nelegalnih kontingenata snaga bosanskih Srba koji su djelovali "zbog lične osvete ili iz jednostavnog nepoznavanja međunarodnog prava".¹⁰

Ashdown je raspustio komisiju i naredio da se formira nova. Uz podršku zapadnih vlada, prvenstveno britanske vlade i američke administracije, stekao je reputaciju uklanjanja političara s dužnosti i, zaobilazeći parlamente, nametanja zakona koje nisu mogli ili željeti usvojiti. Dakle, nakon presuda Haškog tribunala nije prihvaćeno oštro negiranje genocida u Srebrenici.

Na Ashdownovo insistiranje, formirana je nova istražna komisija. Vlasti entiteta Republika srpska bile su prinuđene napraviti spiskove pripadnika vojnih i policijskih snaga bosanskih Srba koje su učestvovala u genocidu. Osigurali su i lokacije potencijalnih masovnih grobnica na kojima su trebali biti sakriveni posmrtni ostaci žrtava Srebrenice, iako se kasnije većina tih lokacija pokazala lažnim.¹¹

8 Rathbun, Brian C., *Partisan Interventions: European Party Politics and Peace Enforcement in the Balkans*, Cornell University Press, New York, 2018, str. 62.

9 Karčić, Hikmet, "From the Selimović Case to the Srebrenica Commission: The Fight to Recognize the Srebrenica Genocide", *Journal of Muslim Minority Affairs*, 35:3, DOI: 10.1080/13602004.2015.1080951, 2015, 370-379.

10 Report about case Srebrenica (the first part), mr. Trifunovic, Darko (prepared by), Documentation Center of Republic of Srpska for War Crimes Research Bureau of Government of RS for Relation with International Tribunal for War Crimes in the Hague, Banja Luka, 2002, 34; Nettelheld-Wagner, 2015: 266-267.

11 Karčić, Hikmet, "From the Selimović Case to the Srebrenica Commission: The Fight to Recognize the Srebrenica Genocide, 370-379.

Pod znatnim pritiskom Visokog predstavnika Paddyja Ashdowna,¹² Komisija je konačno objavila Izvještaj u kojem je priznala da su zločin genocida počinile snage vojske i policije Republike srpske, dostavila preliminarni popis žrtava i identificirala nekoliko hiljada počinitelja koji su učestvovali u genocidu. To je bio prvi pozitivan korak ka priznavanju genocida od strane Vlade Republike srpske i to je ocijenjeno kao prekretnica u naporima pomirenja u Bosni i Hercegovini.¹³ Nažalost, taj napredak bio je kratkotrajan.

Dvanaest godina kasnije, u augustu 2018, predsjednik entiteta Republika srpska Milorad Dodik pokrenuo je poništenje Izvještaja Komisije za Srebrenicu iz 2004. načinjen od strane Vlade Republike srpske i insistirao na tome da se provede nova istraga.¹⁴ Naveo je da Izvještaj iz 2004. sadrži "lažne podatke" i da je "zločin u Srebrenici inscenirana tragedija s ciljem satanizacije Srba".¹⁵ Ovu inicijativu jednoglasno su podržali srpski delegati u Narodnoj skupštini Republike srpske. Ubrzo su formirane dvije "Nezavisne međunarodne istražne komisije o stradanjima Srba" u Srebrenici i Sarajevu. U jednom trenutku zapadni lideri su ga smatrali "dahom svježeg zraka", međutim Dodikov povratak na vlast 2006. dao je ozbiljan zamah i institucionalnu podršku negiranju ratnih zločina bosanskih Srba kako u Republici srpskoj tako i u Srbiji.¹⁶ Od tada se revizionistička retorika proširila izvan granica nacionalnih i regionalnih krugova prodirući u glavni tok akademskog i društvenog diskursa.

Poništavanjem Izvještaja i uspostavljanjem dvije komisije, počeli su se pojavljivati jasni obrasci negiranja genocida u zemlji, koji uključuju

12 "Europe: Bosnia: 2 Officials Dismissed For Obstructing Srebrenica Inquiry", *New York Times*, 17. april 2004. <https://www.nytimes.com/2004/04/17/world/world-briefing-europe-bosnia-2-officials-dismissed-for-obstructing-srebrenica.html>

13 "Secretary-General, Welcoming Republika Srpska Apology For Srebrenica Tragedy, Says Authorities Have Set Example Of Confronting Painful Past", United Nations, 15. novembar 2004. <https://www.un.org/press/en/2004/sgsm9591.doc.htm>

14 Za detaljnije pojašnjenje ove politike vidjeti: Arnaut Haseljić, Meldijana, "Izvještaj Komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. Negiranje Memorandum 2 SANU", *Godišnjak BKZ Preporod*, Sarajevo, 2019, 242-260.

15 "Bosnian Serb Lawmakers Reject 2004 Srebrenica Report, Call For New Probe", *Radio Free Europe*, 15. august 2018, <https://www.rferl.org/a/bosnian-serb-lawmakers-reject-2004-srebrenica-report-call-for-new-probe/29435079.html>

16 "Albright Pledges \$5 Million In Aid To Bosnian Serbs", *Washington Post*, 21. februar 1998, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1998/02/21/albright-pledges-5-million-in-aid-to-bosnian-serbs/f69fdc27-bc96-4d53-8bea-7af27b54568a/>

često poricanje i govor mržnje visokih političara bosanskih Srba uz institucionalnu i finansijsku podršku revizionističkim i negatorskim projektima. Ubrzo nakon formiranja dvije nove komisije 2019. u Banjoj Luci, tri srpske organizacije održale su međunarodnu konferenciju pod nazivom "Srebrenica: stvarnost i manipulacija."¹⁷ Iako je većina učesnika dolazila iz RS i Srbije, nekoliko ruskih učesnika bilo je također uključeno zajedno sa šakom zapadnjaka kako bi bio stvoren privid šire međunarodne podrške negiranju genocida.¹⁸

Negiranje Markala i Kapije u službi Srbije

Poricanje masovnih zvjerstava srpskih snaga traje od rata u Bosni i Hercegovini.¹⁹ Kada su počinjeni prvi masakri u dijelu Sarajeva pod opsadom, srpska propagandna mašinerija optužila je bosansku vladu za granatiranje i snajperisanje vlastitih građana u pokušaju da izazovu simpatije i intervencije Zapada. U maju 1992. počinjen je prvi veći masakr u ratu kada su srpske snage granatirale glavnu ulicu Sarajeva – pogađajući red civila koji su kupovali hljeb i ubivši 23 Sarajlija.²⁰ Tog dana su srpski mediji objavili vijest kojom optužuju: "vladu u Sarajevu da je sama počinila masakr nad sopstvenim narodom ne bi li zadobila simpatije u svijetu i ubrzala zapadnu vojnu intervenciju".²¹ Zatim je, u julu 1992., američki novinar Roy Gutman otkrio priču o koncentracionim logorima

17 Milutinović, Milovan (ur.), "Srebrenica - Reality and Manipulation", Organization of commanding officers of the Army of the Republic of Srpska - Independent university Banja Luka - Institute for research on suffering of the Serbs in XX century, Banja Luka, Belgrade, 2019. <http://ostavrs.org/wp-content/uploads/2019/12/SREBRENICA-ingleski-sa-koricom.pdf>

18 Kovačević, Danijel, "Bosnian Serbs Appoint Israeli to Head Srebrenica Commission", *Balkan Insight*, 7. februar 2019. <https://balkaninsight.com/2019/02/07/bosnian-serbs-appoint-israeli-to-head-srebrenica-commission/>

19 Vidjeti: Subašić-Galijatović, Sabina; Arnaut-Haseljić, Meldijana, "Negacionizam kao završna faza genocidnog procesa i element urušavanja suvereniteta", *Pregled*, Vol. 57, br. 1, 2016, 127-141.

20 Karović-Babić, Merisa, "Masakr u ulici Vase Miskina, 27. maj 1992. - Reakcije, manipulacije i posljedice", *Znakovi vremena*, br. 74-75, 2016, 268; O ovom masakru pogledati i u: Čekić, Šestanović, Karović, Mastalić-Košuta, *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, 144-145, 265, 500; Mastalić-Košuta Zilha, „Masovna ubistva djece u Sarajevu pod opsadom 1992-1995.“, *Znakovi vremena*, br. 57/58, Sarajevo, 2012, 284.

21 Arnaut-Haseljić, Meldijana, "Mediji u funkciji realizacije genocida u Bosni", u: Genocid u Bosni i Hercegovini: posljedice Presude Međunarodnog suda pravde: zbornik radova međunarodne naučne konferencije održane 10. i 11. jula 2009. godine u Potočarima (Srebrenica) / Međunarodna naučna konferencija, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta, 2011, 851.; Keith Doubt, *Understanding Evil: Lessons from Bosnia*, Fordham University Press, 2006, 56.

u sjeverozapadnoj Bosni. Srbi su to odmah i žarko demantirali, pri čemu je Srpska pravoslavna crkva čak održala konferenciju za štampu kako bi negirala postojanje logora i optužila zapadne medije za antisrpsku pristrasnost.²² Vođa bosanskih Srba Radovan Karadžić kritizirao je međunarodnu štampu koja je na naslovnice stavila izmučene bošnjačke zatočenike rekavši da je i sam bio mršav kad je bio starosne dobi kao muškarci na fotografijama. Pojedini zapadni naučnici ljevičari kasnije su se pridružili Karadžiću u odbacivanju slika iz logora - neki i dan-danas stoje uz ovu tvrdnju.²³

U februaru 1994. VRS granatirala je pijacu Markale u Sarajevu usmrivši 68 i ranivši više od 139 civila.²⁴ Sinhronizirano, srpska televizija (RTS) i televizija bosanskih Srba na Palama emitirali su razgovor u kojem su Karadžić i drugi učesnici tvrdili da su snimci masakra iscenirani i da su "leševi ljudi koji su umrli ranije korišteni, a također i marionete i plastične lutke".²⁵ Tako je bio slučaj sa 'protežom' koju je paljanska televizija prikazala kao primjer namještaljke. Tokom suđenja Radovanu Karadžiću utvrđeno je da je ova proteza pripadala Čamilu Begiću jednom od žrtava masakra na Markalama.²⁶ Ovaj apsurdni argument kontinuirano su, godinama, koristili negatori te čak i timovi odbrane srpskih optuženika pred Haškim tribunalom.

S položaja Taktičke grupe Ozren Vojske Republike srpske (TG Ozren VRS) 25. maja 1995. ispaljen je artiljerijski projektil, koji je eksplodirao na centar Tuzle usmrivši 71 i ranivši oko 140, uglavnom mladih ljudi. Negiranje ovog zločina pojačalo se nakon hapšenja te presude Novaku Đukiću, komandantu Taktičke grupe Ozren VRS-a, koji je pravosnažno osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 20 godina pred Sudom Bosne i

22 Sells, Michael, "Kosovo Mythology and the Bosnian Genocide", u: Omer Bartov, Phyllis Mack, (ed.), *In God's Name: Genocide and Religion in the Twentieth Century*, Berghahn, 2001, 190.

23 Hoare, Marko Attila, "Genocide in the former Yugoslavia: a critique of left revisionism's denial", *Journal of Genocide Research*, 5:4, 2003, 543-563. DOI: 10.1080/1462352032000149495

24 Karović-Babić, Merisa, *Masovna ubistva civila u Sarajevu za vrijeme opsade 1992-1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2014, 144.

25 Miloš Vasić, "The Massacre At Markale Market", *Vreme*, 14. februar 1994. <http://www2.scc.rutgers.edu/serbiandigest/125/t125-1.htm>

26 "KARADŽIĆ NE VJERUJE PROTEZI ŽRTVE SA MARKALA", *Sense Agency*, 16. decembar 2010. <https://arhiva.sensecentar.org/vijesti.php?aid=12373>. Opširnije o masakru na Markalama: Karović, Merisa, "Masakr na Markalama, 5. februar 1994.", *Pregled*, Sarajevo, Broj.1, januar-april 2013, 85-113

Hercegovine.²⁷ Zbog pravnih zapleta i birokratskih prepreka,²⁸ Đukić je uspio pobjeći u Beograd gdje i dan-danas nastavlja izbjegavati pravdu.²⁹

Saradnja između Republike srpske i srbijanskih državnih institucija, prvenstveno političkih, vojno-polijski i medijskih u naporima da revidiraju istinu ovih pokolja lahko je vidljiva. Ova saradnja i zajedničko zalaganje za negiranje nastavili su se posljednjih godina jer oficiri poput Đukića i dalje uživaju zaštitu srbijanske države.³⁰ Ova odredba uključuje razne dodatne pogodnosti - kao što je pravno-tehnička podrška u širenju lažnih tvrdnji pod okriljem državnih institucija Srbije. Ministarstvo odbrane Srbije organiziralo je rekonstrukciju granatiranja za masakre u ulici Vase Miskina u Sarajevu 1992, na Markalama I i II, 1994. i 1995,³¹ kao i na Kapiji 1995.³² Ovi spektakli, izvedeni na vojnim lokacijama širom Srbije, trebali su potkrijepiti lažnu priču o tome kako je "Armija BiH organizovala napade kako bi izdejstvovala međunarodnu intervenciju".³³

27 Sud BiH, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Novaka Đukića, X-KR-07/394, 2009. godine, http://www.sudbih.gov.ba/bundles/websitenews/gallery/predmet/2472/1479800897X_KR_07_394_Djukic_12_06_2009_Prvostepena_presuda_bos.pdf

28 Đukić je podnio apelaciju Ustavnom sudu BiH, Đukić je u apelaciji naveo da mu je povrijeđeno pravo na pravično suđenje, jer je retroaktivno primijenjen Krivični zakon BiH, umjesto zakona SFRJ. U skladu sa presudom Evropskog suda za ljudska prava, u predmetu *Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine* (Aplikacije br. 2312/08 i 34179/08), Ustavni sud BiH je u ovom slučaju utvrdio povredu na osnovu člana 7. Evropske konvencije. Vidjeti: OSCE, Postizanje pravde za žrtve, 13. i Korner, Joanna, Procесuiranje ratnih zločina na državnom nivou u Bosni i Hercegovini, juni 2016. godine, str. 29, <http://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/247436>

29 "The State of Serbia Continues to Crime and Hide Novak Đukić, the Murderer of the Tuzla Youth", *YIHR*, 10. novembar 2019, <https://www.yihr.rs/en/the-state-of-serbia-continues-to-crime-and-hide-novak-dukic-the-murderer-of-the-tuzla-youth/>

30 Čekić, Šestanović, Karović, Mastalić-Košuta, *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, 96-97.

31 Čekić, Šestanović, Karović, Mastalić-Košuta, *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, 255-256; Karović-Babić, Merisa, *Masovna ubistva civila u Sarajevu za vrijeme opsade 1992-1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2014, 209-220; Mastalić-Košuta Zilha, „Masovna ubistva djece u Sarajevu pod opsadom 1992-1995.“, *Znakovi vremena*, br. 57/58, Sarajevo, 2012, 295-296.

32 Komarčević, Dušan, "Doprinos Srbije u negiranju zločina na Markalama", *Radio slobodne Evrope*, 22. septembar 2016. <https://www.slobodnaevropa.org/a/markale-nikinci/28003161.html>

33 Komarčević, "Doprinos Srbije u negiranju zločina na Markalama", 2016. <https://www.slobodnaevropa.org/a/markale-nikinci/28003161.html> A. Macanović - Z. Uskoković, "Za Markale krivi Alija i reis Cerić!", *Novosti RS*, 15. decembar 2015, <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/dosije/aktuelno.292.html:581632-Za-Markale-krivi-Alija-i-reis-Ceric>

Ujedno srbijanski mediji su Markale počele koristiti kao primjer ‘medijske nameštaljke’ kada negiraju zločine u drugim ratovima, poput Sirije.³⁴

Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica formiran od strane Vlade Republike srpske slično je tvrdio da su ti masakri ustvari teroristički akti, slični napadima na fudbalskom stadionu u Parizu 2015.³⁵ Ova tvrdnja oštro je kritizirana od mnogih 2019, kada je srbijanski list *Večernje novosti* objavio naslovnici na kojoj se navodi da je napad djelo islamskih ekstremista, koji je koordinirao saradnik Osama Bin Laden.³⁶ Tokom 2017. isti taj Centar objavio je knjigu visokorangiranog generala Vojske Jugoslavije Ilije Brankovića pod nazivom “Tuzlanska kapija – režirana tragedija”, u kojoj se tvrdi da je napad bio izrežiran.³⁷

Ashdownu je istekao mandat 2006. a njegovi nasljednici su se pokazali nedosljednim i neefikasnim u poređenju s njim. Iste godine Crna Gora je proglasila nezavisnost, uzburkavajući srpski nacionalizam širom regije. U Bosni i Hercegovini su održani opći izbori. Haris Silajdžić, koji je u ratnom periodu obnašao funkcije ministra vanjskih poslova a potom i predsjednika Vlade i premijera Federacije Republike Bosne i Hercegovine, izabran je za bošnjačkog člana tročlanog predsjedništva, dok je Milorad Dodik postao premijer Republike srpske. Silajdžić se zalagao za ukidanje srpskog entiteta, dok je Dodik zagovarao nezavisnost. Čavića i njegovu stranku u međuvremenu su kaznili birači.

I nakon 14 godina, Dodik je još uvijek na vlasti, sada kao srpski član Predsjedništva BiH. Dodikov cilj bio je, i još uvijek jeste, pisanje novog narativa o genocidu u Bosni i Hercegovini. Na njegovu inicijativu, 14.

34 Joksimović, Nikola, “Pravedna osveta”: Morbidne laži koje menjaju istoriju — od Srba do Sirijaca”, *Sputnik*, 14. februar 2019, <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/20190214118853620-pravedna-osveta-mediji-lazi-istorija-srbija-sirija/>. Vidjeti također: “Markale’ sirijskog rata?”, *RTV BN*, 24. august 2013, <https://www.rtvbn.com/16002/markale-sirijskog-rata>

35 Matić, S. J., “Veštačenja tragedija Markale 1 i 2 i Vase Miskina: Nisu Srbi posejali smrt”, *Novosti*, 20. septembar 2016. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:626010-Vestacenja-tragedija-Markale-1-i-2-i-Vase-Miskina-Nisu-Srbi-posejali-smrt>

36 Tadić, Nataša, “Oštre reakcije na tekst u *Večernjim novostima* o Kapiji: Sramotno, monstrozno...”, *Ni*, 5. mart 2019. <http://ba.niinfo.com/English/NEWS/a320098/Conspiracy-theory-about-1995-Kapija-massacre-shocks-citizens-of-Tuzla.html>

37 Obradović, Goran, “Promovisana knjiga koja osporava masakr na tuzlanskoj Kapiji”, *Balkan Insight*, 28. juni 2018. <https://balkaninsight.com/2017/06/28/bosnian-serb-book-disputes-tuzla-massacre-06-28-2017/>

augusta 2018. Narodna skupština Republike srpske poništila je Izvještaj o Srebrenici iz 2004. kojim je genocid priznat. Skupština je također zatražila osnivanje nove komisije koja bi ponovo istraživala događaje iz jula 1995. u Srebrenici te objavila novi revidirani Izvještaj. U februaru 2019. Vlada Republike srpske je, na inicijativu Dodika i njegovog Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD), najavila osnivanje "Nezavisne međunarodne komisije za istraživanje patnji svih naroda na području Srebrenice u periodu od 1992. do 1995." te još jedne komisije s mandatom za istraživanje ratnih stradanja Srba u Sarajevu.

U proteklih 14 godina Dodik je, uz podršku svojih mentora i saveznika u Beogradu, uspio stvoriti razrađenu mrežu historijskih revizionista i negatora genocida. Većina međunarodnih aktera ostala je tiha dok je negiranje jačalo. Ova mreža je velika, snažna, dobro organizirana i prožima sve dijelove društva – uključujući akademski, politički i zabavni sektor. Ti revizionistički akteri negiraju genocid, opravdavaju ratne zločine i veličaju ratne zločince. Oni razvijaju teorije zavjere i kontranarative bez osnovnih historijskih činjenica ili objektivne stvarnosti. U Bosni i Hercegovini će prilika, koju je pružio Čavićev trenutak iz 2004, možda zauvijek nestati. Još više zabrinjava da Dodikovi negatori stječu prijatelje i podršku van Balkana.

Zaključak

Masakr u Christchurchu 2019. trebao bi poslužiti kao poziv na buđenje. Dok se napadač odvezao do džamije Al-Noor, puštao je srpsku nacionalističku pjesmu pod nazivom "Karadžić, vodi svoje Srbe" – video koji sadrži snimke Bošnjaka zatočenih u srpskim koncentracionim logorima. Slično je i desničarski terorista Anders Breivik, također inspiriran srpskim nacionalizmom, ubio 77 civila u Norveškoj 2011. Ovi događaji jasno pokazuju potencijal da genocid počinjen u Bosni i Hercegovini služi kao inspiracija desničarskim ekstremistima širom svijeta. Stoga, negiranje i veličanje genocida u Srebrenici predstavlja globalnu prijetnju te nije isključivo problem Bošnjaka.

Posljednjih godina zavjere koje su promicali Karadžić i Milošević polahko su, ali sigurno, prodrle u zapadne intelektualne krugove. Afere

Peter Handke³⁸ i Jessica Stern³⁹ pokazuju zastrašujući uspjeh ovih teorija u posljednjih 25 godina. Mašinerija poricanja je užasno efikasna. Sastoji se od koordinirane i dobro organizirane mreže državnih i medijskih kontakata koji objavljuju neistinite podatke s ciljem iskrivljavanja istine i objavljivanja teorija zavjere. Nove komisije o Srebrenici i Sarajevu tek su dio spomenute mašinerije. Uključivanjem tima “međunarodnih stručnjaka” oni će pokušati pojačati usmjerene lažne tvrdnje i teorije zavjere koje su građene čak i u vrijeme počinjenja zločina. Ovaj put, međutim, srpska mašinerija poricanja ima čak više saveznika nego prije 25 godina.

Literatura

- “Albright Pledges \$5 Million In Aid To Bosnian Serbs”, *Washington Post*, 21 februar 1998.
- “Bosnian Serb Lawmakers Reject 2004 Srebrenica Report, Call For New Probe”, *Radio Free Europe*, 15. august 2018.
- “Europe: Bosnia: 2 Officials Dismissed For Obstructing Srebrenica Inquiry”, *New York Times*, 17. april 2004.
- “KARADŽIĆ NE VJERUJE PROTEZI ŽRTVE SA MARKALA”, *Sense Agency*, 16. decembar
- “Predsjednik RS: Srebrenica je sramota”, 12. juli 2011. BUKA, <https://www.6yka.com/novosti/predsjednik-rs-srebrenica-je-sramota>
- “Secretary-General, Welcoming Republika Srpska Apology For Srebrenica Tragedy, Says Authorities Have Set Example Of Confronting Painful Past”, United Nations, 15. novembar 2004.
- Arnaut Haseljić, Meldijana, “Izveštaj Komisije za istraživanje događaja u oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. Negiranje Memorandum 2 SANU”, *Godišnjak BKZ Preporod*, Sarajevo, 2019.
- Arnaut-Haseljić, Meldijana, “Mediji u funkciji realizacije genocida u Bosni”, u: Genocid u Bosni i Hercegovini: posljedice Presude Međunarodnog suda pravde: zbornik radova međunarodne naučne konferencije održane 10. i 11. jula 2009. godine u Potočarima (Srebrenica) / Međunarodna naučna konferencija, Sarajevo:

38 Maass, Peter, “Peter Handke Won The Nobel Prize After Two Jurors Fell For A Conspiracy Theory About The Bosnia War”, *The Intercept*, 14. novembar 2019. <https://theintercept.com/2019/11/14/peter-handke-nobel-prize-bosnian-genocide-conspiracy/>

39 Bećirević, Edina, “How Radovan Karadzic Led an American Scholar Into a Labyrinth of Genocide Denial”, *The Intercept*, 21. januar 2020. <https://theintercept.com/2020/01/29/radovan-karadzic-book-bosnia-jessica-stern/>

- Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta, 2011.
- Bećirević, Edina, "How Radovan Karadzic Led an American Scholar Into a Labyrinth of Genocide Denial", *The Intercept*, 21. januar 2020.
 - Čekić, Šestanović, Karović, Mastalić-Košuta, *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta, Sarajevo, 2010.
 - Džananović, Muamer, "Poricanje (posljednja faza) genocida u Bosni i Hercegovini", *Monumenta Srebrenica* 4, 2015.
 - Hoare, Marko Attila, "Genocide in the former Yugoslavia: a critique of left revisionism's denial", *Journal of Genocide Research*, 5: 4, 2003, 543-563. DOI: 10.1080/1462352032000149495
 - ICTY, *Tužilac v. Radislav Krstić*, IT-98-33-T, Pretresno vijeće, 2.8.2001. Žalbeno vijeće je ovu kaznu smanjio na 35. godina. Presuda Žalbenog veća u predmetu ICTY, *Tužilac v. Radislav Krstić*, IT-99-33, Žalbeno vijeće, 19. 4. 2004.
 - Joksimović, Nikola, "Pravedna osveta": Morbidne laži koje menjaju istoriju - od Srba do Sirijaca", *Sputnik*, 14. februar 2019.
 - Karčić, Hikmet, *Apelacijama do istine: Uloga Doma za ljudska prava u procesu traženja nestalih osoba u BiH 1996-2003*, Konrad Adenauer Fondacija, Sarajevo, 2013.
 - Karčić, Hikmet, "From the Selimović Case to the Srebrenica Commission: The Fight to Recognize the Srebrenica Genocide", *Journal of Muslim Minority Affairs*, 35:3, DOI: 10.1080/13602004.2015.1080951, 2015.
 - Karović, Merisa, "Masakr na Markalama, 5. februar 1994.", *Pregled*, Sarajevo, Broj.1, januar-april 2013.
 - Karović-Babić, Merisa, "Masakr u ulici Vase Miskina, 27. maj 1992. - Reakcije, manipulacije i posljedice", *Znakovi vremena*, br. 74-75, 2016.
 - Karović-Babić, Merisa, *Masovna ubistva civila u Sarajevu za vrijeme opsade 1992-1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2014.
 - Keith Doubt, *Understanding Evil: Lessons from Bosnia*, Fordham University Press, 2006.
 - Komarčević, "Doprinos Srbije u negiranju zločina na Markalama", 2016.
 - Komarčević, Dušan, "Doprinos Srbije u negiranju zločina na Markalama", *Radio slobodne Evrope*, 22. septembar 2016. <https://www.slobodnaevropa.org/a/markale-nikinci/28003161.html>
 - Korner, Joanna, "Procesuiranje ratnih zločina na državnom nivou u Bosni i Hercegovini", OSCE, Sarajevo, 2016.
 - Kovačević, Danijel, "Bosnian Serbs Appoint Israeli to Head Srebrenica Commission", *Balkan Insight*, 7. februar 2019.

- Lipstadt, Deborah, "Behind the lies of Holocaust denial", *Tedx*, April 2017.
- Maass, Peter, "Peter Handke Won The Nobel Prize After Two Jurors Fell For A Conspiracy Theory About The Bosnia War", *The Intercept*, 14. novembar 2019. <https://theintercept.com/2019/11/14/peter-handke-nobel-prize-bosnian-genocide-conspiracy/>
- Macanović, A.-Uskoković, Z., "Za Markale krivi Alija i reis Cerić!", *Novosti RS*, 15. decembar 2015.
- Mastalić-Košuta Zilha, „Masovna ubistva djece u Sarajevu pod opsadom 1992-1995.“, *Znakovi vremena*, br. 57/58, Sarajevo, 2012, 295-296.
- Matić, S. J., "Veštačenja tragedija Markale 1 i 2 i Vase Miskina: Nisu Srbi posejali smrt", *Novosti*, 20. septembar 2016.
- Milutinović, Milovan (ur.), "Srebrenica – Reality and Manipulation", Organization of commanding officers of the Army of the Republic of Srpska - Independent university Banja Luka - Institute for research on suffering of the Serbs in XX century, Banja Luka, Belgrade, 2019.
- Mujagić, Elvedin, *Negiranje genocida nad Bošnjacima*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2014.
- Obradović, Goran, "Promovisana knjiga koja osporava masakr na tuzlanskoj Kapiji", *Balkan Insight*, 28. juni 2018.
- Rathbun, Brian C., *Partisan Interventions: European Party Politics and Peace Enforcement in the Balkans*, Cornell University Press, New York, 2018.
- Report about case Srebrenica (the first part), mr. Trifunovic, Darko (prepared by), Documentation Center of Republic of Srpska for War Crimes Research Bureau of Government of RS for Relation with International Tribunal for War Crimes in the Hague, Banja Luka, 2002, 34; Nettelfield-Wagner, 2015.
- Režija: Mick Jackson, *Denial*, IMDB, 2016.
- Šarić, Sabahudin, "Negiranje genocida u Srebrenici", u: Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije održane 9-11. jula 2015. godine Sarajevo - Tuzla - Srebrenica (Potočari): 9-11. juli 2015, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016.
- Sells, Michael, "Kosovo Mythology and the Bosnian Genocide", u: Omer Bartov, Phyllis Mack, (ed.), *In God's Name: Genocide and Religion in the Twentieth Century*, Berghahn, 2001.
- Subašić-Galijatović, Sabina; Arnaut-Haseljić, Meldijana, "Negacionizam kao završna faza genocidnog procesa i element urušavanja suvereniteta", *Pregled*, Vol. 57, br. 1, 2016.
- Sud BiH, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Novaka Đukića, X-KR-07/394, 2009.
- Tadić, Nataša, "Oštre reakcije na tekst u *Večernjim novostima* o Kapiji: Sramotno, monstruozno...", *Ni*, 5. mart 2019.

- Vasić, Miloš, "The Massacre At Markale Market", *Vreme*, 14. februar 1994.
- Wagener, Volker, "Negiranje holokausta - negiranje istorije", DW, 11. oktobar 2016.

حكمت كارتشيتش

إنكار الإبادة والجرائم الجماعية المقتربة في البوسنة الهرسك في السياقات المعاصرة

إن إنكار الإبادة والجرائم الجماعية التي اقترفتها القوات الصربية العسكرية في البوسنة الهرسك مستمر منذ انتهاء الحرب فيها (1992-1995م). والآن، بعد مضي ربع قرن من الزمان وبعد أن أُجري عدد كبير من المحاكمات وقدم عدد ضخم من الأدلة الشرعية، أصبح إنكار الإبادة أشد منها في أي زمن مضى، وفي العقد الأخير من الزمن أصبح هذا الإنكار جزءاً من الإستراتيجية الرسمية لجمهورية صربيا وجمهورية صربسكا. ويذكر المؤلف في هذه المقالة ما هو أهم من الشخصيات والأدلة التي تستعمل في سبيل إنكار وتصغير الإبادة وغيرها من الجرائم المقتربة. وبالإضافة إلى هذا فحاول المؤلف أيضاً أن يشير إلى أن هذا الإنكار قد أصبح على درجة كبيرة من التمرس.

Hikmet Karcic

Genocide Denial in Bosnia-Herzegovina in Contemporary Contexts

The denial of genocide and mass crimes committed by Serb forces has been going on since the 1992-1995 war in Bosnia-Herzegovina. A quarter of a century after the genocide, despite numerous court cases and a lot of forensic evidence, the denial of genocide and other crimes is stronger than ever. Over the past decade, genocide denial has become part of the official strategy of the Republic of Serbia and the Bosnian Republika Srpska entity. In this paper, the author highlights the key actors and arguments used to deny and minimize genocide and other crimes. He also seeks to show how genocide denial has become sophisticated.

Manjina u Kur'ānu i mentalitet krda

Dženan Mušanović

postdiplomac na fakultetu islamskih nauka u sarajevu
dzenan_m_@hotmail.com

Sažetak

U ovom radu se kroz nekoliko primjera iz kur'ānskog teksta analizira pojam manjine naspram kovanice *mentalitet krda* u današnje vrijeme itekako zastupljene in actus. Kada Bog u Kur'ānu govori o kategoriji manjine, najčešće su ti iskazi u pohvalnom maniru. Manjina predstavlja kritičnu masu potrebnu za promjenu, manjina je izuzeta iz kazne koja sustiže grešnu većinu. Kako se najlakše povesti za masom pripajajući se, uvjetno kazano, krdu te usvajajući upravo taj mentalitet većine ili *krda*, uistinu predstavlja veliko pregnuće, odnosno napor biti među onima koji koriste svoj razbor kako bi činili dobro i bili zahvalni - kako i Kur'an sam o tome zbori. Ovaj rad upravo se bavi tim odnosom kur'anske riječi i trenutačne zbilje.

Ključne riječi: *kalīlen*, Kur'ān, manjina, broj, ljudi, većina.

Uvod

Nadnaravnost kur'ānskog izraza se pod jednim vidom skriva u numeričkom obliku. To znači da aritmetičko i neprestano naglašavanje pojedinih fraza ima svoj duboki, katkad skriven a ponekad izuzetno očevidan, smisao. Ukoliko je Onaj čijom je voljom Kur'ān sišao u pojavni svijet kroz poruku koja će odjekivati vječnošću naznačio svekolike fenomene oslovivši ih primordijalnim, iskonskim i neprolaznim kategorijama,

čovjeku preostaje da u te fenomene i ideje pronikne kako bi iznjedrio sržnu mudrost koja unutar njih prebiva. Rekosmo, jedan od vidova pod kojima je Kur'ān vrhunaravan i nepodražljiva karaktera, kako bi kazali orijentalisti, jeste i numerička, odnosno brojčana strana kur'ānskog izražaja. Jedna od odličnica islamskih znanosti, Annemarie Schimmel, već se bavila ovom pojavom u svome djelu *Misterija brojeva*, no mi ćemo se ovom prigodom udaljiti od uobičajene matrice i razmotriti ponavljanje, odnosno učestalost i moduse samo jedne sintagme itekako značajne za savremeno doba - *mentalitet krda* koji postaje sve evidentniji i lucidniji provalom društvenih mreža u naše živote. Pripadnost društvu uključuje paradoksalnu tačku u kojoj je svakome od nas naređeno da slobodno izabere ono što nam je ionako već nametnuto, veli Slavoj Žižek, slovenski filozof. Fazlur Rahman u *Glavnim temama Kur'ana* konstatira da se doima da čovjeku ne treba mnogo napora da bude nevažan, sebičan, škrtac... jer je „privlačenje naniže zemlji“ mnogo lakše negoli uzdizanje do visina čistote. Čovjek se mora boriti, kaže on, a u toj borbi Bog je njegov dobrohotan partner.¹

„Kuda svi, tu i ja!“

Razmotrivši kojim se riječima Uzvišeni Bog služio kako bi opisao skupine u koje se mogu razvrstati ljudi, zapazili smo jednu od dioba na manjinu - u Kur'ānu iskazanu riječju قليلا – *kalīlen* i većinu - iskazanu riječju كثيرا – *kesīren*. Odlučili smo se baviti samo riječju „malo /manjina“ jer bi bavljenje objema riječima oduzelo mnogo prostora.

Naime, *Index riječi Kur'āna* (المعجم المفهرس لآلفاظ القرآن) donosi 56 spomena riječi *kalīlen* u Kur'ānu. Od tog broja, u svrhu našeg razmatranja, osvrnut ćemo se na 20 ajeta. Ovaj akuzativni oblik riječi je znakovit jer iznjedruje semantičku formu na koju se osovljuje cjelokupni narativ o manjini i malom broju - maloj skupini ljudi. Kada god Sveznajući Stvoritelj u kur'ānske retke uvodi spomenutu riječ, to vrlo često čini kako bi se istakao značaj i kako bi poenta bila ono što je krajnje izgovoreno ili pročitano. Na tim mjestima, prolazeći kur'ānskim alinejama, čak i pri recitiranju, primjenjujući idgame, u fonetskom smislu se nazočuje jedno blago

¹ Rahman, Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, prev. Enes Karić, CNS & El-Kalem, 2017, str. 59.

usporenje koje simbolizira dovršavanje i pouku. Kada god govori o manjini u brojčanom smislu, odnosno o manjini kao o grupi ljudi, Uzvišeni Allah čini to pohvalno. No, kada kazuje o čovjekovom štovanju Boga, zahvaljivanju, ćudoređu i moralnim krepostima, On kudi ljudski rod koji sebe osjeća samodovoljnim, zaokruženim u smislu i neovisnim.

Tako već u drugoj suri El-Bekare - Krava, u 83. ajetu, govoreći o potomcima/sinovima Isrāilovim koji su zavjet uzeli da će se samo Njemu klanjati, dobrohotno postupati prema bližnjima i ugroženima te govoriti lijepe riječi i molitvu obavljati, Kur'ān poručuje: *vi ste se poslije, izuzev vas malo, izopačili i zavjet iznevjerili*. Dakle, većina je onih koji su sve obećano pogazili, iznevjerili zavjete date samom Bogu, dočim je mali broj ostao vjeran svome zavjetu, obećanju i svojoj riječi. Nerijetko Kur'ān izuzima manjinu iz grijeha i kazne većine sugerirajući da je narav insana takva da se lahko povodi a da su oni uistinu čvrsti, predani, iskreni i pobožni povedeni uzvišenijim motivom, te se ne daju zavarati i ostaju pri svome. Ova je pošast mantre „kuda svi, tu i ja“ postala pogibeljnom, naročito u dobu interneta, digitalnoj eri Facebooka i Instagrama gdje su mišljenja diktirana stavovima većine iznesenim u odjeljcima za komentare, na lažnim i poluprofesionalnim, irelevantnim portalima, kao i rubrikama poput „Istražuj“ gdje se korisnicima doslovno nameću sadržaji koje je svojim „lajkom“ odobrila većina. Ostati van okvira, izvan kalupa, ne biti poveden savremenim trendovima u mnogim slučajevima je teško, gotovo nemoguće, no nije li upravo to ono što je poruka Božijih znamenja ostavljenih u kur'ānskim dubinama.

Još jedan značajan primjer iz Kur'āna nalazi se u 88. ajetu iste sure. Ovdje kur'ānsko znakovlje napućuje na Mūsāov narod koji se pravda za svoja zlodjela, nakon čega slijedi sentenca: *A nije tako, nego je njih Allah prokleo zbog nevjerovanja njihova, i zato je vrlo malo njih koji vjeruju*. Na kur'ānskoj skalini koliko je onih koji su iznevjerili pakt sklopljen s Bogom jednako je tako malo onih koji vjeruju. Naravno, kada Onaj koji zna i skriveno i pokazano veli da malo njih vjeruje koristeći riječ يؤمنون – *ju'minūne*, misli se na istinsko, sržno uvjerenje koje stoluje u srcu, tom sultanu naših unutarnjih spoznajnih osjetila. U sličnom kontekstu, u 4. kur'ānskoj suri En-Nisā' - Žene se u narativu o Jevrejima koji izvrću

smisao riječima, uvijajući svojim jezicima i izrugivajući se istinskoj vjeri, nahodi isti redak kao onaj ranije spomenuti, pa je tako u 46. ajetu rečeno: *ali, Allah je njih zbog nevjerovanja njihova prokleo, jer malo ko od njih vjeruje*. Na sličnome tragu je i 155. ajet iste sure koji govori o prekršenju zavjeta, gdje je naveden gotovo identičan završetak: *pa ih je samo malo vjerovalo*. Također, 13. alineja sure El-Mā'ida - Trpeza kazuje: *I ti ćeš kod njih, osim malo njih, neprestano na vjerolomstvo nailaziti, ali im oprost i ne karaj ih!* Zamahšeri tumači riječi *osim malo njih* kazujući da su to oni među njima koji vjeruju². Ovim se definitivno utvrđuje matrica u kojoj su istinski, prilježni vjernici kritična masa koja oblikuje manjinu.

Blagoslov u malobrojnosti?

U današnje doba doima se da je vjera svedena na rituale, da je iz bogatog cjeloživotnog napatka iscijeden sav nektar Božije riječi te da islam treba ušatoriti u prostor džamije gdje će biti njegov jedini čador, stjecište, svetište, molitvenik i krajnja tačka. Brzi ritam životnih tokova, stalna dostupnost i mobilnost, rascijepljenost na želje i stvarnost doista dovode insana u situaciju da nema vremena da zastane i promisli o smislu svega što čini. Da bi se prisposobio izvjesni smisao, potrebno je gajiti unutarnje uvjerenje koje će svjetlosnu geografiju čovjeka čuvati od vjetrometine neminovnosti rapidne svakodnevnice. Kada uobzirimo sve rečeno, kur'ānska sadržina pred nama iskrsava kao vječna i neprolazna zvijezda vodilja. U nama sad dalekom sedmom stoljeću, kada je Kur'ān objavljen, Mudrost Božija je željela da Kitāb u sebi sukusira sve prostore, sva vremena i mjesta, pa nam poručuje da je mali broj onih koji vjeruju čineći te riječi živim i aktuelnim i u 21. stoljeću, 14 stotina ljeta nakon objavljivanja.

U suri potonje spomenutoj, En-Nisā', u 83. ajetu nailazimo na kur'ānski stupac u kojem se kaže: *A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove, i vi biste, osim malo vas, sigurno, šejtana slijedili*. Isma'il Hakki riječ *kalilen* u datom kur'ānskom stavku tumači riječima: „oni koje je Allah istaknuo / izdvojio racionalnim umom i srcem koje je neometano

² Zamahšarī, 'Umar az-Zamahšarī, *al-Kaššāfu 'an haqāiqi tanzīli wa 'uyuni-l-aqāwili fi wuǧūhi t-ta'wili*, Beirut, Dar Al-Ma'refah, 2009, str. 283.

zaokupljeno slijedenjem žudnji koje vode ka Istini...³ Komplementaran navedenom ajetu, kako tematski tako i semantički, 42. ajet sure El-Hidžr - Kamena zemlja, Medā'inu Salih veli: *Ti nećeš imati nikakve vlasti nad robovima Mojim, osim nad onima koji te budu slijedili, od onih zalutalih.*

S jedne strane imamo Božiju garanciju da nam šejtan ne može nauditi ukoliko smo Njegovi (iskreni) robovi. S druge strane, većina bi jamačno slijedila šejtanove stope da Uzvišeni na Svoje robove nije prosuo milost i dobrotu u koje se vjernici uzdaju i njima se nadaju. Ponovo je na jedan tas vage stavljena većina koja bi krenula za iblisom a na drugi manjina koja bi se čak i njemu prokletom oduprla i ustrajala u vjeri. Slično tome, u suri El-Isrā' - Noćno putovanje, u 62. ajetu, sam šejtan priznaje da će postojati manjina koju on neće uspjeti obmanuti i koja neće poći njegovim putovima: „*ako me ostaviš do Smaka svijeta, sigurno ću, osim malobrojnih, nad potomstvom njegovim zagospodariti*“.

Nešto drukčiju upotrebu riječi *kalīlen* nalazimo u 7. suri El-A'raf - Bedemi, u 3. i 10. ajetu. Na ovim toposima riječju *kalīlen* se hoće reći: *O kako malo! Zaista malo!* odnosno upućuje se svojevrsna kritika svima onima koji se izjašnjavaju kao muslimi i mu'mini što ćemo u nastavku vidjeti. Primjerice, kraj trećeg ajeta spomenute sure glasi: *A kako vi malo pouku primajte!* ili u drugom mogućem prijevodu: *A kako vi slabo razabirete!* dok kraj desetog ajeta donosi sljedeću kritiku: *A kako vi malo zahvaljujete!* Naravno, kako je i onih pohvaljenih malo, otuda je u cijelom ljudskom rodu a prvenstveno među vjernicima malo zahvale i nedovoljno odmišljanja. Čak i onima koji spadaju u manjinu, ovi su ajeti podsticaj da budu više zahvalni i da češće, dublje i stalnije kontempliraju i bdiju nad kur'ānskim riječima te time učine odklon od onih koje Ghazali u *Niši svjetlosti* kategorizira kao skupinu ljudi koji su se zabavili sobom, ne posvećuju vrijeme potrazi za ovim uzrokom [Bogom], već žive kao što stoka živi.⁴

Isti modus je primjetan u 78. retku 23. sure El-Mu'minūn - Vjernici gdje su pobrojana znamenja i blagodeti darovane insanu: *On vam daje sluh, i vid, i pameti; a kako malo vi zahvaljujete!* Svaki od ovih darova nosi

3 Burūsawī, Ismā'il Haqqī Burūsawī, *Rūḥu l-bayān*, Istanbul, 1421. god po H., sv. 2, str. 247.

4 Gazālī, Ebū Hāmid El-Gazālī, *Niša svjetlosti*, Mešihat Islamske zajednice u Republici Hrvatskoj, 1995, str. 109.

sobom svoje naročite blagodati, kao što je rečeno i u suri Ibrahim, u 34. ajetu: *A kada biste pobrojali jednu Allahovu blagodat (ni'met), ne biste je pobrojali!* To dalje znači da sama blagodat, primjerice, sluha donosi čovjeku izobilje mogućnosti: da čuje svog sagovornika, da sluša učenje Kur'āna, da osluškujе zvukove prirode i divi se veličini i savršenstvu Božije kreacije, potom vid: pomoću njega čita, spoznaje i saznaje, od prvorazredne važnosti je ibadet čitanja i recitiranja Kur'āna, očima gleda svijet, svoje roditelje, najbliže, blagodareći vidu ima prostorni orijentir itd. No, naposljetku, čovjek na svemu ovome nije [dovoljno] zahvalan i misli da je samome sebi dovoljan, što ga uvodi u *circulus vitiosus*, odnosno zatvoreni krug u kojem svaki smisao iščezava, koji kada jednom bude pretrgnut, već biva kasno za zahvalu. Na koncu, 9. ajet 32. sure Es-Sedžda - Padanje ničice opetovano naglašava ovo naravoučenje: *zatim mu savršeno udove uobličī i život mu udahne – i On vam i sluh i vid i pameti daje – a kako vi malo zahvaljujete!*

Nadalje, 116. ajet sure Hūd poručuje: *A zašto je među narodima prije vas bilo samo malo čestitih, koji su branili da se na Zemlji nered čini, koje smo Mi spasili!* Ovdje je poruka nalik prethodno navođenim primjerima te se dodaje da je Bog - govoreći božanskim *Mi* spasio tu manjinu, da su oni koji su bili čestiti a bili su malobrojniji priskrbili sebi Božiji patronat i salvaciju. Istodobno je ovo obećanje i zavjet svim pokoljenjima da se oni koji budu u manjini ne plaše jer je nad njima Božija zaštita i ultimativno Njegov spas ukoliko su oni dobročinitelji, oni koji zagovaraju dobro a odvrćaju od zla, čestiti, smjerni, iskreni, pošteni, pravedni i oni koji ispunjavaju svoje obaveze i izvršavaju farzove.

U 40. suri Gāfir - Oprostitelj donosi se odlučni sud da se ne izjednačavaju vjernici dobročinitelji i zlotvori poredeći ih sa onima koji vide i slijepcima: *Nisu isto slijepac i onaj koji vidi, nisu isto vjernici koji dobra djela čine i zlotvori. – Kako vas malo prima pouku!* Naglasak na vlastiti razbor i sozercanje nad sobom te činjenje dobrih djela poentirani su riječima u kojima je iskazana brojčanost onih koji pouku shvataju i primaju. Ovim lapidarnim primjerom željelo se pokazati koliko je ogromna razlika između onih koji čine dobro i onih koji čine zlo – poput onoga kome je život u tmīni naspram onoga koji biva obasjan svjetlom. No, samo umni

ljudi uzet će pouku a, kako Allah kaže, oni su manjina. Stoga, biti u manjini nije nužno loše niti je biti dio većine samo po sebi dobro.

Zaključak

Ukoliko uzmemo u obzir kur'ānska znamenja, u ovom pogledu konkretno ona koja govore o manjini i većini, možemo očititi da je kvalitet oduvijek bio u manjini. To je vrijedilo za sva vremena i podneblja - kako u odnosu prema knjizi ili moralnim vrednotama tako i spram produktivnosti, predanosti, posvećenosti, plemenitosti, srčanosti i iskrenosti. Naša nastojanja trebaju biti podstaknuta iskrenim i istinskim ubjeđenjem koje dolazi iznutra a potom ista treba implementirati u skladu s Objavom, praksom Vjerovjesnika islama, ﷺ, te vlastitim razumom ne mareći da li smo manjina ili ne. Udaljavanje od pogubnih trendova, ulaganje svog vremena bdijući nad Mushafom i svakvršnim drugim korisnim knjigama, čuđenje i divljenje prirodi, kako je to nekoć činio sjajni Goethe, osamljenost u ibadetu, bezuvjetno pomaganje drugima – samo su neki od načina kako da razbijemo matricu i izbacimo sebe iz obrasca koji nam je, kako reče Žižek, nametnut. Uostalom, kako je jednom prilikom izjavio i akademik Rešid Hafizović, „kvalitet je odvajkada bio u manjini“.

Konačno, recimo i to da je traganje za biti koja se skriva onkraj pojavnog, iza maske stvarnosti čemu je pozivao i Martin Heidegger u svojoj fenomenologiji prvi kognitivni imperativ islama koji ovu religiju čini supstancom koja pretrajava vremena i prostore te same muslimane čini manjinom u bespuću nemarne, neučene i neosviještene većine. Veliki sociolog religije Jakov Jukić u knjizi *Lica i maske svetoga* veli da „sa svih strana nahrupljuju uvijek nove ideje i proizvodi, stvarajući toliku nepreglednost i nesigurnost da izazivaju gotovo vrtoglavicu u ljudi nespremnih za neprestane promjene“.⁵ U vremenu i eri koju živimo, potrebno je u svakom magnovenju biti svjestan Božijeg napatka, nad njim bdjeti i kur'ānske poruke inkorporirati u svakodnevni život kako bi bilo moguće sučeljavati s novim idejama i proizvodima, kao i nesigurnošću koje Jukić

⁵Jukić, Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga: Ogledi iz društvene religijologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 7.

spominje. Tome dodajmo i nužnost obrazovanja i stjecanja znanja kojima bi pripadnik islama trebao hrliti te tako doprinositi društvu i zajednici u kojima obitava i djela. Sjetimo se riječi spočetka poglavlja „Znanje je društvo“ iz knjige *Trijumfalno znanje* Franza Rosenthala: „Informacija je vezivo koje drži na okupu bilo koje ljudsko društvo, a kontinuirani proces obrazovanja nužan je da osigura njegovo očuvanje i razvoj.“⁶

Tek zrijenjem uz Božiju riječ, neprestanim učenjem, čitanjem i spoznavanjem, kompetentnom uključenošću u društvene tokove musliman se može nadati da neće biti poveden onime što čini masa, te da će on biti od onih koji su, po kur'anskom slovu, priskrbili sebi Božije vođenje i spas, onih koji će, riječju Kur'āna, *ono što žele ostvariti*.

Podvucimo ova naša razmatranja riječima Jakova Jukića⁷, hrvatskog sociologa religije koji u knjizi *Lica i maske svetoga* kaže: „Tko danas u suvremenu svijetu hoće vjerovati, taj mora ploviti protiv struje svijeta i vjetra javnosti.“⁸ Odnosno, ko želi uistinu biti vjernik, on mora biti upremase većine – tj. u manjini.

6 Rosenthal, Franz Rosenthal, *Trijumfalno znanje*, prev. Enes Karić, CNS, 2020, str. 287.

7 Željko Mardešić (1933. - 2006.), hrvatski sociolog religije. Poznat pod pseudonimom Jakov Jukić. Iako je po formalnoj vokaciji pravnik, dr. Željko Mardešić je glavninu svojih intelektualnih potencijala posvetio sociologiji religije u kojoj je stekao ugled i ime vodećega stručnjaka na području cijele bivše Jugoslavije.

8 Jukić, Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga: Oglеди iz društvene religiologije*, nav. djelo, str. 10.

أجريت في هذه المقالة التحليل لعبارة الأقلية إزاء عبارة «عقلية القطيع» المتداولة بين الناس اليوم وذلك من خلال عدد من الأمثلة الواردة في القرآن الكريم. عندما يذكر الله سبحانه وتعالى في القرآن فئة الأقلية تكون أقواله في أغلب تلك الأحيان مادحة فإن الأقلية تمثل مبلغاً أدنى من الأفراد لازماً لإجراء التغيير، والأقلية مستثنية من العقاب الذي سينال الأغلبية الفاسدة.

Dzenan Musanovic

Minority in the Qur'ān and the „Herd Mentality“

Summary

Through several examples from the Qur'anic text, this paper analyzes the notion of a minority versus today's phrase „herd mentality“. When God speaks of the category of minority in the Qur'ān, most often these statements are in a praiseworthy manner. The minority represents the critical mass needed for change, the minority is, also, exempt from the punishment that catches up with the sinful majority. This paper deals precisely with this relationship between the Qur'anic word and current reality.

Religijski odgoj u funkciji razvoja interkulturalnog društva

Azra Lojić¹

studentica na fakultetu islamskih nauka u sarajevu
azra.lojic5@gmail.com

Sažetak

Religijski odgoj je značajan za razvoj zdravih pojedinaca, ali i zdravog i skladnog društva. U ovom radu govorimo o važnosti religijskog odgoja za razvoj interkulturalnog društva. U uvodnom dijelu objašnjavamo šta to predstavlja pojam interkulturalizma te naglašavamo važnost religijskog odgoja za razvoj interkulturalnog društva osvrćući se pritom na povijest islama. U prvom dijelu rada govori se o različitostima kao bogatstvu, osnovnim principima interkulturalnog učenja, razlici između pojmova „interkulturalizam“ i „multikulturalizam“ te o raznim zabudama na koje nailazimo a tiču se upravo interkulturalizma. U drugom dijelu rada govori se o suživotu kroz prizmu islama navodeći primjere iz Kur'ana te života posljednjeg poslanika, Muhammeda, a.s. Zatim, analizirajući neke od kurikuluma, govorimo o religijskom odgoju u Bosni i Hercegovini te o interkulturalnom obrazovanju kroz primjer islamske vjeronauke. Na kraju zaključujemo kako nas upravo religija poziva na suživot, mir i poštivanje drugog i drukčijeg. Putem religijskog odgoja ljude učimo kako je važno razviti međusobno poštovanje, toleranciju i ljubav.

Ključne riječi: interkulturalizam, multikulturalizam, religijski odgoj, suživot, islam.

¹ Autorica eseja je apsolventica na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, pedagoški smjer. (Nap. ur.)

Uvod

Interkulturalizam objašnjavamo kao otvorenost prema drugim kulturama, kulturnim i interkulturnim znanjima, odnosno, kao saradnju između pripadnika različitih kultura s ciljem uklanjanja predrasuda i stereotipa prema drugom i drukčijem. Ako imamo za cilj da uspostavimo veze i mostove između ljudi koji pripadaju različitim kulturama i vjeroispovijestima, potrebno je težiti ka cjelovitom odgoju čovjeka - čemu zapravo i teži religijski odgoj.

Osvrćući se na povijest islama, konkretno na period u kojem je živio pečatni Poslanik islama, u muslimanskom društvu uočavamo toleranciju i suživot s drugima, svaki čovjek je imao slobodu izbora te, shodno vlastitom izboru, svaka osoba je uživala prava. Prilikom širenja islama muslimani nisu silom nametali svoju vjeru niti su ikoga prisiljavali da prihvati islam, vođeni kur'anskim principom da *u vjeru nema prisile*. Tolerancija prema nemuslimanima tog perioda je rezultat načina na koji su odgajani Poslanik i njegovi savremenici. Cilj nam je ukazati na važnost religijskog odgoja, kao glavnog faktora u razvoju interkulturalnog društva, te na važnost suživota a posvetit ćemo pažnju i nekim istaknutim događajima iz povijesti islama.

Različitosti kao bogatstvo

Čovjekov pogled na svijet uvjetovan je njegovim karakterom, iskustvom te okolinom pod čijim utjecajem čovjek oblikuje vlastite ideale i vrijednosti. Kada se osvrnemo na svijet oko sebe, uočavamo mnoge razlike, počevši od različitih fizičkih karakteristika među ljudima pa do postojanja različitih religijskih uvjerenja, kultura, ideologija i sl. Ukoliko pažljivije osmotrimo, sve ove razlike imaju smisla, jer da ne postoje drukčiji, ne bismo imali svijest o tome ko smo mi, koji su naši ideali, nastojanja i sklonosti, ne bismo imali svijest o sebi, nego bismo se stapali s većinom a većina je laž - kako se to nahodi iz brojnih kur'anskih pasaža: *...ali*

većina ljudi ne zna²; ali većina ljudi neće da vjeruje³; ali većina ljudi nije zahvalna⁴.

Da bismo naučili živjeti jedni s drugima uvažavajući tuđe ideale i uvjerenja, potrebno je učiti, obrazovati se. Interkulturalno obrazovanje moglo bi imati veliki doprinos u tom procesu. „Interkulturalnim obrazovanjem se smatra obrazovanje koje uvažava i podržava različitosti u svim oblastima ljudskog života.“⁵ Neki od ciljeva interkulturalnog obrazovanja su da kod djece i odraslih razvija poštovanje za životne stilove koji se razlikuju od njihovih, da uvažava sličnosti i različitosti u pogledu vrijednosti i da osposobljava svu djecu da govore u svoje ime te da artikuliraju svoju kulturu i historiju.⁶

Pored pojma interkulturalizam, pojam s kojim se često susrećemo jeste i pojam multikulturalizam. Veoma je važno napraviti distinkciju između ova dva pojma. Naime, razlika između multikulturalizma i interkulturalizma je ta što multikulturalizam podrazumijeva činjenicu da ljudi različitih kultura žive jedni pored drugih a interkulturalizam podrazumijeva da različite kulture žive u interakciji - to je dinamički pojam fokusiran na izgradnju odnosa između različitih grupa.⁷

Djecu je još od ranog djetinjstva potrebno učiti suživotu, što se može postići u školama, jer su upravo škole mjesta gdje djeca provode značajan dio svog vremena. Zadatak učitelja jeste da nauče učenike komunikaciji i prihvatanju drugih a da se pritom osjećaju ravnopravnim članovima zajednice.

Budući da postoje razne zablude vezane za interkulturalno obrazovanje, upozorit ćemo ovdje na neke od njih:

Prva zablude jeste shvatanje interkulturalnog obrazovanja kao koncepta namijenjenog samo kulturno različitim učenicima. Potpuno je pogrešno voditi se logikom da je interkulturalno obrazovanje potrebno samo u školama koje pohađaju pripadnici različitih kultura ili

2 El-A'raf, 187.

3 Hud, 17.

4 Jusuf, 38.

5 Grupa Most, *Vodič za unapređenje interkulturalnog obrazovanja*, Fond za otvoreno društvo, Beograd, 2007, str. 13.

6 Ibid, str. 14.

7 Ibid, str. 5.

vjeroispovijesti. Interkulturalno obrazovanje je itekako potrebno u svim školama, pa čak i ako je riječ o vjerskim školama, poput medresa ili katoličkih centara. Ono služi da pojedinac postane svjestan sebe, svoje uloge u svijetu punom razlika, drukčijih mišljenja, stavova i ideologija te drukčijih individua, na koncu.

Druga zabluda jeste ta da srž interkulturalnog obrazovanja čini proširivanje postojećih kurikuluma i to sadržajima o različitim kulturnim, etničkim i rasnim grupama. Ovdje se rasprava o interkulturalnom obrazovanju usmjerava na sadržaj udžbenika - u raznim knjigama nalazimo fotografije na kojima se prikazuju sretna djeca različite boje kože, kose, očiju i sl. Fokusiranjem na analizu sadržaja formalnog kurikuluma, ostaju zanemareni drugi segmenti poput smanjivanja predrasuda, kritičkog osvještavanja nastavnika i učenika, transformacija školske kulture i dr.

Treća zabluda jeste tumačenje da će stvaranje prostora u kojem bi obitavali kulturno različiti pojedinci dovesti do društvene razjedinjenosti. Međutim, empirijski podaci pokazuju upravo suprotno. Naprimjer, istraživanje koje je provedeno 2008. godine u 27 evropskih zemalja pokazalo je da su nezaposlenost i siromaštvo značajniji pokazatelji napetosti između muslimanskih manjina i većinske zajednice, nego što su to etnički ili vjerski identitet.⁸

Prethodno navedene zablude odražavaju konzervativno razumijevanje interkulturalnog obrazovanja kao koncepta namijenjenog svima u cilju formiranja kolektivne svijesti o različitostima s kojima se susrećemo u svijetu u kojem živimo te u cilju razvijanja suživota. U praksi se fokusira na ostvarenje klime tolerancije i uvažavanja.

Osnovni principi interkulturalnog učenja

Kao prvi princip navodimo *povjerenje i poštovanje*. Naime, potrebno je svakoj osobi dati prostor da se izrazi, potrebno je uvažiti sva iskustva, talente i doprinose, kao i različite potrebe i očekivanja. Osvrnimo se na religijski odgoj, tačnije na islamski odgoj, unutar kojeg učimo kako svakoga treba poštovati na njemu svojstven način te kako niko od ljudi

8 M. Bartulović i B. Kušević, *Što je interkulturalno obrazovanje, priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike*, Centar za mirovne studije, Zagreb, 2016, str. 14-16.

nema pravo suditi drugim ljudima - to pravo pripada samo Bogu. Uz-
mimo za primjer poslanika Muhammeda, a.s., koji je jednom prilikom
posjetio grad Taif s ciljem pozivanja tamošnjeg stanovništva u islam. Na
povratku iz Taifa ljudi su se prema njemu ponašali veoma loše, gađali
su ga kamenicama pa mu je iz noge potekla krv i natopila mu obuću.
Uzvišeni Gospodar tada šalje Svoju intervenciju. Poslaniku dolazi melek
zadužen za brda te Poslanik može birati: ako želi uništiti taj narod, me-
lek će to učiniti, međutim, ovdje, kao i u mnogim drugim primjerima,
ogleda se uzvišenost karaktera poslanika Muhammeda, a.s., koji ni pod
koju cijenu ne želi da taj narod bude uništen, nadajući se kako će među
njima biti iskrenih Allahovih robova.

Doživljaj identiteta je polazna tačka interkulturalnog učenja. U svojim
korijenima pronalazimo i prepreke i mogućnosti za ovaj proces učenja.
U procesu interkulturalnog učenja često se bavimo time odakle dolazi-
mo, gdje smo živjeli i s kim smo se susretali. Razumijevanje sopstvenog
identiteta je preduvjet da bismo razumjeli druge.⁹ Islam promovira kon-
cept zajedničkog identiteta svim ljudima, što razumijevamo kroz mnoge
primjere iz povijesti islama. Naprimjer, prvi mujezin u islamu bio je Bilal
ibn Rebah, mladić koji je živio u doba poslanika Muhammeda, a.s. A
Bilal je bio crni rob. U Mekki je tada bilo nezamislivo da jedan crni rob
bude na bilo kakvoj poziciji, sve dok nije došao islam.

Interkulturalno učenje je proces koji *aktivno uključuje* sva čula i nivoe
učenja. Uzmimo za primjer jezik. Jezik, kao aspekt kulture predstavlja
glavni faktor interkulturalne komunikacije, ali istovremeno može biti i
izvor nesporazuma. Upravo zbog toga jezik ne treba imati dominantnu
ulogu, već treba biti samo jedno od sredstava komunikacije. Potrebno
je podjednako uključiti i sve ostale znakove, poput govora tijela i sl.¹⁰
Kao što nam je dobro poznato, uvaženi poslanik islama, Muhammed,
a.s., ponekad bi riječima iskazao kako neka osoba treba da postupi a po-
nekad bi samo išaretom potvrdio neki postupak. Iskazivao je i emocije
poštovanja i ljubavi prema svojoj porodici bez ijedne izgovorene rije-
či - o čemu nam svjedoči govor Aiše, r.a., Poslanikove supruge, koja bi

9 Oana Nestian Sandu i Nadine Lyamouri-Bajja, *T-kit, interkulturalno učenje*, prevod: Sanja Marković i dr.,
Hajde da..., Beograd, 2005, str. 39.

10 O. Nestian Sandu i N. Lyamouri-Bajja, *T-kit, interkulturalno učenje*, str. 39.

često spominjala kako Poslanik, a.s., kada bi pio iz čaše iz koje je ona pila, uvijek svoje usne prislanjao na mjesto na kojem su njene usne bile prislonjene. Ovo je snažna poruka.

„Interkulturalno učenje smješta drugog u centar razumijevanja.“¹¹ Ono nam daje mogućnost da razumijemo druge, da se poistovijetimo s tačkom gledišta drugih, da iskažemo svoje poštovanje kroz pokušaj da koračamo putem tog drugog, a da se ne pretvaramo da smo drugi ili da živimo ono što oni žive. Različita bića dopunjuju jedno drugo pa je i *dijalog s drugima* jedan od principa interkulturalnog učenja.¹² Razmatrajući ovaj princip iz perspektive religijskog odgoja, navest ćemo jedan ajet: *O ljudi, Mi vas od jednog muškarca i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali.*¹³

Suživot kroz prizmu islama

Iz mnogobrojnih kur'anskih ajeta može se zaključiti da je poštivanje slobode vjerovanja suštinski dio islamskog učenja te da muslimani nisu nikada imali problema s uvažavanjem pripadnika drugih vjeroispovijesti. Iako je, po slovu Kur'ana, islam posljednja objavljena religija te jedina ispravna za njegove sljedbenike, Kur'an nikako ne zagovara neprijateljski odnos niti mržnju prema sljedbenicima drugih religijskih uvjerenja. Islamska tolerancija rezultat je prihvatanja morala kao vrhovnog principa života u kojem je čestitost najveća čovjekova vrlina, a ne bogatstvo, nacionalna ili rasna pripadnost.¹⁴

Primjere islamske tolerancije i pozivanja ljudi da žive u miru vidimo kroz mnogobrojne kur'anske ajete od kojih ćemo navesti sljedeći: *O vjernici, živite u miru i ne idite stopama šejtanovim, on vam je, zaista, neprijatelj otvoreni.*¹⁵

Svakom pripadniku islama, koji za sebe odgovorno tvrdi da je musliman, vjernik praktičar, glavni uzor u životu predstavlja lik i djelo Pečatnog Božijeg poslanika, Muhammeda, a.s. S obzirom na to da je on

11 Ibid, str 39.

12 Ibid, str. 40.

13 El-Hudžurat, 13.

14 Mirza Mešić, *Muhammed, a.s., poslanik čovječanstvu*, El-Kalem, Sarajevo, 2015, str. 181.

15 El-Bekare, 208.

bio čovjek kojeg je Uzvišeni Gospodar odgajao, dok je sve druge odgajao neki drugi ljudski stvor, mi u njemu imamo najljepši uzor, o čemu nas i Kur'an obavještava: *Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor.*¹⁶ Poslanikov životopis obiluje informacijama koje pokrivaju područje našeg cjelokupnog djelovanja, te nam mogu pomoći prilikom rješavanja naših svakodnevnih dilema. Osvrnemo li se na povijest islama, uvidjet ćemo da nas Poslanik islama podstiče na suživot s drugima. Kroz primjer njegova života, ali i života njegovih savremenika, za koje Poslanik, a.s., kaže da su najbolja generacija ikad, uviđamo uspostavljene veze i mostove između ljudi koji su pripadali različitim vjerskim, ali i kulturološkim skupinama.

Prisjetimo se, nakratko, Hidžre. Naime, muslimani odlaze iz Mekke u Medinu i njihov život mijenja se iz korijena. Dolaze u grad u kojem važe drukčija pravila, drukčija kultura i običaji, kojima se treba prilagoditi. Važna poruka, kojoj nas Hidžra uči jeste da u osnovi nema promjene, dok je promjena moguća u stvarima koje ne predstavljaju vjersku suštinu. Muslimani i dalje ostaju muslimani - vjerski temelj koji su ponijeli iz Mekke nastavljali su primjenjivati i u Medini, gdje se Objava još uvijek spuštala, pa su neke vjerske stvari bile dopunjavane. Međutim, muslimani iz Mekke - muhadžiri pobratimili su se s muslimanima u Medini - ensarijama, prihvatili su Jevreje za svoje saveznike te uspostavili Medinsku povelju, koja je predstavljala i prvi pisani ustav u povijesti čovječanstva. Medinskom poveljom su udareni temelji vladavine prava i zakona. Svi građani su imali ista prava i pred zakonom su bili jednaki. Ova povelja pruža jasan dokaz da je islamska država utemeljena na socijalnoj pravdi. Kao dokument ova povelja/ustav nije nametnut/a. Baš suprotno, ona je nastala kao rezultat dugotrajnih pregovaranja i dogovaranja između Poslanika, a.s., ashaba i drugih stanovnika Medine.

Religijski odgoj i obrazovanje u Bosni i Hercegovini

Religijski odgoj je prijeko potreban u savremenom društvu. On treba služiti uklanjanju podjela, jačanju međusobnog povjerenja, poštovanja i razumijevanja, njegovanju demokratije, mira, suživota i smanjenju

16 El-Ahزاب, 21.

religijske i etničke segregacije. Religijski odgoj i obrazovanje u državnim školama utječe na razumijevanje među religijskim zajednicama u sadašnjosti i budućnosti. Naime, u Bosni i Hercegovini religijski identitet se preklapa s etničkim identitetom.¹⁷

Bosna i Hercegovina je multikulturalno društvo, to je jedan od razloga zašto je religijski odgoj i obrazovanje u Bosni i Hercegovini komplicirano organizirati. Religijski odgoj i obrazovanje u školama u BiH treba promatrati kao prioritet u odgoju i obrazovanju uopće. Neophodno je poznavanje vlastitog religijskog identiteta da bi se iskazalo poštovanje prema drugim religijskim identitetima. Bosna i Hercegovina je država s najvećom religijskom raznolikosti, ali i jedna od politički najpodjeljenijih zemalja u Evropi. Postojeći odgojno-obrazovni sistem reflektira unutrašnje podjele, koje postoje i u religijskom odgoju i obrazovanju.

Religijski odgoj i obrazovanje u Bosni i Hercegovini postoji od 1994. godine. Nastavni predmet Vjeronauka je podržan od strane religijskih zajednica, prilagođen zakonima države i međunarodnim obavezama. Postoji nekoliko rješenja kada je u pitanju organizacija religijskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini - od razdvajanja nadležnosti religijskih zajednica i države do obaveznog uvođenja konfensionalnog vjerskog obrazovanja na svim nivoima odgojno-obrazovnog sistema. Model konfensionalne vjeronauke bi podrazumijevao da se religijske zajednice brinu za nastavni plan i program, dok model nekonfeksionalne vjeronauke podrazumijeva nastavni predmet religijskih studija i organizirao bi se kao dodatna aktivnost.¹⁸ Postoje i druge institucije u kojima je zastupljen religijski odgoj i obrazovanje, poput predškolskih ustanova, mekteba, srednjih vjerskih škola u koje se ubrajaju medrese, katolički školski centri, zatim institucije za visoko obrazovanje poput Fakulteta islamskih nauka te Katoličkog bogoslovnog fakulteta i dr. Poznati su i neformalni oblici promocije religijskog odgoja i obrazovanja, poput kurseva islama ili drugih raznih aktivnosti vezanih za islamski odgoj i obrazovanje pokrenutih od strane nevladinih organizacija, poput Nahle u Tuzli i Sarajevu i slično. Da bi budućnost naše države bila bolja i naprednija,

17 Azra Kadić, „Religijski odgoj i obrazovanje u Bosni i Hercegovini“, *Religija i tolerancija*, br. 33, 2020, str. 6.

18 Ibid, str 8-9.

potrebno je izučavati različite religije, te raditi na uključivanju u društvo pripadnika različitih vjeroispovijesti kako bismo se suočavali i radili jedni s drugima na otvoren, miran i kulturnan način. Važno je da naša država napreduje kako bismo spriječili odlazak sve više mladih. Brojke su ubitačne, ali nije sve tako crno. Vraćajući se religijskom odgoju i iskonskim vrijednostima odgojit ćemo nove naraštaje spremne da se bore za svoju državu, za svoj jezik, nacionalnost i vjeroispovijest a prilikom te borbe problem im neće predstavljati da li rame uz rame stoje s muslimanom, katolikom ili Jevrejem. Bitno je da služimo iskrenim i čistim ciljevima, da želimo mir, napredak i slobodu.

Interkulturalno obrazovanje kroz primjer islamske vjeronauke

Fokusirali smo se na islamsku vjeronauku, jer smo primijetili da u školama većina djece pohađa nastavu islamske vjeronauke pa smatramo da posebnu pažnju treba posvetiti upravo kurikulumu islamske vjeronauke.

U devetom razredu osnovne škole, u okviru nastavne jedinice Bosansko susretanje s islamom, učenici se trebaju upoznati s načinom dolaska islama u Bosnu i Hercegovinu. Cilj ove nastavne jedinice jeste da u učenicima razvije osjećaj pripadnosti vlastitoj domovini ali i kulturi te religiji. Nastavnici će učenike upoznati sa sadržajem *Ahdname*, posebno se osvrćući na elemente koji upućuju na suživot i toleranciju prema drugim religijama.¹⁹

Tematska jedinica *Objava* obrađuje se u prvom razredu srednje škole i ima za cilj upoznati učenike s religijama koje uzimaju objave za svoje svete knjige, s ciljem razvijanja suživota i tolerancije, kao i pronalaska zajedničkih elemenata islama s tim religijama.²⁰

U drugom razredu srednje škole nema nekih naročitih tematskih cjelina koje upućuju na suživot, ali ono što bismo izdvojili jeste tematska jedinica *Čovjek graditelj zajednice*. Ova nastavna jedinica pruža

19 Islamska vjeronauka, nastavni plan i program za IX razred devetogodišnje osnovne škole.

20 Islamska vjeronauka, nastavni plan i program za I razred srednje škole.

mogućnost govora o odnosu prema pripadnicima drugih religija, kultura i ideja u okviru zajednice.²¹

U trećem i četvrtom razredu srednje škole ne nalazimo nastavne jedinice koje potenciraju suživot, u ovim godinama školovanja, na časovima islamske vjeronauke, više se potenciraju teme poput morala, iskorištavanja slobodnog vremena i mladosti, pronalaska sebe, te se u jednom dijelu obrađuju i islamski odgovori na izazove savremenosti.

Zaključak

Budući da svaki čovjek teži postizanju mira u sredini u kojoj živi, veoma je bitno da tu sredinu uredi shodno određenim načelima. Da bismo kao članove društva imali pojedince sposobne živjeti u miru s drugim, drukčijim od njih samih, potrebno je ljude odgajati i obrazovati. Od ranog djetinjstva treba kod djece razvijati svijest o različitostima, a na tom planu pomaže nam religijski odgoj kroz koji učimo da je Uzvišeni Gospodar ljude podijelio na rodove i plemena da bi se upoznali, družili i zavoljeli, a ne da bi se među njima razvila mržnja, razjedinjenost i nepoštovanje. Princip suživota je bio zastupljen i u drevnoj Medini, kada su poslanik Muhammed, a.s., i njegovi ashabi živjeli zajedno s Jevrejima. Važnost suživota je potvrđena i Medinskom poveljom, kojom su data prava svima.

Gledajući kroz prizmu religijskog odgoja zaključujemo da je svaki čovjek drukčiji i poseban na sebi svojstven način te da se u toj njegovoj različitosti od drugih ogleda upravo njegova snaga, nikako slabost. S obzirom da skup zdravih pojedinaca čini zdravo društvo, potrebno je raditi i s pojedincima i na sebi. Religija obuhvata svaki aspekt čovjekova života pa tako i aspekt suživota. Tajna je u tome da se svaki čovjek treba okrenuti istinskim vrijednostima religije, udaljiti se od vještački proizvedenih oblika djelovanja i vratiti se iskonskoj ljepoti. Samo povratkom na Pravi put, povratkom u Božije okrilje, spoznat će čovjek suštinu i smisao svog života i svoje životne sredine koju nužno dijeli s drugima.

U konačnici, kur'anski ajet iz sure Fussilet, 53. je jasan u svojoj naznaci: *Mi ćemo im pokazivati dokaze Naše u prostranstvima a i u njima samima.*

²¹ Islamska vjeronauka, nastavni plan i program za II razred srednje škole.

التربية الدينية في خدمة تكوين المجتمع المتعدد الثقافات

للتربية الدينية أهمية بالغة في تكوين أفراد سلماء ومجتمع سليم منسجم. أما هذه المقالة فتتناول مسألة أهمية التربية الدينية في سبيل تكوين المجتمع المتعدد الثقافات كما تتناول أيضا مسألة التربية الدينية والتعليم الديني في البوسنة والهرسك عبر مثال التعليم الإسلامي فيها. ومما تهدف إليه التربية الإسلامية رفع مستوى الوعي عن وجوب الإحترام المتبادل والتسامح والتحابب بين الناس عامة.

Azra Lojic

Religious Education in the Service of Development of Intercultural Society

Summary

Religious education is important for the development of healthy individuals, but also a healthy and harmonious society. In this paper, the author talks about the importance of religious education for the development of intercultural society, then about religious education in Bosnia and Herzegovina and about intercultural education through the example of Islamic religious education. Namely, through religious education, people learn how important it is to develop mutual respect, tolerance and love.

Organizacioni aspekt obavljanja hadža u SR BiH u fondovima Gazi Husrev- begove biblioteke (1945-1992)

Edin Lepenica

Gazi Husrev-begova biblioteka
edinlepenica68@gmail.com

Sažetak

Organizacioni aspekt obavljanja hadža u organizaciji Islamske zajednice u SR BiH obrađen je analizom arhivskih dokumenata Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu - fond Arhiv Islamske zajednice, koji su sadržavali podatke o načinu prijave kandidata, zdravstvene i druge uvjete za putovanje hodočasnika, organiziranje posebnih predavanja o hadžu s osnovnim propisima i značaju, način obezbjeđenja deviznih i dinarskih sredstava, kao i cijenu hadža, način transporta i upotrijebljena prevozna sredstva do svetih mjesta i natrag, hodočasničke puteve, obezbjeđivanje stručne vodičke službe, zdravstvene zaštite, ishrane i smještaja u Saudijskoj Arabiji, obavljanje administrativnih priprema za viziranje pasoša, pravljenje spiskova hodočasnika na našem i arapskom jeziku, raspisivanje ponude turističkim agencijama s uvjetima koje moraju ispuniti kako bi dobile posao prevoza hadžija, otvaranje ponuda i zaključivanje ugovora, poduzimanje mjera na poboljšanju organizacije hodočašća i dr.

Nekoliko perioda bilo je karakteristično u organizaciji hadža u SR BiH. Arhivski dokumenti pokazuju da je Islamska zajednica, po pitanju organizacije hadža, u kontinuitetu postizala sve bolje rezultate.

Ključne riječi: organizacija hadža u SRBiH, karakteristični periodi u organizaciji, kontinuirani razvoj u organizaciji

Uvod

U arhivskim dokumentima o obavljanju hadža u SR BiH, koje posjeduje Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, po svome značaju izdvajaju se oni dokumenti koji se odnose na organizacioni aspekt hadža. Arhivski dokumenti o hadžu - raspisi, programi putovanja, razna uputstva i obavještenja, izvještaji glavnih vodiča, ugovori sa preduzećima za prevoz hodočasnika i dr., nastali u dužem vremenskom periodu - 1954-1992, svjedočanstvo su napora Islamske zajednice u socijalističkoj Jugoslaviji da svojim pripadnicima na organiziran način omogući obavljanje pete islamske dužnosti. Nekoliko karakterističnih perioda najbolje odslikava kontinuirani razvoj organizacije hadža, koju je u socijalističkoj Jugoslaviji sprovodila Islamska (vjerska) zajednica.

Višestoljetna tradicija obavljanja hadža iz Bosne i Hercegovine¹ prekidana je na duži ili kraći vremenski period u prelomnim političkim događajima kakve su „česte promjene državnih sistema, ratovi i pomjeranja stanovništva“.² Bosanci i Hercegovci nikada nisu odustajali od hadža, bez obzira u kojem su državnom režimu živjeli, već su „tražili načina kako i na koji način da osiguraju sebi hadžski mal“.³ Na hadž su išli „ljudi različitog imovinskog stanja... i iz različitih slojeva društva“⁴, od zanatlija, trgovaca, uličnih čistača do stočara, poljoprivrednika i penzionera. U nekim slučajevima materijalni faktor nije bio presudan, jer su na hadž „vrlo često išli i siromašni ljudi i oni baš dobro bogati“⁵, što je pokazatelj postojanja snažne privrženosti islamskoj ideji i osjećanja vjerskog i nacionalnog identiteta kod Bošnjaka muslimana.

1 Aladin Husić, *Hadž iz Bosne za vrijeme osmanske vladavine*, Sarajevo, 2014; Nijaz Šukrić, „Hadž bosanскоhercegovačkih muslimana u dobu austrougarske uprave“, *Islamska misao*, god. V, br. 56, Sarajevo, 1983, 34-36; Mirsad Mahmutović, *Od Bosne do Arabije*, Sarajevo, 2001, 11-16; Abdurahman Hukić, „Odlasci na hadž nakon Drugog svjetskog rata“, *Islamska misao*, god. V, br. 56, Sarajevo, 1983, 37-39

2 Mirsad Mahmutović, *Čit. djelo*, 12

3 Muharem Omerdić „Moja sjećanja na hadž Bošnjaka“, *Tribina „Hadž iz Bosne i Hercegovine“*, održana 30.07.2020. u organizaciji Uprave za vanjske poslove i dijasporu Rijasetu Islamske zajednice u BiH - Ured za hadž“ (Dostupno sa videopriloga na internet stranici: hadziumra.ba, 11:53:33-11:16:08; 11:21:34-11:29:13; 11:53:36-11:54:36, preuzeto 16. augusta 2021)

4 Muharem Omerdić „Moja sjećanja na hadž Bošnjaka“, *Tribina „Hadž iz Bosne i Hercegovine“*, (11:23:05-11:29:13)

5 Muharem Omerdić, *Ibidem*

Hadž 1949. god.

Posljednji hadž u Kraljevini Jugoslaviji obavljen je 1940. god.⁶ zbog izbijanja Drugog svjetskog rata, a ponovo je obnovljen u socijalističkoj Jugoslaviji 1949. god. Nakon završetka Drugog svjetskog rata 1945. u socijalističkoj Jugoslaviji se „više godina nije smjelo ni govoriti o hadžu“⁷ zbog vladajućeg komunističkog režima koji je manifestacije vjere strogo potiskivao u sferu privatnog. Veliku zaslugu za oživljavanje tradicije odlaska na hadž ima tadašnji reisu-l-ulema Ibrahim-ef. Fejić, koji se prilikom primanja državnog odlikovanja u Beogradu požalio predsjedniku Josipu Brozu Titu da se Islamskoj vjerskoj zajednici ne dozvoljava organizacija hodočašća.⁸ U situaciji ekonomske blokade i prijetnji vojnim napadom od Sovjetskog saveza te obračuna vladajuće KPJ s neistomišljenicima⁹, država je dala odobrenje petočlanoj delegaciji VIS-a u FNRJ da ode na hadž, ali „u cilju povezivanja naše države sa muslimanskim svijetom“¹⁰, a ne zbog hadža kao takvog. Na višemjesečnom hodočasničkom putu kroz nekoliko država¹¹ - Egipt, Saudijska Arabija, Jordan, Sirija i Turska, u odlasku i u povratku s hadža, visoka delegacija VIS-a u FNRJ na čelu sa reisom Fejićem, ostvarila je veći broj kontakata s tamošnjim vjerskim i političkim liderima objašnjavajući im ustavno-pravni položaj Islamske vjerske zajednice i ustavom zagaraniranu ravnopravnost svih građana u Jugoslaviji.¹² Na hodočasnički put hadžije su krenule 7. septembra 1949. iz Splita lađom „Zagreb“ preko Jadranskog i Sredozemnog mora do

6 Abdurahman Hukić, *Cit. djelo*, 38

7 Muharem Omerdić „Moja sjećanja na hadž Bošnjaka“, *Tribina „Hadž iz Bosne i Hercegovine“* (1:16:03-1:19:05)

8 Muharem Omerdić, *Ibidem*

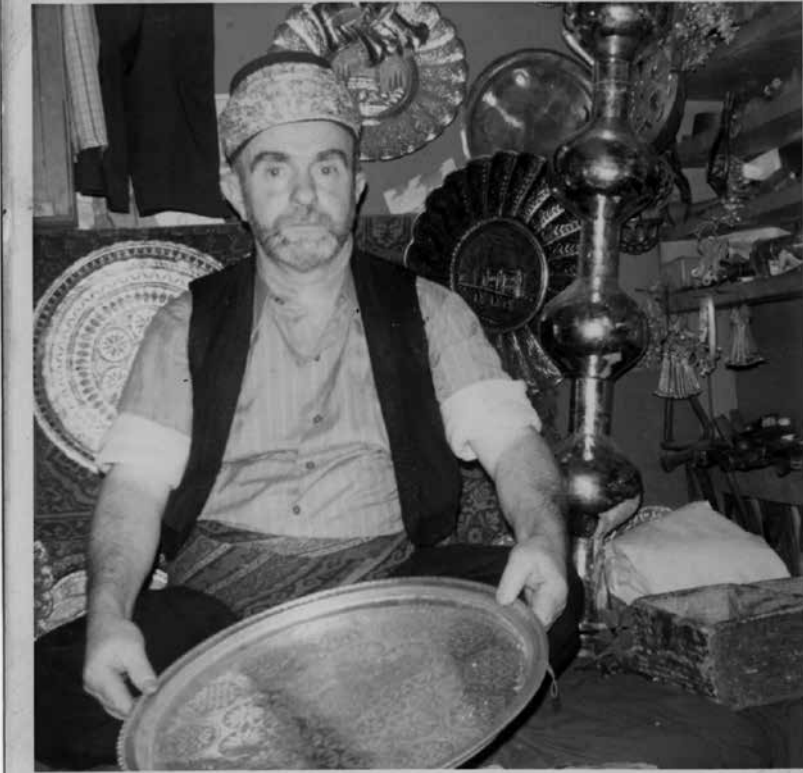
9 U politički logor Goli otok prvi logoraši su deportovani 9. jula 1949; Hapšenje i sudsko procesuiranje „Mladih muslimana“ u toku 1949. vidjeti u: Sead Trhulj, *Mladi muslimani*, Zagreb, 1992, 163-355

10 Muharem Omerdić, *Ibidem*

11 Hasan Ljubunčić, „Put na hadž“, *Glasnik VIS-a u FNRJ*, god. I/(XIII), br. 4-7, 1950, 130-136; br. 11-12, 341-345; god. II/(XIV), br. 1-3, 1951, 51-54; br. 4-6, 172-176; br. 7-9, 295-298; br. 10-12, 389-392; god. III/(XV), br. 1-4, 1952, 68-73; br. 5-7, 157-166; br. 8-12, 262-272; god. IV/(XVI), br. 1-4, 1953, 40-51; br. 5-7, 152-161.

12 Upravo su „Mladi muslimani“ nekoliko decenija kasnije ukazivali da su „ustavne odredbe o ravnopravnosti naroda i slobodi vjere neistinite i ne odgovaraju stanju u kome žive Muslimani u Jugoslaviji danas, da su ateisti građani na prvom, a vjernici na drugom mjestu...“, što je bila jedna od inkriminirajućih radnji u sudskom procesu muslimanskim intelektualcima 1983. Vidjeti: Sažetak Presude Okružnog suda u Sarajevu, br. k: 212/83 od 20.08.1983. Dostupno na internet stranici: mm.co.ba/index.php/bs/udruzenjedanas/historijat/247-presuda-u-procesu-muslimanskim-intelektualcima-1983. (preuzeto 8. novembra 2019)

Bejruta u Libanu. Odatle su avionom odletjeli do Kaira i Džede. Nakon obavljenog hadža posjetili su Bejrut u Libanu, Damask u Siriji, te Bursu, Adapazar i Istanbul u Turskoj.

Hadži Asim-aga Jabučar, obavio hadž 1954. g. brodom, 1964. g. avionom i 1969. g. autobusom (Iz porodičnog albuma hadži Nasira Jabučara).

Hadž 1954. god.

U organizaciju hadža 1954. bila je uključena Savezna komisija za vjerska pitanja u Beogradu, koja VIS-u u FNRJ¹³ od tada daje potrebna uputstva u vezi sa načinom pribavljanja deviznih sredstava za obavljanje

¹³ Muhamed Salkić, *Ustavi Islamske zajednice*, Sarajevo, 2001, 215-216. Vrhovno islamsko starješinstvo (od 1990. Rijaset Islamske zajednice u SFRJ), je Ustavom Islamske vjerske zajednice iz 1947. (čl. 27 definirano kao „vrhovni vjerski organ svih pripadnika Islamske vjerske zajednice u Federativnoj narodnoj republici Jugoslaviji“.

hodočašća.¹⁴ Od te godine i niži organi u strukturi Islamske zajednice - Ulema-medžlisi u Sarajevu i Skoplju te republička starješinstva u Prištini i Titogradu, bili su uključeni u organizaciju hadža. Država je za hadžije, pored pasoša, obezbijedila komforni parobrod „Romanija“¹⁵ kojim su iz Rijeke otplovili za Trst, gdje su vakcinisani protiv kolere. Iz Trsta parobrodom su otišli za Bejrut, odatle na Kipar a zatim u Aleksandriju i Port Said u Egiptu. Kroz Suecki kanal otplovili su do Port Sudana u Sudanu. Iz Sevakina engleskom lađom su prebačeni u Džedu a odatle autobusom za Medinu i Mekku. Po obavljenom hodočašću vratili su se lađom „Dinara“ iz Port Sudana u Port Said, kojom su preko Bejruta došli u Dubrovnik. Odatle su se vozom vratili u Sarajevo.

Hadž od 1955. do 1965. god.

Na hadžu 1955. hadžije su se suočile sa problemom nedostatka sredstava.¹⁶ U pripremi odlaska na hadž 1956. god.,¹⁷ Ulema-medžlis u Sarajevu¹⁸ je po uputama VIS-a, bio dužan kandidate blagovremeno upoznati sa šerijatskim propisima - ko je obavezan obaviti hadž i u kojim situacijama se na hadž može slati bedel - zamjena. Osim toga, Ulema-medžlisu u Sarajevu je od 1956. stavljeno u dužnost da kandidatima daje potrebna uputstva za pasoše, vize, odlazak i dr., te da te aktivnosti koordinira sa Ulema-medžlisom u Skoplju i republičkim starješinstvima u Prištini i Titogradu.

14 „Zapisnik IV redovnog zasjedanja (drugog saziva) Vrhovnog vakufskog sabora, održanog dne 17. novembra 1954.“, *Glasnik VIS-a u FNRJ*, god. V/(XVII), br. 11-12, Sarajevo, 1954. 308-309, u kojem se spominje akt br. 662/54 od 18.3.1954.

15 Hasan Ljubunčić, „Istorija hadža u Bosni i Hercegovini sa putem na hadž u 1954. godini“, *Glasnik VIS-a u FNRJ*, god. VI/(XVIII), br. 1-2, 1955. 42-55; br. 3-4, 112-134; br. 5-7, 174-184; 8-10, 296-305; god. VII (XIX), br. 1-3, 1956. 62-88.

16 Gazi Husrev-begova biblioteka, Arhiv Islamske zajednice u BiH, Fond: Ulema-medžlis - 1880-1960, fascikla „Raspisi U.M. od 1950-59.“ (u daljem citiranju *GHB, Alz, Fond: UM, fascikla „Raspisi U.M. od 1950-59“*), Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 715/56, Sarajevo, 3. V 1956.

17 *GHB, Alz, Fond: UM, fascikla „Raspisi U.M. od 1950-59“*, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 715/56, Sarajevo, 3. V 1956.

18 Muhamed Salkić, *Cit. djelo*, 212. Ulema-medžlis je prema Ustavu IVZ iz 1947.g. (čl. 22) bio „glavni organ za vjerske i vjersko-prosvjetne poslove pripadnika Islamske vjerske zajednice na svome području.“

Raspodjela broja hodočasnika po republikama

Vakufska povjerenstva - nekadašnji Odbori, a danas Medžlisi Islamske zajednice dostavljali su Ulema-medžlisima, odnosno republičkim Starješinstvima, podatke o broju hadžija, s njihovog područja s naznakom imena, prezimena i mjesta stanovanja, kako bi taj spisak mogao biti proslijeđen Vrhovnom islamskom starješinstvu radi raspodjele tog broja po republikama. Prednost su imali oni kandidati koji prvi put idu na hadž a među njima opet oni koji su prethodne godine tražili da idu, ali nisu mogli zbog popunjene kvote. Tek onda su dolazili u obzir bedeli i oni koji idu po drugi put.

Raspodjelu broja hodočasnika za hadž po republikama odobravala je Savezna komisija za vjerska pitanja u Beogradu. Ukoliko je bio prijavljen dovoljan broj kandidata, kriterij za raspodjelu bio je broj pripadnika IVZ u dotičnim republikama. U slučaju da se iz pojedine republike nije prijavio dovoljan broj kandidata, Ulema-medžlis, odnosno republičko starješinstvo, trebalo je o tome obavijestiti VIS u FNRJ kako bi se „moglo naknadno odrediti iz kojih će se republika taj broj namiriti“¹⁹. Kvota od 35 osoba, uz manja odstupanja, važila je do 1960. Od naredne, 1961. godine, na hadž je mogao da ide neograničen broj hadžija,²⁰ ali opet po odluci Savezne vjerske komisije u Beogradu.

Način obezbjeđivanja deviznih sredstava i cijena hadža

Ekonomska situacija u državi²¹ imala je velikog utjecaja na organizaciju hadža u periodu od 1955. do 1965. Za odlazak na hadž bila su, pored dinarskog iznosa, potrebna i određena devizna sredstva. Od 1955. svaki hadžija je jedan dio deviza nabavljao za dinare po povoljnom kursu a

19 GHb, Alz, Zbirka: Varia, razne arhivalije, arhivska građa prenesena iz stare GHB (*u daljem citiranju ZV*), Svežanj dokumenata „1961 Starješinstvo“, Akt VIS u FNRJ pod nazivom „Hodočašće Meke i Medine u 1960 godini“, br. 333/60, Sarajevo, 4. februara 1960.

20 GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „Starješinstvo 1962“, Akt Starješinstva IVZ u NR BiH pod nazivom „Pripreme za ovogodišnji hadž. Uputstva kandidatima za hadž u 1381-1962. godini“, br. 1192/62, Sarajevo, 17. marta 1962.

21 Ivana Dobrovojević „Od krize do krize: Životni standard u Jugoslaviji 1955-1965“ (Dostupno na internet stranici: <https://ojs.inz.si/pnz/article/view/140/174>, preuzeto 24. avgusta 2021)

drugi „u zamjenu za otkup zlata u Narodnoj banci“. ²² Devizna sredstva se za hadž 1961. nikako nisu mogla nabavljati za dinare. ²³

Dinarskim iznosom pokriveni su troškovi prevoza autobusom hodočasnika od željezničke stanice u Beogradu do aerodroma „Jugoslovenskog aerotransporta“ - JAT-a i natrag, plaćanja avionske karte na relaciji Beograd-Kairo i natrag, usluga vodičke službe, pribavljanja ulazne vize za Ujedinjenu Arapsku Republiku (UAR), poštanskih i manipulativnih troškova. Devizni troškovi uključivali su autobusku kartu od aerodroma u Kairu do Kaira i natrag, noćivanje u Kairu i Suezu, izlet autobusom u Aleksandriju, razgledanje islamskih kulturnih spomenika u Egiptu, stručnu vodičku službu, vize za Saudijsku Arabiju, prevoz autobusom ili vozom na relaciji Kairo-Suez i natrag, parobrodsku kartu III klase na relaciji Suez-Džeda i natrag, karantin u Turu ²⁴, utovar i istovar prtljaga i dr. ²⁵

Na hadž u periodu od 1955. do 1962. putovalo se na sljedeći način: vozom od Sarajeva do Beograda a odatle avionom do Kaira. Iz Kaira se autobusima putovalo do Sueza a zatim brodom preko Crvenog mora do Džede. Iz Džede se autobusom putovalo do Mekke ili Medine. Nakon obavljenog hadža vratile bi se hadžije kućama istim putem.

Vojni sukob između Saudijske Arabije i Jemena bio je razlog što Vrhovno islamsko starješinstvo nije organiziralo odlazak na hadž 1963. ²⁶

U 1964. i 1965. VIS u SFRJ je, vodeći računa da se „hodočašće obavi što udobnije i da se ljudima na putu obezbijede maksimalni zdravstveni

22 Abdurahman Hukić, *Cit. djelo*, 38; GHb, Alz, Fond: UM, fascikla „Raspisi U.M. od 1950-59“, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 715/56, Sarajevo, 3. V 1956, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 781/57, Sarajevo, 12. IV 1957, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 614/58 od 11. IV 1958.

23 GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „1961 Starješinstvo“, Dopis VIS-a u FNRJ, br. 781/61, Sarajevo, 31.III 1961.

24 Obavezni karantin u Turu dokinula je Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) u šezdesetim godinama XX stoljeća. Vidjeti: Abdurahman Hukić, *Cit. djelo*, 39.

25 GHb, Alz, Zbirka: mutevelijskih završnih računa, namira, budžeta: -1910-1971. (*u daljem citiranju: Mzr-nb*), svežanj dokumenata „Z.R. 1959.“, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 673/59, Sarajevo, 21. marta 1959; GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „1961 Starješinstvo“, košuljica „Kandidati za hadž 1380-1961“, Akt VIS-a u FNRJ pod nazivom „Hodočašće Meke i Medine u 1960 godini“, br. 333/60, Sarajevo, 4. februara 1960.

26 „Zapisnik IV zasjedanja Vrhovnog sabora Islamske vjerske zajednice u SFRJ“, održanog na dan 14. V 1963.g., *Glasnik VIS-a u FNRJ*, god. XIV/(XXVI), br. 7-8, 1963, str. 352.

uslovi“,²⁷ odlučilo da se na hadž ide avionom, o čemu se i ranije razmišljalo. Ova dva hadža²⁸ obavljena su avionom iz Beograda do Kaira, zatim avionom od Kaira, preko Tura do Džede, a onda autobusima do Medine i Mekke. Nakon obavljenog hadža 1965, bosanske hadžije su se, po prvi put, direktno avionom iz Džede vratili u Beograd. Jedan dio deviza se, kao i prije, dobivao u zamjenu za zlato koje se predavalo u Narodnoj banci, dok se drugi dio mogao kupiti za dinare. Prilikom deponovanja zlata u Narodnoj banci za pribavljanje najmanje 300 američkih dolara dobivala se odgovarajuća potvrda od Banke, kojom se kod republičkog Sekretarijata unutrašnjih poslova dokazivalo posjedovanje valute.

U dinarski iznos bili su ukalkulisani avionski prevoz na relaciji Beograd-Kairo-Džeda i natrag, pribavljanje viza za UAR i Saudijsku Arabiju te drugi nužni troškovi.²⁹ U dolarski troškovnik ulazili su autobuski prevoz od kairskog aerodroma do grada, boravak u hotelima, istovar kofera iz autobusa i unošenje u sobe, obilazak Kaira i Aleksandrije, razmjena novca za kupovinu ihrama, tespiha i drugih stvari u Kairu, troškovi boravka u Mekki i Medini, mutavvifske³⁰ i muzevverske usluge, prevoz do Mine, Arefata i Džede, utovar i istovar kofera dr.³¹

27 Abdurahman Hukić, „Ovogodišnje putovanje na hadž“, *Glasnik VIS-a u SFRJ*, god. XV/(XXVII), br. 7-9, 1964, 324.

28 Abdurahman Hukić, *Cit. djelo*; Mustafa Ševa „Naše hadžije prvi put avionom JAT-a na Kabi“, *Glasnik VIS-a u SFRJ*, god. XVI/(XXVIII), br. 5-6, 1965, 179-181; br. 7-8, 238-242.

29 GHb, Alz, Arhivska zbirka Rijaseta Islamske zajednice u BiH, Ured za hadž: -1973-2015 (*u daljem citiranju AzRIz, UzH*), fascikla „Hadž 1964“, Akt VIS-a u SFRJ pod nazivom „Putovanje hadžija“, br. 1523/63, Sarajevo, 15.XI 1963.

30 Abdurahman Hukić, „Odlasci na hadž nakon Drugog svjetskog rata“, *Islamska misao*, god. V, br. 56, Sarajevo, 1983, 38. Po stogodišnjoj tradiciji u Saudijskoj Arabiji je „smještajno raspoređivanje kod mutavvifa, odnosno delila bilo prema provenansi, odnosno rodnom mjestu hadžija. Tako su Bosanci imali svoje posebne vodiče, Makedonci druge, a Kosovljani, opet, druge.“

31 GHb, Alz, AzRIz, UzH, fascikla „Hadž 1964“, Izvještaj o ovogodišnjem putu na hadž koji je Hukić Abdurahman podnio VIS-u, od 27. VI 1964; GHb, Alz, ZV, fascikla (V-6) „Hadž 1965“, Dolarski troškovnik putovanja na hadž u 1965.

Tabelarni prikaz cijene hadža u periodu od 1955. do 1965.god.³²

Hadž		Dinarski iznos	Nabavka dolara za zlato	Nabavka dolara za dinare	prilog za IVZ	ukupno
1955.	-	100.000			-	100.000 din. + 200\$
1956.	-	100.000			-	100.000 din. + 200\$
1957.	-	100.000	200\$	90.000 din. (za 150\$)	-	190.000 din. + 200\$
1958.	-	100.000	250\$	90.000 din. (za 150\$)	-	190.000 din. + 250\$
	prevoznik				prilog za IVZ	
1959.	101.690	-	150\$	94.500 (za 150\$)	-	196.190 din. + 150\$
1960.	106.500	-	150\$	90.000 din. (za 150\$)	-	196.500 din. + 150\$
1961.	117.150	-	300\$	-	-	117.150 din. + 300\$
1962.	130.000	-	300\$	22.500 din. (za 30\$)	20.000	172.500 din. + 300\$
1963.	-	-	-	-	-	-
1964.	143.500	-	300\$	15.150 din. (za 20\$)	25.000	183.650 din. + 300\$
1965.	230.000	-	300\$	20\$	30.000	260.000 din. + 320\$

32 GHb, Alz, Fond: UM, fascikla „Raspisi U.M. od 1950-59“, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 715/56, Sarajevo, 3. V 1956.g., Dopis Ulema medžlisa u Sarajevu, br. 781/57 od 12. IV 1957.g., Dopis Ulema medžlisa u Sarajevu, br. 614/58 od 11. IV 1958.g. (n.p. - .kod obračuna dinarskih sredstava za kupovinu dolara u 1958.g. uzeli smo kurs 600 din. za 1 dolar, umjesto 300 dinara kako je navedeno u Dopisu iz 1958.g. Radi se o štamparskoj pogrešci koju dokazujemo time da je službeni kurs za kupovinu dolara u 1957.g. bio 600 dinara za 1 dolar, a u 1959.g. 630 dinara za 1 dolar); GHb, Alz, Zbirka: Mzrnb, svežanj dokumenata „Z.R. 1959.“, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 673/59, Sarajevo, 21. marta 1959. (n.p. - Od 1959. u organizaciju hadža uključena su preduzeća za prevoz putnika. Konkretno, te i narednih godina, prevoz hodočasnika na hadž obavljalo je preduzeće „Putnik“ – Sarajevo); GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „1961 Starješinstvo“, Akt VIS-a u FNRJ pod nazivom „Hodočašće Meke i Medine u 1960. godini“, br. 333/60, Sarajevo, 4. februara 1960, Dopis VIS-a u FNRJ, br. 781/61, Sarajevo, 31. III 1961.g.; GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „Starješinstvo 1962“, Akt Starješinstva IVZ u NR BiH pod nazivom „Pripreme za ovogodišnji hadž. Uputstva kandidatima za hadž u 1962 godini“, br. 1192/62, Sarajevo, 17. marta 1962, Akt Starješinstva IVZ u NR BiH pod nazivom „Dopuna uputstvu kandidatima za hadž u 1962 godini“, br. 1250/62, Sarajevo, 22. marta 1962; GHb, Alz, AzRlz, UzH, fascikla „Hadž 1964“, Akt VIS u SFRJ, upućen Starješinstvima IVZ, br. 422/64, Sarajevo, od 24. III 1964. „avionski prevoz od Beograda do Saudijske Arabije i nazad koštati po 143.500.- dinara i po 60 američkih dolara. Razlika za više uplaćenih 45.000.- dinara biće hadžijama vraćena putem nadležnih starješinstava“, Dopis Reis-ul-uleme, upućen Starješinstvu IVZ u SR BiH u vezi sa dostavom raspisa za hodočašće, Sarajevo, 26. II 1964.g.; GHb, Alz, ZV (V-6) „Hadž 1965“, Raspis VIS-a u SFRJ pod nazivom „Organizovanje puta na hadž“, br. AD 1842/64, Sarajevo, 18. II 1965, Raspis VIS-a u SFRJ, br. AD 1842/64-5, Sarajevo, 21. II 1965. (n.p. - na osnovu dokumentacije nismo mogli utvrditi kurs dolara u 1965).

Način prijave kandidata za odlazak na hadž

Kandidat koji je odlučio da ide na hadž 1957. i 1958. trebao je pribaviti uvjerenje od nadležnog javnog tužilaštva da se ne nalazi pod istragom, da se fotografiše (veličina slike 4,5 x6,5 cm) i da ispuni formulare u duplikatu, koji su se dobivali u Sekretarijatu unutrašnjih poslova sreza ili ispostave. Popunjeni formulari s uvjerenjem od javnog tužilaštva i tri fotografije prosljeđivani su državnom SUP-u NR BiH u Sarajevu radi izdavanja pasoša.³³ Od 1959. do 1962. svaki kandidat za odlazak na hadž³⁴ trebao je odmah u nadležnom SUP-u podnijeti molbu na propisanim obrascima za dobivanje pasoša i uz te formulare priložiti, osim uvjerenja da se protiv njega ne vodi krivični postupak, i uvjerenje vojnog odsjeka da je kandidat regulisao vojnu obavezu ako je kandidat mlađi od 45 godina, saglasnost preduzeća ili ustanove ako je kandidat u radnom odnosu te dvije fotografije veličine 6x4,5 cm.³⁵ Iznimka za hadž u 1959. bila je da se muškarci moraju fotografisati „sa fesovima, šarenim ili bijelim ahmedijama i slično već šta obično nose na glavi, a ženske pokriveno šamijama ili drugim pokrivačima, ali lice mora biti sasvim otkriveno“.³⁶ Kandidati su, također, morali biti blagovremeno vakcinisani protiv zaraznih bolesti.³⁷ U raspisu za hadž 1961. precizira se da su te bolesti velike boginje i kolera.³⁸ Naredni raspis, za hadž 1962, navodi i tifus.³⁹ Prije po-

33 GHb, Alz, Fond: UM, fascikla „Raspisi U.M. od 1950-59“, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 781/57, Sarajevo, 12. IV 1957.

34 GHb, Alz, Zbirka: Mzrmb, svežanj dokumenata „Z.R. 1959.“, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 673/59, Sarajevo, 21. marta 1959; GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „Starješinstvo 1962.“, Akt Starješinstva IVZ u NR BiH pod nazivom „Pripreme za ovogodišnji hadž. Uputstva kandidatima za hadž u 1381-1962. godini“, br. 1192/62, Sarajevo, 17. marta 1962.

35 Pored ovih, kandidat je trebao da ima još određen broj fotografija istog formata radi izdavanja raznih viza

36 GHb, Alz, Zbirka: Mzrmb, svežanj dokumenata „Z.R. 1959.“, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 737/59, Sarajevo, 30. marta 1959.

37 GHb, Alz, Zbirka: Mzrmb, svežanj dokumenata „Z.R. 1959.“, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 673/59, Sarajevo, 21. marta 1959; GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „1961 Starješinstvo“, Akt VIS-a u FNRJ pod nazivom „Hodočašće Meke i Medine u 1960. godini“, br. 333/60, Sarajevo, 4. februara 1960.

38 GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „1961 Starješinstvo“, Dopis VIS-a u FNRJ, br. 781/61, Sarajevo, 31. III 1961.

39 GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „Starješinstvo 1962“, Akt Starješinstva IVZ u NR BiH, br. 510/62, Sarajevo, 15. III 1962.

laska na put trebali su prekontrolirati svoje zdravlje kod ljekara specijaliste za srce i krvni pritisak.⁴⁰

Vrhovno islamsko starješinstvo je 1962. uvelo obavezu da hadžije za potrebe nadležnog Starješinstva polože određeni novčani iznos s ciljem osnivanja fonda „za pomoć vjerskih aktivnosti u pasivnim (siromašnim) krajevima“⁴¹. Bez potvrde o ovoj obavezi hadžijama se nisu mogli vizirati pasoši.

U raspisima za hadž 1964.⁴² i 1965.⁴³ zapaža se da kandidati više nisu trebali da, u prijavi za hadž, prilože uvjerenje javnog tužilaštva da se ne nalaze pod istragom. Uz pasoše su trebali priložiti po četiri fotografije, veličine 6x4,5 cm, potrebne za dobivanje viza. Kod izdavanja pasoša u SUP-u bilo je potrebno dokazati posjedovanje deviznih sredstava odgovarajućom potvrdom za deponovano zlato. Kandidati su morali biti vakcinisani protiv istih zaraznih bolesti kao i prije, ali sada i protiv žute groznice i paratifusa.

Ulema-medžlisima i republičkim Starješinstvima je od raspisa za hadž 1959. skretana pažnja da „blagovremeno upozore sve hadžije da nabave svijetla odijela, rublje, obuću, pristojan kofer i ostalu opremu, te dovoljno finansijskih sredstava..., da se ne opterećuju nepotrebnim stvarima i hranom... jer se na višak preko 20 kg plaća posebna taksa“⁴⁴.

U analizi hadža 1964, Vrhovno islamsko starješinstvo je uočilo neke vrlo negativne pojave pa je odlučilo da se više „neće tolerisati odlazak ljudi u dubokoj starosti, bolesnih i iznemoglih, koji ne budu pristojno obučeni i koji nemaju dovoljno novčanih sredstava“⁴⁵. Od republičkih starješinstava je zatraženo da u organizaciji hadža 1965. dostave spiskove

40 GHb, Alz, Zv, Svežanj dokumenata „1961 Starješinstvo“, Akt VIS-a u FNRJ pod nazivom „Hodočašće Meke i Medine u 1960 godini“, br. 333/60, Sarajevo, 4. februara 1960.

41 Dopis VIS-a u FNRJ, br. 549/62 od 22. III 1962.g., upućen Starješinstvima IVZ u Sarajevu, Titogradu, Prištini i Skoplju, *Glasnik VIS-a u FNRJ*, god. XIII (XXV), br. 1-3, 1962, 94

42 GHb, Alz, AzRIZ, UzH, fascikla „Hadž 1964“, Akt VIS u SFRJ pod nazivom „Putovanje hadžija“, br. 1523/63, Sarajevo, 15.XI 1963.

43 GHb, Alz, ZV, fascikla (V-6) „Hadž 1965“, Akt Starješinstva IVZ u SR BiH pod nazivom „Putovanje hadžija“, br. 5050/64, Sarajevo, 24. decembra 1964.

44 GHb, Alz, Zbirka: Mzmb, svežanj dokumenata „Z.R. 1959.“, Dopis Ulema-medžlisa u Sarajevu, br. 673/59, Sarajevo, 21. marta 1959.

45 GHb, Alz, Fond: Vrhovno islamsko starješinstva u SFRJ 1930-1992, Svežanj dokumenata „VIS (V-17) 1954-75 - normala, - pravilnici, - uputstva, - raspisi, - obavijesti“ (u daljem citiranju *Fond: VIS, svežanj dokumenata „VIS (V-17) 1954-75“*), Dopis VIS-a upućen Starješinstvima IVZ, br. Ad.1842/64, Sarajevo, 9. I 1965.

kandidata s rednim brojem, imenom i prezimenom, zanimanjem, mjestom stanovanja i godinom rođenja, kako bi u VIS-u mogli donijeti konačnu odluku o licima koja će ići na hadž.⁴⁶ Procedura izdavanja vize od Saudijske Arabije bio je jedan od značajnijih problema u organizaciji hadža, jer sa tom zemljom Jugoslavija nije imala uspostavljene diplomatske odnose.⁴⁷ Drugi značajniji problem bio je obezbjeđenje udobnog prevoznog sredstva od Sueza do Džede. Ovi problemi rješavani su u saradnji sa službenim organima vlasti Ujedinjene Arapske Republike i ambasade Kraljevine Saudijske Arabije u Kairu (od 1964. u Rimu)⁴⁸. Ukidanjem kvota 1961. broj hodočasnika iz Jugoslavije i Bosne i Hercegovine je u narednim godinama porastao za nekoliko puta u odnosu na 1960. Zbog velikog povećanja broja hadžija iz Jugoslavije u 1964. Vrhovno islamsko starješinstvo je povećalo broj vodiča vodeći računa da oni budu „iskusni, okretni i mladi ljudi“⁴⁹. Republičkim starješinstvima je naloženo da od hadžija obezbijede najviše do 500 američkih dolara po jednom vodiču⁵⁰, dok je Savezna komisija za vjerska pitanja u Beogradu zamoljena da za glavnog vođu puta odobri 600 američkih dolara.⁵¹

Na osnovu stečenih iskustava Abdurahman Hukić, glavni vodič hadžija u 1964. napravio je prijedlog aktivnosti za poboljšanje organizacije narednih hodočašća.⁵²

46 Ibidem

47 Abdurahman Hukić, „Put naših ovogodišnjih hadžija“, *Glasnik VIS-a u FNRJ, god. XIII/(XXV), br. 4-6*, 1962, 144.

48 GHb, Alz, Nova, rasuta ar. građa Rijasetu, preuzeta 21.08.2017 (razno), (u daljem citiranju *Nragr*), Fascikla „Raspisi Starješinstva 1964-69“, Akt Starješinstva IVZ u SR BiH pod nazivom „Organizacija putovanja na hadž“, Sarajevo, 25. II 1964.

49 Ibidem

50 Ibidem

51 GHb, Alz, AzRIz, UzH, fascikla „Hadž 1964“, Dopis VIS u SFRJ, upućen Saveznoj komisiji za vjerska pitanja u Beogradu, Sarajevo, 26. II 1964.

52 GHb, Alz, AzRIz, UzH, Fascikla „Hadž 1964“, Izvještaj o ovogodišnjem putu na hadž, koji je sačinio Hukić Abdurahman, od 27. VI 1964; O životu Abdurahmana Hukića, pod pokroviteljstvom Rijasetu Islamske zajednice u BiH, održan je 8.9.2021. kolokvij „100 godina od rođenja Abdurahmana Hukića“ u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu na kojem su govorili mr. Osman Lavić, direktor GHb, mr. Muharem Omerdić i dr. Šefko Sulejmanović

Hadž od 1966. do 1970. god.

Bez uplitanja države u organizaciju hodočašća,⁵³ ali sa obavezom dostavljanja spiskova nadležnim saveznim i republičkim organima, Vrhovno islamsko starješinstvo je donijelo odluku da se na hadž ide kopnenim putem, autobusima preko Bugarske, Turske, Sirije i Jordana,⁵⁴ a u kasnijim godinama i Iraka i Kuvajta. Opredjeljenje za kopneni transport bilo je motivirano pojeftinjenjem troškova hadža te činjenjem putovanja interesantnijim zbog prolaska kroz nekoliko država i posjete znamenitih islamskih mjesta i objekata. Bilo je nekoliko hodočasničkih pravaca korištenih u kopnenom transportu hadžija.

U periodu od 1966. do 1967.⁵⁵ autobusi su išli pravcem Sarajevo, Tuzla, Zvornik, Beograd, Niš, Sofija, Plovdiv, Edirne, Istanbul, Ankara, Ulukišla, Adana, Iskenderum, Halep, Homs, Damask, Aman, Mean, El-Mudevvera, Tebuk, Medina i Mekka. U povratku bi se hadžije vratile istim putem do Meana a onda bi krenuli prema Jerusalemu. Nakon obilaska Jerusalema i okolnih gradova, preko Bejruta i Adane, hadžije bi došli u Konju. Odatle su se preko Ankare, Istanbula i Sofije vratili u domovinu.

Hadž 1968.⁵⁶ obavljen je kopnenim putem Sarajevo, Tuzla, Zvornik, Beograd, Niš, Sofija, Plovdiv, Edirne, Istanbul, Izmit, Jalova, Bursa, Eski Šehir, Akşehir, Konja, Adana, Damask, Aman, Mean, El-Mudevvera, Tebuk, Medina, Mekka. U povratku hadžije bi se vratile istim pravcem do Adane, onda prema Ankari i Istanbulu, a zatim preko Bugarske do Zvornika i Sarajeva.

53 GHb, Alz, AzRIz, UzH, Fascikla „Hadž 1966“, Bilješka o razgovoru predsjednika Republičke komisije za vjerska pitanja i Reisu-l-uleme, Sarajevo, 30. XII 1965.

54 Husein Mujić, „Ovogodišnje putovanje na hadž“, *Glasnik VIS-a u SFRJ*, god. XVIII/(XXX), br. 5-6, Sarajevo, 1967, 233.

55 GHb, Alz, Nragr, fascikla „Raspisi Starješinstva 1964-69“, Program putovanja hodočasnika BiH i Srbije u 1966; GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „Hadž 1967/68“, fascikla „Hodočasnici 1967.“, Akt Starešinstva IVZ SRS u Prištini, br. 1228/66, Priština, 30. XII 1966; Kolegium autora, „Ovogodišnje putovanje na hadž“, *Glasnik VIS u SFRJ*, god. XVII/(XXIX), br. 5-6, Sarajevo, 1966, 186-224; Husein Mujić, „Ovogodišnje putovanje na hadž“, *Glasnik VIS u SFRJ*, god. XVIII/(XXX), br. 5-6, Sarajevo, 1967, 233-244; br. 9-10, 475

56 GHb, Alz, ZV, Svežanj dokumenata „Hadž 1967/68“, fascikla „Hodočašće 1968“, Program putovanja hodočasnika u 1968, koji je sačinila turistička poslovnica „Centrottrans“ Sarajevo; Alija Kusturica, „Osvrt na ovogodišnje hodočašće“, *Glasnik VIS u SFRJ*, god. XIX/(XXXI), br. 4-6, Sarajevo, 1968, 237-244

Hadževi 1969. i 1970.⁵⁷ obavljani su autobusima na relaciji Sarajevo, Orašje, Beograd, Niš, Plovdiv, Edirne, Istanbul, Izmit, Bursa, Eski Šehir, Konja, Tarsus, Adana, Bagdad, Basra, Kuvajt, Rijad, Taif, Mekka i Medina. U povratku Medina, Kasimija, Rijad, Kuvajt, Basra, Bagdad, Kerbela, Nedžef, Kjofo, Babil, Bagdad, Rutba, Damask, Homs, Halep, Adana, Ankara, Adapazar, Istanbul, Edirne, Plovdiv, Sofija, Niš, Beograd i Sarajevo.

Veći problemi oko prevoza hadžija nastupili su u organizaciji hadža 1967. zbog nezadovoljstva pojedinih turističkih agencija, konkretno „Putnika“, koje nisu bile izabrane za najpovoljnijeg ponuđača, pa su pokušale samostalno organizirati odlazak na hadž. U cilju zaštite vjernika od manipulacije, sankcioniranja službenika koji su radili za interese turističkih agencija, kao i zaštite prihoda (u cijenu hadža bio je uključen i prilog koji se koristio za vjerskoprosvjetne svrhe) Vrhovno islamsko starješinstvo je donijelo odgovarajuće odluke.⁵⁸ U raspisu za hadž 1969.⁵⁹ VIS je navelo da „putovanja na hadž, koja su bila van organizacije Starješinstva, nisu bila na potrebnoj visini. Takvi organizatori vodili su računa isključivo o tome da hodočašće bude što jeftinije pa su u tu svrhu izostavljali angažiranje ljekara, putovali su i po noći bez potrebnog odmora, prevozili su ih neispravnim i dotrajanim autobusima, koji su se kvarili i na putu ostajali. A bilo je i takvih slučajeva da su hodočasnici uskraćivali davanje deviznih sredstava, na koje su se bili obavezali, i tome slično... Nakon pribavljenih podataka o broju hodočasnika ovo će Starješinstvo raspisati natječaj na zainteresovana prevozna preduzeća i povjeriti posao onome ponuđaču koji bude ponudio najpovoljnije cijene, te najveću sigurnost i udobnost puta...“

U 1969. Vrhovno islamsko starješinstvo u SFRJ je cjelokupnu organizaciju stavilo u nadležnost republičkih starješinstava Islamske zajednice.⁶⁰

57 Fejzulah Hadžibajrić, „Sjećanje sa putovanja na hadž 1969. godine“, *Glasnik VIS u SFRJ*, god. XX/(XXXII), br. 5-6, Sarajevo, 1969, 201-207; br. 9-10, 395-402; br. 11-12, 497-508; „Ovogodišnji hadž“, *Glasnik VIS u SFRJ*, god. XXI/(XXXIII), br. 5-6, Sarajevo, 1970, str. 253-260.

58 GHb, AlZ, Nrgr, fascikla „Raspisi Starješinstva 1964-69“, Raspis Starješinstva IVZ u SR BiH, br. 4578/67, Sarajevo, 14.XI 1967; „Održani su republički sabori i Vrhovni sabor Islamske vjerske zajednice u SFRJ u 1967.“, *Glasnik VIS-a u SFRJ*, god. XIX/(XXXI), br. 1-2-3, Sarajevo, 1968, 136.

59 GHb, AlZ, Fond: VIS, svežanj dokumenata „VIS (V-17) 1954-75“, Akt VIS u SFRJ pod nazivom „Raspis o hodočašću u 1969“, br. 2339/68, Sarajevo, 3. septembra 1968.

60 GHb, AlZ, Fond: VIS, svežanj dokumenata „VIS (V-17) 1954-75“, Dopis VIS-a u SFRJ, br. 2104/69, Sarajevo, 24. septembra 1969.

Tako su na republička starješinstva prešli i svi preostali poslovi koji su do tada bili u nadležnosti Vrhovnog islamskog starješinstva,⁶¹ kao što su raspisivanje hadža sa općim uputstvima i zadacima, te uputama za kandidate kako da se prijave za odlazak na hadž, zatim donošenje konačne odluke o licima koja će ići na hadž, otvaranje ponuda turističkih i prevoznih preduzeća za prevoz hodočasnika, komisijsko utvrđivanje najpovoljnijih ponuđača i zaključivanje ugovora za prevoz hodočasnika do svetih mjesta i nazad i dr.

Način obezbjeđenja deviznih sredstava i cijena hadža

Ekonomski parametri u SFRJ u periodu 1966-1970. pokazuju kontinuiran rast prihoda i potrošnje, kako po gradskim tako i seoskim domaćinstvima, pri čemu je u strukturi rashoda značajno povećan nivo ušteda.⁶² Privrednom reformom u 1965. država je devalvirala dinar i zamrzнула cijene koje su ostale stabilne do 1969.⁶³ Kopneni transport hadžija do Saudijske Arabije, pri povećanoj kupovnoj moći građana Jugoslavije, doveo je do toga da je mnogo veći broj muslimana mogao lakše obezbijediti neophodna sredstva za hadž pa je broj hodočasnika u odnosu na 1965. povećan za nekoliko puta (iz BiH sa 63 1965. na 438 1970. god.) Poseban problem bila je nabavka zlata za kupovinu deviza zbog koje su stvarni troškovi hadža bili enormno veliki. Pojedininim hadžijama su, prema pouzdanim podacima, troškovi odlaska na hadž 1966, izraženi u naturi, iznosili 12 volova velike težine.⁶⁴ Za hadž 1966.⁶⁵, prema raspisu koji je Vrhovno islamsko starješinstvo dostavilo Starješinstvima IVZ u Skoplju, Prištini i Sarajevu, vidljivo je da je bilo potrebno pribavljanje najmanje 300 američkih dolara u zamjenu za zlato. Godine 1967, prema

61 „Izvjestaj o radu Vrhovnog islamskog starješinstva Islamske zajednice u SFRJ, u vremenu od 6. novembra 1969. do 25. decembra 1970.“, *Glasnik VIS u SFRJ*, god. XXII/(XXXIV), br. 1-2, Sarajevo, 1971, 97-121.

62 GHb, Fond periodike (*u daljem citiranju: FP*), Statistički godišnjak Bosne i Hercegovine 1970, Sarajevo, 1970, 217-218; Statistički godišnjak Bosne i Hercegovine 1971, Sarajevo 1971, 219-220, 223; Statistički godišnjak Bosne i Hercegovine 1972, Sarajevo, oktobar 1972, 222, 226.

63 Ivana Dobrovojević „Od krize do krize: Životni standard u Jugoslaviji 1955-1965“ (Dostupno na internet stranici: <https://ojs.inz.si/pnz/article/view/140/174>, preuzeto 24. avgusta 2021.g.)

64 Muharem Omerdić „Moja sjećanja na hadž Bošnjaka“, *Tribina „Hadž iz Bosne i Hercegovine“*, održana 30.07.2020. (Dostupno sa videopriloga na internet stranici: hadziumra.ba, 1:19:33-1:21:54)

65 GHb, Alz, AzRIz, UzH, fascikla „Hadž 1966“, Raspis za hadž 1966, koji je VIS u SFRJ dostavilo Starješinstvima IVZ u Skoplju, Prištini i Sarajevu, br. 2207/65, Sarajevo, 5. I 1966.

važićim propisima, hadžija je, uz 300 američkih dolara koje je dobivao za zlato, mogao ponijeti dodatnih 100\$ ukoliko mu ih neko doznači iz inostranstva.⁶⁶ Za dobivanje ovih dolara trebao je dati kratku izjavu u Narodnoj banci i otvoriti tekući devizni račun. Od 1968. više nije bilo potrebno polagati zlato u Narodnoj banci da bi se dobile potrebne devize, već su se one mogle kupiti za dinare.⁶⁷ Izvjesnu sumu deviza obezbjeđivalo je preduzeće koje je prevozilo hodočasnike na hadž.⁶⁸ Hadžijama je ostala obaveza da kao prilog nadležnom Starješinstvu polože obavezan novčani iznos za vjerske aktivnosti u pasivnim krajevima, koji se prestao plaćati nakon 1969.

Troškovi putovanja na hadž u 1966. uključivali su usluge na koje je turističko preduzeće, prema Ugovoru sačinjenom sa Islamskom zajednicom,⁶⁹ bilo obavezano da pruži hadžijama, kao što su: prevoz komfornim autobusima sa priručnim apotekama i lijekovima prve pomoći, loko-vožnje obavljene u pojedinim mjestima po uputi glavnog vođe puta, ustupanje besplatnih mjesta u autobusima za vodiče koje će imenovati VIS, viziranje putnih isprava svih angažiranih putnika za zemlje kroz koje će proći hodočasnici, snošenje putnih dnevnica i svih troškova u vezi odlaska, boravka i povratka službenika VIS-a u Rim radi viziranja putnih isprava za Saudijsku Arabiju, obaveza obezbjeđenja i isplate za svakog hodočasnika i vodiča noćenja sa doručcima u Jugoslaviji i van granica Jugoslavije u mjestima koje će odrediti glavni vođa puta, obezbjeđenje automehaničarske radionice za eventualni opravak autobusa, osiguranje hodočasnika kod odgovarajućeg zavoda za osiguranje u slučaju nesreće i dr. S druge strane, VIS je ugovorom bio obavezan da turističkom preduzeću doznači na ime naknade za usluge za svakog hodočasnika određeni dinarski i devizni iznos, kao protivvrijednost usluge cjelokupnog aranžmana. U troškove putovanja na hadž u dinarima

66 GHb, Alz, Nragr, fascikla „Raspisi Starješinstva 1964-69“, Akt Starješinstva IVZ u SR BiH pod nazivom „Organizacija hodočašća 1967. – prva okružnica“, br. 3770/66, Sarajevo, 19.IX. 1966.

67 GHb, Alz, Nragr, fascikla „Raspisi Starješinstva 1964-69“, Aktv Starješinstva IVZ u SR BiH pod nazivom „Priprema za organizovanje putovanja na hadž 1968.g“, br. 3779/67, Sarajevo, 3. oktobra 1967.

68 GHb, Alz, Fond: VIS, svežanj dokumenata „VIS (V-17) 1954-75“, Dopis pod nazivom „Raspis o hodočašću u 1969. godini“, br. 2335/68, Sarajevo, 3. septembra 1968.

69 GHb, Alz, AzRIz, UzH, fascikla „Hadž 1966“, Ugovor sačinjen između turističkog preduzeća „Putnik“ iz Sarajeva i VIS u SFRJ, Sarajevo, 15. februara 1966.

ulazili su: angažman turističkog preduzeća za prevoz i viziranje svih putnica i troškovi VIS-a oko organizacije i razni poslovi,⁷⁰ dok su troškovi u dolarima uključivali noćenja na teritoriju van naše zemlje sa doručcima, kupovinu nafte, utovar i istovar stvari pred hotelima, ulaznice u muzeje, taksa za ulaz u Saudijsku Arabiju, troškovi boravka u Medini - stan, taksa muzeveru, utovar i istovar stvari, mutavvifski troškovi u Meki - stan, šatori na Mini i Arefatu, autobusi Mekka-Arefat, Arefat-Mina, Mina-Mekka, autobusi za odlazak na umru i povratak, vodička služba, reprezentativni fond i dr. Organizacija hadža je iz godine u godinu postajala sve kvalitetnija, jer je Vrhovno islamsko starješinstvo posvećivalo „naročitu pažnju stručnoj vodičkoj službi, brizi o zdravstvenoj zaštiti hodočasnika, udobnosti putovanja, noćivanju u pristojnim hotelima, smještaju u Meki i Medini, razgledanju kulturno-istorijskih spomenika, posjeti svim značajnim mjestima iz istorije Islama i drugim pogodnostima na putu.“⁷¹

Tabelarni prikaz cijena hadža u periodu od 1966. do 1970.god.⁷²

Hadž	prevoznik	nabavka dolara za zlato	prilog za IVZ	ukupno
1966	178.000 st. din.	300\$	35.000 st. din.	213.000 st. din. + 300\$

70 GHb, AIZ, AzRIz, UzH, fascikla „Hadž 1966“, Dokument pod naslovom „Troškovi putovanja na hadž u dolarima i dinarima“

71 GHb, AIZ, ZV, Svežanj dokumenata br. 122, „Hadž 1968-70“, fascikla „Hadž 1969“, Raspis Starješinstva IVZ u SRBiH pod nazivom „Raspis o hodočašću u 1969.“, br. 4413/68, Sarajevo, 10. septembra 1968.

72 GHb, AIZ, AzRIz, UzH, fascikla „Hadž 1966“, Ugovor sačinjen između turističkog preduzeća „Putnik“ iz Sarajeva i VIS-a u SFRJ, Sarajevo, 15. februara 1966.g., Dokument pod naslovom „Troškovi putovanja na hadž u dolarima i dinarima“ (svega u američkim dolarima 152.-. troškovi putovanja na hadž u dinarima 183 000); GHb, AIZ, ZV, Svežanj dokumenata br. 98 „Hadž 1965-67“, fascikla „Hadž 1967“, Saopštenje Starješinstva IVZ u SR BiH, br. 5162/66, Sarajevo, 22. decembra 1966; GHb, AIZ, Nragr, fascikla „Raspisi Starješinstva 1964-69“, Akt Starješinstva IVZ u SR BiH pod nazivom „Uputa kandidatima za ovogodišnji hadž“, br. 43/68, Sarajevo, 8. januara 1968.g. (n.p.- u datumu se potkrala štamparska greška da se radi o 8. januaru 1967); GHb, AIZ, ZV, Svežanj dokumenata br. 122, Hadž 1968-70“, fascikla „Hadž 1969“, Akt VIS-a u SFRJ, upućen Starješinstvu IVZ u SRBiH, br. 3112/68, Sarajevo, 10. decembra 1968, Raspis Starješinstva IVZ u SRBiH pod nazivom „Pripreme za hadž – dostava putnih troškova i vađenje pasoša“, br. 5772/68, Sarajevo, 11. decembra 1968; GHb, AIZ, Zbirka: Arhivska grada Medžlisa Trebinje 1887-1961, registrator „Obična akta za 1969. godinu“ (u daljem citiranju GHb, AIZ, Zbirka: AGMT, registrator „Obična akta za 1969. godinu“), Raspis Starješinstva IVZ u SR BiH, pod nazivom „Uputstvo hodočascima za hadž u 1970. godini“, br. 5206/69, Sarajevo, 20. XII 1969; „Ovogodišnji hadž“, *Glasnik VIS u SFRJ*, god. XXI/(XXXI-II), br. 5-6, 1970, 253-26.

1967	245.000 st. din.	300\$	30.000 st. din.	275.000 st. din. + 300\$
		nabavka dolara za dinare		
1968	601.400 st. din.	40.000 st. din. (za 32\$)	33.600 st. din.	675.000 st. din.
1969	633.000 st. din.	40.000 st. din. (za 32\$)	36.000 st. din.	709.000 st. din.
1970	720.800 st. din.	125.000 st. din. (za 100\$)	-	845.800 st. din.

Način prijave kandidata za odlazak na hadž

Za hadž 1966. više se nije tražilo uvjerenje vojnog odsjeka da je kandidat regulisao vojnu obavezu, već je bilo potrebno da se u nadležnom SUP-u podnesu popunjeni formulari SUP-a u dva primjerka, saglasnost preduzeća ili ustanove ako je kandidat u radnom odnosu i dvije fotografije veličine 6x4,5 cm. Naknadno je za viziranje putnih isprava u ambasadi Saudijske Arabije u Rimu bilo potrebno još četiri fotografije. Kao i prije, morali su predati Narodnoj banci odgovarajuću vrijednost zlata (obaveza ukinuta 1968) za pribavljanje najmanje 300 američkih dolara, za šta su dobivali potvrdu kojom su u SUP-u dokazivali posjedovanje strane valute, te biti vakcinisani protiv već pomenutih pet zaraznih bolesti.⁷³ U raspisima za hadž 1967, 1968. i 1969.⁷⁴ svi kandidati su trebali u SUP-u zatražiti izdavanje pasoša i po preuzimanju predati ga, uz osam fotografija⁷⁵ i novčanu uplatu za hadž, Starješinstvu Islamske vjerske zajednice. Troškovi vakcinacije su padali na teret hodočasnika.

Kandidati su 1970. trebali predati svoju prijavu nadležnom Odboru IVZ koja je morala sadržavati: prezime (očevo ime) i ime, mjesto stanovanja i datum rođenja, te Odbor IVZ na čijem području kandidat ima

⁷³ GHb, AlZ, ZV, Svežanj dokumenata br. 98, „Hadž 1965-67“, fascikla „Hadž 1966“, Raspis za hadž 1966.g, koji je VIS dostavilo Starješinstvu IVZ u SR BiH, br. 2207/65, Sarajevo, 5. I 1966.

⁷⁴ GHb, AlZ, ZV, Svežanj dokumenata br. 98 „Hadž 1965-67“, fascikla „Hadž 1967“, Saopštenje Starješinstva IVZ u SR BiH, br. 5162/66, Sarajevo, 22. decembra 1966.g.; GHb, AlZ, Nragr, fascikla „Raspisi Starješinstva 1964-69“, Akt Starješinstva IVZ u SR BiH pod nazivom „Uputa kandidatima za ovogodišnji hadž“, br. 43/68, Sarajevo, 8. januara 1968. (n.p.- u datumu se potkrala štamparska greška da se radi o 8. januaru 1967); GHb, AlZ, ZV, Svežanj dokumenata br. 122 „Hadž 1968-70“, fascikla „Hadž 1969“, Akt VIS-a u SFRJ, upućen Starješinstvu IVZ u SRBiH, br. 3112/68, Sarajevo, 10. decembra 1968.

⁷⁵ U 1969. 12 fotografija

prebivalište.⁷⁶ Uz molbu predavala se kaucija u iznosu od 500 novih dinara (50.000 starih dinara) uvedena za hadž 1968, te pasoš sa 10 fotografija i izlaznim vizama, koji su pribavljeni kod nadležnog Sekretarijata za unutrašnje poslove.⁷⁷

- kraj u narednom broju -

أدين لابينيتسا

الناحية التنظيمية الخاصة بأداء فريضة الحج من جمهورية البوسنة
والهرسك الاشتراكية في وثائق مكتبة الغازي خسروك (1992-1945م)

تمت معالجة الناحية التنظيمية فيما يخص أداء فريضة الحج المنظم من قبل المشيخة الإسلامية في جمهورية البوسنة والهرسك الاشتراكية من خلال تحليل الوثائق الأرشيفية الموجودة في مكتبة الغازي خسروك والمحتوية على المعطيات الخاصة بأداء هذه الفريضة. وقد أكد التحليل وجود فترات مميزة في هذا المجال كما أكد أيضا أن المشيخة الإسلامية كانت تحقق التصاعد المستمر في النتائج الخاصة بتنظيم الحج.

Edin Lepenica

Organizational Aspect of Performing Hajj in SR BiH in the Funds of Gazi Husrev-Bey Library (1945-1992)

Summary

The organizational aspect of performing the hajj, organized by the Islamic Community in SR BiH, is presented on the basis of the analysis of archival documents in Gazi Husrev-bey's library in Sarajevo which contain data on the performance of this fifth Islamic duty.

Several periods were characteristic in the organization of hajj in SR BiH. Archival documents show that the Islamic Community, in terms of organizing the hajj, has continuously achieved better results.

76 GHb, Alz, Zbirka: AGMT, registrator „Obična akta za 1969. godinu“, Raspis Starješinstva IVZ u SR BiH, br. 4008/69, Sarajevo, 26. septembra 1969.

77 GHb, Alz, Zbirka: AGMT, registrator „Obična akta za 1969. godinu“, Raspis Starješinstva IVZ u SR BiH pod nazivom „Uputstvo hodočascima za hadž u 1970. godini“, br. 5206/69, Sarajevo, 20. XII 1969.

Djelatnost carskog i kraljevskog Garnizonskog suda u Tuzli

Sudski postupci, suđenja

Dr. sc. Suadin Strašević

doktor pravnih nauka
suadinstrasevic@outlook.com

Sažetak

Po osnivanju Austro-Ugarskog garnizona u Tuzli, u njemu je s radom otpočeo i vojni sud čije je puno ime bilo Carski i kraljevski garnizonski sud u Tuzli. Sud je postojao do 1918. godine. Arhivska građa ovog suda pohranjena je u depoima arhiva Tuzlanskog kantona. U ovom radu se na temelju arhivskih dokumenata, izvora prvog reda, razmatraju sudski postupci i suđenja obavljana u sudu. Odnosno, kroz ovaj rad, **možemo ustanoviti primjenu vojnog** prava u Austro-Ugarskom vojnom sudu, odnosno možemo sagledati „pravo u akciji“ onako kako se ono primjenjivalo u praksi.

Ključne riječi: Garnizonski sud u Tuzli, suđenje, sudski postupak, pravna legislativa.

Uvod

Prvi organ koji je Austro-Ugarska osnovala u Bosni i Hercegovini, bio je vojni Prijeki sud, kojeg je general Filipović osnovao u Doboju 4. augusta 1878. Vojni Prijeki sud je osnovan i u Tuzli. Kada je uspostavljen vojni garnizon u Tuzli, u njemu je smještena sudnica Garnizonskog suda.

Austrougarski garnizonski sudovi, u Bosni i Hercegovini, nalazili su se u Banjoj Luci, Sarajevu, Mostaru, Trebinju i Donjoj Tuzli. Vojni suci su, uglavnom, imali visoke vojne oficirske činove.

Nadležnosti vojnih sudova precizirane su u zbornicima zakona i naredaba. Nadležnosti su preuzimane iz austrougarske vojne legislative, ali su u dobroj mjeri, nastajale i na temelju općih prilika u Bosni i Hercegovini i šire, te istovremeno predstavljaju odraz stanja u to vrijeme. Posebno je to upečatljivo u prvim godinama austrougarske uprave i u vrijeme Prvog svjetskog rata.

Prema zborniku zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu iz 1884. primjećujemo da se u redovnom kaznenom postupku, kada su u pitanju nadležnosti suda, pod prvom stavkom, navodi zločinstvo veleizdaje, a za postupanje Prijekog suda: zločinstvo ustanka i bunjenja.

Pitanja u ovom radu djelimično sam razmatrao u doktorskoj disertaciji koju sam odbranio na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici 2011. Nadamo se da će u budućnosti doći do istraživanja i drugih Garnizonskih sudova u tadašnjoj Austro-Ugarskoj monarhiji, kako bi se, komparativnim metodom, mogla utvrditi i razmotriti nadležnost i rad i drugih vojnih sudova i dominantnost u vođenim predmetima te ustanoviti moguća odstupanja, u odnosu na Garnizonski sud u Tuzli. Pri tome, svakako, treba imati na umu činjenicu da je Bosna i Hercegovina u okvirima Austro-Ugarske monarhije bila posebnost.

1. Sudski postupci u Garnizonskom sudu u Tuzli

1. 1. Suđenje u Garnizonskom sudu u Tuzli

Puni naziv Garnizonskog suda u Tuzli bio je Carski i kraljevski Garnizonski sud u Donjoj Tuzli. Prema sudskom aktu broj 1459. iz 1909. godine, može se ustanoviti da je Garnizonski sud u Tuzli vodio dnevnik - *Tagebuch* akata. Dnevnik je vođen u tabelarnom obliku i imao je četiri stupca u koja su se navodili sljedeći podaci: broj spisa, dan, mjesec i godina, predmet navoda ili poduzetih aktivnosti suda i broj protokola. Tako su u sudskom postupku protiv E. M. navedeni sljedeći podaci:

1. Broj spisa: 1
2. Dan, mjesec i godina: 9 august 1909.

3. Predmet navoda ili poduzetih aktivnosti suda: (krivična prijava/kaznena prijava, poziv za vojnu vježbu, prijepis iz matične knjige vojnih obveznika pododjeljenja, izvod iz krivičnog zapisnika, dezerterski karton, dopuna krivične prijave, poziv za djelimično popunjavanje vojske - ratne mornarice i dva poziva za vojnu vježbu.¹

Krivična prijava protiv E. M. sadrži sljedeće: u lijevom gornjem uglu: Carski i kraljevski pješadijski puk *Wilhelm Ernst Grossherzog von Sachsen – Weimar- Eisenach Herzog zu Sachsen Nr. 80*. U daljem tekstu navodi se krivična prijava - *Strafanzeige* koja sadrži sljedeće podatke: ime i prezime, mjesto prebivališta, srez, okrug, država, starosna dob, religijsko opredjeljenje, godina regrutacije..., i na kraju opis zbog čega se podnosi krivična prijava. U ovom slučaju krivična prijava je podignuta protiv E. M. jer se nije odazvao na vojnu vježbu. Krivična prijava je napisana u rukopisu u D. Tuzli, 16. septembra 1908. Na kraju akta je potpis ovlaštenog lica (nečitko).²

Nadalje u spisu protiv E. M., nalazi se i pozivnica za vojnu vježbu - *Einberufungskarte*. U pozivnici se navodi da je upućena pješadincu E. M. pripadniku carskog i kraljevskog pješadijskog puka br. 80, 15. četa. Navode se i sljedeći podaci: općina prebivališta: Chotojono, nadležni politički okrug: Kamionka, godina regrutacije 1899, broj u matičnoj knjizi vojnog obveznika: 504.

Nadalje se navodi sljedeće:

„Ovim se poziva na vojnu vježbu koja počinje 1. juna 1908, rano u 7 sati i koja će trajati 13 dana u carskoj i kraljevskoj komandi sreza br. 80 u Zloczow. Ukoliko je vojna jedinica, u koju se pozvani dužan javiti, van okruga u kome je njegovo mjesto prebivališta, i ukoliko je više udaljena od komande okruga njegovog mjesta prebivališta, on se treba javiti u tu komandu. Time pozvani mora blagovremeno planirati svoj polazak iz mjesta prebivališta, bez obzira na prijavljivanje u komandi u mjestu

1 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, *Tagebuch*, 1459, 1909, *Tagebuch*: dnevnik. U pregledanoj, dostupnoj i raspoloživoj arhivskoj građi Garnizonskog suda u Tuzli, najstariji dokumenti datiraju iz 1908/1909. Nadamo se, da će se u budućnosti doći do starijih dokumenata kako bi se u potpunosti, pod punim historijskim svjetlom, ustanovio rad suda u ranijem periodu, u vremenu od njegovog osnivanja (op. aut.).

2 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, (*Strafanzeige*: krivična prijava), *Strafanzeige*, 120, 16. septembar 1908.

prebivališta, kako bi na vrijeme stigao na svoje odredište. Pozvani je dužan ponijeti sa sobom već dobivenu opremu i zadržati vlastitu odjeću.”

Nadalje se na pozivnici nalazi datum 23. april 1908. u Zloczowu, te carska i kraljevska komanda okruga br. 80, njen pečat, kao i potpis ovlaštenog službenika (nečitko).³

U prijepisu iz matične knjige vojnog obveznika pododjeljenja - *Unterabteilungsgrundbuchbatt*, nalaze se sljedeći podaci prikazani tabelarnim redom:

Regrutovan u dopunskoj komandi Okruga E. B. K. br. 80, pojavio se na regrutaciji godine 1899, pod brojem 699, broj strane u matičnoj knjizi 504. ime i prezime: Elias Moros, mjesto rođenja: Chotojono, Okrug: Kamionka, zemlja: Galicija, godina rođenja: 1878. Nadalje se navode sljedeći podaci: stanje, religija, zanat ili drugi poziv. Navodi se da je E. M. regrutovan i uvršten u jedinicu 2. marta 1899. godine, na 3 godine na vojnoj liniji, 7 godina u rezervi i 2 godine u domobranstvu; pješadijski puk 80. Navodi se precizan lični opis: boja kose, očiju, obrva, nos, usta, brada, lice, posebne karakteristike te rubrika za moguće prijelome. Da li je vakcinisan (da), jezici koje govori i piše, visina tijela u metrima: 1, 68, veličina obuće. 8. služba: pješadija. Svrstan 1899, 1/10 u 15 pješadijsku četvu. Nadalje se nalaze opisi po godinama za period: 1900, 1901, 1902, podaci su unošeni u sljedeće rubrike: osobine naravi i karaktera, stepen stručne spreme, obrazovanje, posebna znanja i sposobnosti, piše i čita jezike, učešće u vojnim pohodima, bitkama, puškaranjima, opsadama itd., ponašanje pred neprijateljem i u službi, zadobijene teške povrede ili ranjavanja pred neprijateljem, posebne karakteristike i mogući prijelomi. Na kraju se nalazi potpis ovlaštenog lica. Također, na poleđini prijepisa matične knjige vojnog obveznika nalazimo datum 16. septembar 1908. u Donjoj Tuzli kao i pečat vojne komande 15. čete koja je bila pri austrougarskom vojnom garnizonu u Tuzli te potpis službenog lica

3 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. Garnisonsgericht Tuzla, Faszikel IV 20-16, 1909, (*Einberufungskarte*: pozivnica), *Einberufungskarte*, 1487, 23. april 1908.

(nečitko). Također, na poledini nalazimo i pečat vojne komande smještene u Brčkom i datum 27. juli 1909. godine.⁴

Prateći daljnji tok sudskog postupka protiv E. M. nalazimo izvod iz krivičnog zapisnika - *Strafprotokollauszug* u kojem stoji da se E. M. nije pojavio. U potpisu carska i kraljevska komanda 15. čete, Donja Tuzla, 16. septembar 1908.⁵ U prilogu akata u postupku Garnizonskog suda u Tuzli protiv E. M. nalazimo i dezerterski karton o odbjegliom čovjeku 1. juna 1908. Dezerterski karton - *Deserteurs – Eingabe*, sadrži sljedeće podatke: godina regrutacije. 1899, redni broj u matičnoj knjizi vojnih obveznika. 504, čin u službi, ime i prezime: E. M., podaci o mjestu, okrugu, zemlji i godini rođenja, podaci o vjeri, bračnom stanju, zanimanju, opis službe, vrijeme obaveznog služenja vojnog roka, pravac u kojem je dezertir vjerovatno krenuo: Amerika, da li je isti počinio još neki prekršaj pored dezertiranja: nepoznato, navedeni razlog ili pretpostavka dezertiranja: nepoznato, lični opis, da li je odnio nešto od državnog blaga, troškovi opremanja, ishrane, oružja i municije, za konje i ukupna suma. Ovaj dezerterski karton je popunjen u Brčkom 27. jula 1909. i potpisan od strane ovlaštenog lica.⁶

Uz dezerterski karton nalazimo i dopunu krivične prijave - *Ergänzung der Strafanzeige*, napisanu također 27. jula 1909. u Brčkom i potpisane od strane iste osobe koja je potpisala dezerterski karton.⁷ Nadalje nalazimo dopunu krivične prijave protiv E. M. podignute u Donjoj Tuzli 16. septembra 1908. Dopuna krivične prijave je izvršena 10. maja 1909. u Donjoj Tuzli.⁸ U pozivu za djelimično popunjavanje vojske se navodi da se Najvišom naredbom naređuje djelimično popunjavanje vojske

4 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. Garnisonsgericht Tuzla, Faszikel IV 20-16, 1909, (*Unterabteilungsgrundbuchblatt*: prijepis iz matične knjige vojnih obveznika), *Unterabteilungsgrundbuchblatt*, 16. septembar 1908, Donja Tuzla.

5 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. Garnisonsgericht Tuzla, Faszikel IV 20-16, 1909, (*Strafprotokollauszug*: izvod iz krivičnog zakonika), *Strafprotokollauszug*, 16. septembar 1908.

6 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. Garnisonsgericht Tuzla, Faszikel IV 20-16, 1909, (*Deserteureingabe*: dezerterski karton), *Deserteurs – eingabe*, Brčko, 27. jul 1909. godine. Dezerterski karton predstavljao je propisani tabelarni obrazac u kojeg su unošeni podaci o dezertertvu. Štampan je u *Lag. – Nr. 21 Beil. 7. – Druck u. Verlag v. C. Budwiser in Lemberg*.

7 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. Garnisonsgericht Tuzla, Faszikel IV 20-16, 1909, (*Ergänzung der Strafanzeige*: dopuna krivične prijave), *Ergänzung der Strafanzeige*, Brčko, 27. juli 1909.

8 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. Garnisonsgericht Tuzla, Faszikel IV 20-16, 1909, *Ergänzung der Strafanzeige*, Donja Tuzla, 10. maj 1909.

(ratne mornarice) kojom se obveznik poziva u aktivnu službu i da se u roku od 24 sata po prijemu poziva koristeći najkraći put prijavi u carsku i kraljevsku komandu bataljona pješadijskog puka br. 80 u Zloczov. Pozvani ima besplatan prijevoz željeznicom i parnim brodovima u zemlji uz pokazivanje poziva za vojsku. Kamionka, 17. mart 1909. Na pozivnici je pečat i potpis političkog službenika u Kamionki, kao i pečat Carske i kraljevske komande okruga br. 80, u Zloczow od 15. marta 1909.⁹ Prateći predmet kojeg je Garnizonski sud u Tuzli vodio protiv E. M. nalazimo vojne pozive od 19. aprila 1909. i vojni poziv od 7. juna 1909, na koje se E. M. nije odazivao. Uz vojni poziv od 7. juna 1909, bila je priložena i karta za besplatan prijevoz do naznačenog odredišta. U gornjem dijelu karte za prijevoz stoji: Carska i kraljevska komanda okruga br. 80, broj 2029, 1909. godina, te oznaka kupon - *Coupon*, navedeno je ime i prezime: E. M., pješadinac. Na poledini karte napisana je sljedeća pouka:

„Ova karta ovlaštuje vojnog obveznika na besplatan prijevoz na propisanom pravcu u vagonima III klase, izuzimajući brze vozove. Vojni obveznik mora pokazati poziv zajedno s vojnom knjižicom na kasi u mjestu polaska kako bi na poziv bila nanešena markica za odobravanje putovanja i udaren mjesni pečat. Blagajnik na kasi odvaja kupon a poziv s vojnom knjižicom se vraća vojnom obvezniku. Poziv, kod kojeg pri polasku nije odvojen kupon i na koji nije nanesena markica za odobravanje putovanja i udaren pečat, ne ovlaštuje na korištenje besplatnog prijevoza. Samo poziv s markicom za odobravanje putovanja i pečatom ovlaštuje na besplatan prijevoz propisanim putnim pravcem od mjesta boravka do krajnjeg odredišta.

Oni vojni obveznici koji osjećaju da nisu sposobni za odradivanje vojne vježbe, mogu ne putujući do krajnjeg odredišta, javiti se u najbližu komandu okruga na propisanom pravcu putovanja. U tom slučaju vojni obveznik mora potvrditi prekid putovanja od stanične uprave. Ukoliko vojni obveznik zbog promjene mjesta prebivališta mora odabrati drugi pravac putovanja od onog propisanog od strane vojnih vlasti, tada će blagajnik unijeti na poziv novu stanicu s koje se polazi. Promjena mjesta

9 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel* IV 20-16, 1909, *Einberufungskarte*, 1487, *Zloczow*, 15. mart 1909.

prebivališta mora biti potvrđena od strane općinske uprave na pozivu u rubrici: napomena za odjavu. Ovu potvrdu vojni obveznik mora pribaviti prije polaska na put. Korištenje nekog drugog pravca putovanja u odnosu na propisani od vojske ili željeznice nije dozvoljen. U tom slučaju vojni obveznik mora sam snositi troškove putovanja. Vojni poziv služi umjesto prijevozne karte kao putna isprava i mora se predložiti organima željeznice na njihov zahtjev. Vojni poziv se smije predati samo vojnoj jedinici u koju se stigne na odredište.

„Ukoliko je vojni obveznik prinuđen iz bilo kakvog razloga prekinuti putovanje, dužan je to potvrditi od strane stanične uprave na pozivu za vojsku u mjestu prekida putovanja. Ukoliko se putovanje ne nastavi isti ili sljedećih dana, potrebno je poziv ponovo ovjeriti na kasi. Isto važi i za slučaj kada se vojni obveznik mora javiti u najbližu komandu okruženja umjesto da direktno putuje do odredišta vojne jedinice predviđene za vojnu vježbu. Prilikom presjedanja vojni obveznik je dužan pokazati poziv blagajniku kako bi bio unesen novi pečat za dalje putovanje. Direktno putovanje s neke stanice nije moguće. U tom slučaju vojni obveznik mora platiti gotovinom putovanje do sljedeće stanice u kojoj će biti unesena markica za odobravanje putovanja. U svrhu naknade troškova vojni obveznik tu voznu kartu neće dati organima željeznice, već će je sačuvati kod sebe i prilikom dolaska u jedinicu zajedno s pozivom predati svom pretpostavljenom. Potrebno je ponijeti sa sobom prethodno dobivenu opremu i zadržati vlastitu odjeću.”¹⁰

S obzirom da se E. M. nije odazivao na vojne vježbe i na poziv za djelimično popunjavanje vojske, Garnizonski sud u Tuzli je E. M. proglasio vojnim dezertrom.

1. 2. Suđenje u garnizonskom sudu u tuzli u predmetu dezertstva

Carski i kraljevski sud u Agramu je 12. decembra 1908. kotarskim vlastima u Gračacu uputio sljedeći dopis:

¹⁰ Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel* IV 20-16, 1909, (*Coupon*: kupon, *Belehrung*: pouka), *Coupon, Belehrung*, 1487/1909.

„Dezertjer G. U prilogu ovdašnje molbe od 19. septembra L. J. E. Nr. 3255 G. G. Postavlja se zahtjev, sa namjerom da se razjasni, da li je i koliko uspješno sprovedena istraga u smislu gore navedene molbe za dezertjerom odbjegli pješadincom S. G. Pripadnikom 79. pješadijskog puka, budući da njihov dopis od 28. septembra L. J. Nr. 8891/1908 ne daje razjašnjenje, već samo predstavlja svjedodžbu o vladanju imenovanog.”¹¹

Bosanskohercegovačka državna straža sigurnosti u Donjoj Tuzli je 12. juna podnijela sljedeći izvještaj:

„Bos. Hercegovačka državna straža sigurnosti u Dol. Tuzli. Prijepis, dne 12. juna 1909. G. S. 1902 pješak iz Gračaca vojnički bjegunac. Uhićen ovdje po stražaru Šehiću, Amokiću i Miškoviću, isti se po glasu policajnog lista za ‘Hrvatsku i Slavoniju’ od 12. listopada 1908. broj 27 pod stavkom: vojni bjegunci: G. S. Pješak 1902 iz Gračaca kotarska oblast Gračac 24. rujna 1908. broj 8626 traži. Kod njega je nađena vojnička knjižica glaseća na Vatroslava Oreškovića¹² 79. pješачke pukovnije novak godište 1903 br. Matičnog lista 489 koju je knjižicu u manevrima G. S. ukrao. G. S. je predan državnom odvjetništvu radi zločina provalne krađe i prevare, (u potpisu) Jandav. r. Stražmestar. Broj 6697./1909. Kraljevska kotarska oblast u Gračacu, 18. lipnja 1909. Carskom i kraljevskom zapovjedništvu otočke pješачke pukovnije grofa Jelačića broj 79 u Rijeci, uz priklop

11 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel* IV 20-16, 1909, *Garnisonsgericht in Agram*, 3678, 12. *Dezember* 1908.

12 U aktima predmeta o dezertjerstvu G. S. nalazimo i vojnu knjižicu na ime Vatroslava Oreškovića, koja je priložena kao dokazni materijal. (Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel* IV 20-16, 1909, vojna knjižica na ime Vatroslava Oreškovića, broj 439, Otočac, Lika Krbava, zemlja: Kroatien, od 1903. godine).

tamošnjeg broja 4615 od 8. rujna 1908. na uredovanje. Kraljevski kotarski upravitelj (potpis nečitak).¹³

Okružni sud u Tuzli je obaviješten o hapšenju vojnog bjegunca G. S., nakon što je pribavio mišljenje zapovjedništva otočke pješačke pukovnije grofa Jelačića broj 79, u Rijeci, donio je zaključak da ovaj predmet spada u nadležnost Garnizonskog suda u Tuzli kojem je uputio sljedeći dopis:

„Carskom i kraljevskom Garnizonskom sudu u D. Tuzli. U smislu zaključka ovoga suda i priloženog dopisa *k. u. k. Otočaner - Infanterie – Regimentes Graf Jelačić Nro. 79*, od 21. juna 1909. Nro. 3924 J. Art. 30, predaje se priloženi akt krivičnog djela protiv S. G. (S. O.) zbog zlodjela prevare i krađe pod navodom korpus delikti uz istovremeno izručivanje osumnjičenog. Okružni sud, D. Tuzla, 13. jul 1909. Predsjednik (nečitko).¹⁴

Garnizonski sud u Tuzli je zaprimio navedeni dopis kao i optuženog S. G. koji je pritvoren u vojni zatvor u Tuzli. Nakon toga je Garnizonski sud u Tuzli počeo sudski postupak. U aktima ovog predmeta nalazimo listu predstavljanja - *Präsentierungsliste*. Lista predstavljanja je propisani obrazac štampan u *Weberreutersche Buchdruckerei* u Beču. Ovaj obrazac sadrži sljedeće podatke:

Dan predstavljanja: 13. jul 1909.

Godina regrutovanja: 1902.

13 Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV* 20-16, 1909, Bosanskohercegovačka straža sigurnosti u Donjoj Tuzli, izvještaj o hapšenju vojnog bjegunca G. S., od 12. lipnja 1909, prijepis, broj 6697/1909. U arhivskoj građi Fonda Garnizonskog suda u Tuzli nalazimo i druge primjere hapšenja vojnih bjegunaca. Tako je Ladislav Dzialovski, zapovjednik vojne jedinice u Janji, 29. novembra 1910, carskom i kr. Vojnom posadnom zapovjedništvu u Bijeljini uputio sljedeći izvještaj o hapšenju Š. F. vojničkog bjegunca: „Na 27 ov. mj. jest ova postaja telefonično obaviještena, da je jedan vojnik tamošnje posade pobjegao. Od strane ove postaje, jest odmah potraga provedena i uopće je razglašeno među pograničnim stanovnicima da bjegunca uhvate. Na ov. mj. oko 4 sata poslije podne, prijavio je ovoj postaji M. M. iz Janje, da je njegov stanar R. G. iz Janje, jednog vojničkog bjegunca, koji ga je molio da ga preko Drine preveze – uhvatio, a o tome ovu postaju izvijestiti dao. Na ovu prijavu izasata je ophodnja postaje, vodnik Mate Vrban i oružnik Friedrich K. Ophodnja je u kolibi prijavitelja uhićenog našla vojničkog bjegunca Š. F. od 11 *Dragoneregimente*, koji je na 26 ov. mj. u večer od svoje čete iz Bijeljine pobjegao. Isti kroz rečenu ophodnju upitom navodi da je namjeravao u Srbiju pobjeći. Ophodnja je vojničkog bjegunca Š. F. od R. G. primila istog uhapsila i u okove metnula. Kod tjelesne pretrage jest kod njega samo 48 h, i jedan mali nožić pronađen. Bjegunac, pronađeni novac i nož predaju se uz prijavu.“ Nadalje Garnizonski sud u Tuzli je preuzeo ovaj premet. (Vidjeti: Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV* 20-24, 1911., izvještaj o uhićenju vojnog bjegunca, broj 775, od 29. novembra 1910. godine).

14 Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV* 20-16, 1909, *Garnisonsgericht* in D. Tuzla, 1678, 13. juli 1909.

Redni broj u matičnoj knjizi vojnih obveznika

Čin, rod: pješadinac.

Ime i prezime: S. G.

Mjesto rođenja: Gračac.

Kotar: Gračac.

Županija: Lika.

Zemlja: Hrvatska.

Godina rođenja: 1882.

Nadležan u općini, srezu, županiji, državi...

Vjera

Bračno stanje. Neoženjen.

Ranije služio vojsku

Kada i kuda je dezertirao

Da li je odnio nešto od državnog blaga prema dezerterskom kartonu

Kao razlog dezertiranja navodi...

U međuvremenu boravio u: D. Tuzli.

Na koji se način vratio

Klasifikacija vraćenih stvari (državnog blaga)

Troškovi opremanja, ishrane, oružja i municije, za konje i ukupna
suma

Nalaz vojnog ljekara i potpis

Napomena

Donja Tuzla, 13. jul 1909. godine.¹⁵

Lista predstavljanja je sastavljena i G. S. je saslušan isti dan po prijemu u Vojni zatvor u Tuzli. U aktima nalazimo i dezerterski karton S. G. Formular je identičan dezerterskom kartonu E. M., samo što je ovaj štampan u *Militardrucksorten – Verlag v. F. Hobling, Esseg*.¹⁶

¹⁵ Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel* IV 20-16, 1909, (*Präsentierungsliste*: lista predstavljanja), *Präsentierungsliste*, 13. juli 1909.

¹⁶ Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel* IV 20-16, 1909, *Deserteureingabe*, 8. septembar 1908. Uvidom u arhivsku građu Fonda Garnizonskog suda u Tuzli, možemo ustanoviti da je u godini aneksije Bosne i Hercegovine 1908. godine, i u vrijeme aneksione krize, povećan broj poziva za vojne vježbe, popunjavanje vojnih jedinica i mobilizacija, također, isto tako primjećujemo da je u Garnizonskom sudu u Tuzli vođen veći broj sudskih postupaka u predmetima neodazivanja na iste te predmetima dezerterstva, (op. aut.).

Kada su se stekli uvjeti, u Garnizonskom sudu u Tuzli je održano suđenje. U toku suđenja sastavljen je zapisnik o ratnom pravu - *Kriegsrechtsprotokoll*. Suđenje je održano 30. oktobra 1909. U zapisniku se navodi sljedeće:

Carski i kraljevski Garnizonski sud u D. Tuzli, 30. oktobar 1909. Zapisnik o ratnom pravu sačinjen po naredbi Carskog i kraljevskog odjela vojne komande kao Upravnog odbora suda u D. Tuzli u svrhu osuđivanja pješadinca S. G. pripadnika 79. pješadijskog puka. Optuženi je pozvan pred okupljeni Vojni sud i saopćeno mu je da se počinje suditi i postavljeno pitanje da li ima bilo kakav prigovor protiv bilo kojeg člana vojnog suda, našto je optuženi odgovorio: Ne. Nakon toga je vojni sudac podsjetio na član 229 Propisa o vojnom kaznenom postupku, i nakon toga su svi suci, kao što slijedi, položili zakletvu:

„Mi suci i prisjednici zaklinjemo se Bogu, Svemoćnom, Sveznajućem i najpravednijem sucu od svih nas, da ćemo bez obzira na životne prilike, moć i ugled, siromaštvo ili bogatstvo, prijateljstvo ili neprijateljstvo, naklonost ili mržnju, o onome što se pred ovim Vojnim sudom sudski izlaže i raspravlja s obzirom na trenutne okolnosti i dokaze suditi prema propisanim zakonima i želimo onako govoriti kako ćemo nekada odgovarati pred Bogom i njegovim Veličanstvom. Također se zaklinjemo da ćemo zauvijek držati u tajnosti sadašnje ratno pravo, ono o čemu se raspravljalo / vijećalo do objave presude, neka nam Bog bude na pomoći, Amen!“

Nakon toga su ispitaniku pročitane njegove izjave sa preslušanja - i protumačene na maternjem jeziku. Postavljeno mu je pitanje da li potvrđuje izjave i ima li šta dodati... (nečitko). Nakon toga slijedi potpis S. G. Ispitanik je trebao potvrditi ili negirati izjave te dodati relevantne činjenice ukoliko ih je posjedovao.

Nakon potpisivanja optuženi je odstupio a vojni sudac je pročitao svoj pismeni izvještaj uz bitne dokumente i pošto se smatralo da je slučaj spreman za osudu, odstupili su suci, izuzevši vojnog suca i prisutne, na razmišljanje i stvaranje svog sudskog mišljenja. Povratkom u sudnicu, svi suci su glasali što je bilo uneseno u zapisnik o glasanju i na osnovu čega je prema rezultatu glasanja napisana presuda i potpisana od strane

svih sudaca. Slučaj zaključen i izvršen. Slijedi ukupno osam potpisa sudaca (nečitko).¹⁷

U toku suđenja vođen je zapisnik o glasanju - *Abstimmungsprotokoll*, po naredbi Carskog i kraljevskog odjela vojne komande kao Upravnog odbora suda u D. Tuzli u svrhu donošenja presude u slučaju protiv pješadinca S. G. pripadnika 79. pješadijskog puka. Suci koji su nakon sačinjavanja zapisnika ratnog prava, izuzevši vojnog suca i prisutne, odstupili na razmišljanje i stvaranje vlastitog mišljenja, ponovo su ulazili u sudnicu jedan po jedan i glasali. U zapisniku o glasanju nalaze se obrazloženja i potpisi sudaca.¹⁸

S. G. je osuđen na izležavanje kazne u zatvoru u Tuzli. Na presudu Garnizonskog suda u Tuzli uložio je molbu Vrhovnom vojnom sudu. Vrhovni vojni sud uputio je sljedeći dopis 13. oktobra 1910. godine:

„Carski i kraljevski Vrhovni vojni sud, No. 2977. G. S. Jnft, molba za reviziju, Garnizonskom sudu u Tuzli, Beč 13. oktobra 1910. Prema izvještaju E. No. 1434 od 4.10.1910. a koji se odnosi na molbu zatvorskog osuđenika 2. kat. S. G. Na ponovnu superviziju njegovog slučaja, skreće se pažnja Garnizonskom sudu da obrazac propisanih prepisa presude koji se odnose na reviziju na Vrhovnom vojnom sudu i pravnog izvještaja - od kvalifikacije započet - skladno članu 24 *des Erlasses Abt. 4, No. 1226* od 1. jula 1908. otpada. (Slijede potpisi sudija u Vrhovnom vojnom sudu u Beču, nečitko).”

Na kraju dopisa nalazimo sljedeće: „DI. M. A. Nr. 1558 sa o priloga. Videno! Carska i kraljevska komanda korpusa Sarajevo, 19. oktobra 1910. godine.”¹⁹

Garnizonski sud u Tuzli je u slučajevima neodazivanja na vojne vježbe i vojne pozive, sprovodio temeljite istrage da se utvrde razlozi neodazivanja ili potvrdi eventualno dezertstvo. Tako je 14.7.1910. Kotarski

17 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV* 20-16, 1909, (*Kriegsrechtsprotokoll*: zapisnik o ratnom pravu), *Kriegsrechtsprotokoll*, 30. oktobar 1909.

18 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV* 20-16, 1909, (*Abstimmungsprotokoll*: zapisnik o glasanju), *Abstimmungsprotokoll*, 30. oktobar 1909.

19 Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV* 20-16, 1909, (*K. u. K. Militarobergericht, An das K. u. K. Garnisonsgericht in Tuzla, 2977, Wien, 13. oktober 1910. Carski i kraljevski Vrhovni vojni sud, Garnizonskom sudu u Tuzli, broj 2977, Beč, 13. Oktobar 1910*), *K. u. K. Militarobergericht, An das K. u. K. Garnisonsgericht in Tuzla, 2977, Wien, 13. Oktober 1910*.

ured u Bijeljini uputio općinskom uredu u Bijeljini vojničku sazivnicu, poziv za vojnu vježbu s uputama. Međutim, općinski načelnik sazivnicu je povratio Kotarskom uredu sa sljedećim obrazloženjem:

„Sa izvješćem da se vojnička sazivnica Š. M. iz Batkovića uručiti nije mogla pošto se isti radi umorstva u zatvoru kod Okružnog suda u Tuzli nalazi.”

Garnizonski sud u Tuzli je zatražio prijepise presude Okružnoga suda u Tuzli za Š. M. Garnizonskom sudu u Tuzli, 24. decembra, je dostavljena kompletna sudska dokumentacija za osuđenog vojnog obveznika Š. M. Dostavljeno je sljedeće: osuda Okružnog suda u Tuzli za Š. M. od 28. maja 1910. godine, zbog zločina umorstva (“osuđen na tešku tamnicu u trajanju od osam godina, pooštrene sa jednim postom, jednim tvrdim ležajem i samotnim zatvorom u mračnoj sobi dne 9. februara svake godine”, sudije: Lorec i Todorović).

S obzirom da je Š. M. uputio žalbu Vrhovnom sudu za Bosnu i Hercegovinu, dostavljena je i odluka Vrhovnog suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu, od 23. septembra 1910. godine, kojom je apelacija Š. M. odbijena, potpisnik je bio sudija L. Vragović. Po prijemu ove dokumentacije Garnizonski sud u Tuzli je 31. decembra 1910. donio zaključak broj 1778 kojim je ustanovio razloge neodazivanja na vojni poziv. Zaključak su potpisala četverica sudija, među kojima i Herman Herzberg (ostali nečitko).²⁰

Zaključna razmatranja

Garnizonski sud u Tuzli je tokom priprema sudskog postupka, i u toku samog suđenja, vodio dnevnik akata, u kojeg su ulazili različiti spisi kao što su: krivična prijava, poziv za vojnu vježbu, prijepis iz matične knjige vojnih obveznika, izvod iz krivičnog zapisnika, dezerterski karton i drugi akti u ovisnosti od prirode suđenja i samog predmeta.

Tokom suđenja vojni suci polagali su zakletvu o čuvanju vojne odnosno sudske tajne, koja se odnosila na tok suđenja i raspravu. Sudije su, kao sudsko vijeće, potpisivale zapisnik o glasanju u kojem su iznosili

²⁰ Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. *Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel* IV 20-24, 1911, postupak Garnizonskog suda u Tuzli u predmetu neodazivanja na vojnu vježbu za Š. M. od 14.7.1910. godine.

svoje sudsko mišljenje. Presudu je obrazlagao glavni vojni sudija i ona je bila javna. Apelacija se mogla podnijeti Divizionom sudu u Sarajevu i Vrhovnom vojnom sudu u Beču.

Arhivski dokumenti (prilozi)

Pos. hercegovačka državna straža sigurnosti u Dol. Tuzli
Pripis. dne 12. lipnja 1909.

Gadža Simon 1908 pješak iz Orašaca
vojnički bjegunac.

Uhićen ovdje po stražaru Šehidu Anokidu, i Miskoviću
Isti se po glasu policijskog lista za „Hrvatstva i Slavoni-
ju od 12. listopada 1908. broj 27 pod stavkom.

V o j n i b j e g u n a c i :

Gadža Simon pješak 1908 iz Orašaca kotarska oblast Ora-
šac 24. rujna 1908 broj 8026 traži.

Kočinjega nadjena vojnička knjižica glaseća na Vatroslav-
na Oreškovića 79. pješadske pukovnije novak godišta 1903 br.
nastidnog lista 400 koju je knjižicu u namemorina Gadžija
ukrao.

Gadža je predan državnom odujetništvu radi kličina
provalne krađe i prevare.

J a n d a u . r .
stražniestar.

Broj. 6807. / 1909. kralj, kotarska oblast u Orašacima
12. lipnja 1909.

Des. i kralj. zapovjedništvu odoška pješadske pukovnije gro-
fa Jelčića broj 79

u/
R i j e c i .

Uz priložak tanošnjeg broja 4616 od 8. rujna 1908 na 9
uredovanje.

kralj, kotarski upravitelj.

Izveštaj o hapšenju vojnog bjegunca

Izvor: Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. Garnisonsgericht Tuzla, Faszikel IV 20-16, 1909.

Suadin Strašević

Djelatnost carskog i kraljevskog Garnizonskog suda u Tuzli - Sudski postupci, suđenja

K.u.k.Militärobergericht.

No.2977.

GÄČEŠA Simo.Jnft,Revisionsbitte.

76

An

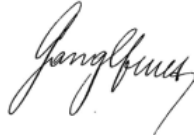
das k.u.k.Garnisonsgericht

in

Wien am 13.Oktober 1910.

TUZLA.

Auf den Bericht E.No.1434 vom 4./10.1910 betreffend die Bitte des Kerkersträflings 2.Kat.Simo GÄČEŠA um Superrevision seiner Akten wird das Garnisonsgericht aufmerksam gemacht,daß die Vorlage der für Revisionen durch das Militär-obergericht vorgeschriebenen Abschriften des Urteils und des rechtlichen Vortrages - von der Qualifikation angefangen - gemäß Pkt 24 des Erlasses Abt.4,No.1226 vom 1.Juli 1908 zu entfallen hatte.

DI. M. A. Nr. 1688 mit 5 Blg.

Gesehen! K. u. k. 15. Korpskommando
S. u. l. v. am 14ten Oktober 1910.

Dopis K. und. K. Vrhovnog vojnog suda u Beču prema Garnizonskom sudu u Tuzli u predmetu molbe S. G. za reviziju presude. Broj 2977, od 13. oktobra 1910. Izvor: Arhiv TK, Fond GST, K. u. K. Garnisonsgericht Tuzla, Faszikel IV 20-16, 1909.

- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, (*Unterabteilungsgrundbuchblatt*: prijepis iz matične knjige vojnih obveznika), *Unterabteilungsgrundbuchblatt*, 16. sepembar 1908, Donja Tuzla.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, (*Strafprotokollauszug*: izvod iz krivičnog zakonika), *Strafprotokollauszug*, 16. septembar 1908.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, (*Deserteurseingabe*: dezerterski karton), *Deserteurs – eingabe*, Brčko, 27. jul 1909. (Dezerterski karton predstavljao je propisani tabelarni obrazac u kojeg su unošeni podaci o dezertertvu. Štampan je u *Lag. – Nr. 21 Beil. 7. – Druck u. Verlag v. C. Budwiser in Lemberg*).
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, (*Ergänzung der Strafanzeige*: dopuna krivične prijave), *Ergänzung der Strafanzeige*, Brčko, 27. juli 1909.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, *Ergänzung der Strafanzeige*, Donja Tuzla, 10. maj 1909.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, *Einberufungskarte*, 1487, *Zloczow*, 15. mart 1909.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, (*Coupon*: kupon, *Belehrung*: pouka), *Coupon, Belehrung*, 1487/1909.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, *Garnisonsgericht in Agram*, 3678, 12. *Dezember* 1908.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, vojna knjižica na ime Vatroslava Oreškovića, broj 439, Otočac, Lika Krbava, zemlja: Kroatien, od 1903.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, Bosphanskohercegovačka straža sigurnosti u Donjoj Tuzli, izvještaj o hapšenju vojnog bjegunca G. S., od 12. lipnja 1909. godine, prijepis, broj 6697/1909.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-24*, 1911, izvještaj o uhićenju vojnog bjegunca, broj 775, od 29. novembra 1910.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, *Garnisonsgericht in D. Tuzla*, 1678, 13. juli 1909.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, (*Präsentierungsliste*: lista predstavljanja), *Präsentierungsliste*, 13. jul 1909.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, *Deserteurseingabe*, 8. septembar 1908.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, (*Kriegsrechtsprotokoll*: zapisnik o ratnom pravu), *Kriegsrechtsprotokoll*, 30. oktobar 1909.
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht* Tuzla, *Faszikel IV 20-16*, 1909, (*Abstimmungsprotokoll*: zapisnik o glasanju), *Abstimmungsprotokoll*, 30. oktobar 1909.

- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht Tuzla, Faszikel IV 20-16, 1909, (K. u. K. Militarobergericht, An das K. u. K. Garnisonsgericht in Tuzla, 2977, Wien, 13. oktober 1910. Carski i kraljevski Vrhovni vojni sud, Garnizonskom sudu u Tuzli, broj 2977, Beč, 13. oktobar 1910), K. u. K. Militarobergericht, An das K. u. K. Garnisonsgericht in Tuzla, 2977, Wien, 13. Oktober 1910.*
- Arhiv TK, Fond GST, *K. u. K. Garnisonsgericht Tuzla, Faszikel IV 20-24, 1911, postupak Garnizonskog suda u Tuzli u predmetu neodazivanja na vojnu vježbu za Š. M. od 14.7.1910.*

سعودين ستراشفيتش

أعمال محكمة الحامية القيصرية في توزلا

منذ تأسيس الحامية النمساوية المجرية في توزلا بدأت بالعمل ضمنها أيضا محكمة عسكرية اسمها الرسمي محكمة الحامية القيصرية في توزلا، واستمر وجود هذه المحكمة حتى عام 1918م. وقد تم البحث في هذه المقالة في الإجراءات القانونية والمحاکمات التي جرت في المحكمة وذلك على أساس الوثائق الأرشيفية وهي مراجع من الدرجة الأولى. ومن خلال هذه المقالة يمكننا أن نرى كيفية تطبيق الحقوق العسكرية في المحاكم النمساوية المجرية العسكرية بصورة تطبيقها العملي.

Suadin Strasevic

Activity of the Imperial and Royal Garrison Court in Tuzla

Summary

After the founding of the Austro-Hungarian garrison in Tuzla, a military court, whose full name was the Imperial and Royal Garrison Court in Tuzla, began its work. The court existed until 1918. This paper, based on archival documents - first-order sources, discusses court proceedings and trials conducted in this court. Through this paper, we can learn about the application of military law in the Austro-Hungarian military court, that is, we can see the „law in action“ as it was applied in practice.

Opći prikaz Ibn 'Arebījevog utjecaja na osmansko razdoblje¹

Mustafa Tahrali

Sažetak

Osmansku državu osnovao je zet šejha po imenu Edebali pa je nova država počela cvjetati u okruženju i na intelektualnoj osnovi sufizma. Za sve vrijeme njenog trajanja sufizam je u njoj uživao privilegiran položaj. Ogroman utjecaj vršio je i Ibn 'Arebi, jedan od najvećih autoriteta sufizma do danas. Autor u ovom radu daje prikaz njegovog utjecaja za vrijeme trajanja Osmanske države.

Ključne riječi: Osmanska država, sufizam, Ibn 'Arebi, Anadolija, Mevlana

Jasno je da nismo mogli na nekoliko stranica razlagati šest stoljeća Osmanske države. Stoga je naša nakana u ovom radu dati predstavu o utjecaju Ibn 'Arebīja spominjući imena brojnih ekberijanskih autora te iznoseći određene napomene na tu temu da bismo privukli pažnju istraživača ovog razdoblja sufijske i intelektualne povijesti tako bogate po spisima a tako malo proučavane dosada.

¹ Ovaj članak se zasniva na radu predstavljenom na šesnaestom godišnjem simpozijumu Društva Muhyiddin Ibn 'Arabi iz Ujedinjenog Kraljevstva koji se održavao u Oxfordu od 9. do 11. aprila pod naslovom "The Heritage of Ibn 'Arabi (Naslijeđe Ibn 'Arebija)." Taj je, pak, zasnovan na radu predstavljenom na simpozijumu koji je održan u Ankari 1992. godine: Država u muslimanskoj Andaluziji, pod naslovom Muhyiddin ibn Arabi ve Türkiye'ye Tesirleri, objavljenom u: *Endülüsten İspanya'ya* (Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996), str. 69-78. Ova engleska verzija je objavljena u: Journal of the Muhyiddin Ibn 'Arabi Society, sv. XXVI, 1999.

Kao što je poznato, Ibn 'Arabī je krenuo na Istok² slijedeći jednu viziju 597. god. po Hidžri/1200. god. po Isau. Prošao je kroz Tunis i Kairo te obavio hadž u Mekki. Godine 601/1204. našao se u Bagdadu i Mosulu. Odatle je otputovao prema Anadoliji. Ostao je u Malatji i Konji (602/1205) a u Kairo se vratio 603/1206. godine. Potom je otputovao u Halep (604/1207) pa u Konju (607./1210). Tu se vjerovatno oženio udovicom, majkom Sadruddīna te ga je uzeo (unatoč njegovoj mladosti) kao učenika kojeg je kasnije ovlastio da čita iz njegovih djela. U Anadoliji je posjetio veće gradove kao što su Kajseri, Malatja, Sivas i Haran, pa se vratio u Bagdad (608/1211), gdje je upoznao Šihābuddīn Omer es-Suhreverdija (u. 632/1234). Godine 610./1213. zatekao se u Halepu a u Mekku se vratio 611/1214. Još jednom je 612./1215. god. bio u Anadoliji. Proveo je četiri godine u Malatji (1216-1220) i ovlastio nekoliko ljudi da čitaju njegove knjige. Godine 620/1223. preselio se u Damask gdje se skrasio, napisao *Fusūs* i ponovno pregledao *Futūhāt*.

Ako sam brzo prešao preko ovih dobro poznatih životopisnih pojedinosti, to je zbog toga što se tokom gotovo istih godina i u isto mjesto iselila jedna druga porodica. Behā'uddīn Veled, otac Dželāluddīna er-Rūmīja, obično zvanog i znanog kao Mevlānā - naš učitelj, naš gospodar, otputovao je sa svojom porodicom iz grada Belh u Horasanu, vjerovatno tokom 618/1221. godine. Pratili su rutu koja ih je dovela do Bagdada, Mekke, Sirije (Damaska) i Anadolije. Na koncu su se nastanili u Konji 1228-1229. godine. Mevlānā je sigurno morao biti dijete ili veoma mlad tokom ovog putovanja. Mevlānin otac, i sam poznati sufija i mudrac, umro je 628/1231. godine.

Vrlo je znakovito da su se oba iseljenja, jedno s najudaljenije granice islamskog svijeta na Zapadu a drugo s Istoka, dogodila gotovo istovremeno i na istim mjestima završavajući konačno, kao što znamo, u Konji. Učenik Ibn 'Arabija, Sadruddīn el-Kūnevī (u. 1274), postao je jedan od drugova Dželāluddīna er-Rūmīja (u. 1273). Da li je Ibn 'Arabī stvarno sreo Behā'uddīn Velede, Mevlāninog oca, ili čak samog Mevlānu? Na osnovu

2 Poslužismo se o temi Ibn 'Arabijevih putešestvija studijom Claude Addasa: *Ibn 'Arabi ou la Quête du Soufre Rouge*, Pariz, 1989; djelima: Ibn 'Arabī, *Les Soufis d'Andalousie* (preveo s arapskog R. W. J. Austin a francusku verziju Gérard Leconte), Pariz, 1979, uvod i Nihat Keklik, *Muhyiddin ibnül-Arabī, Hayāti ve Cevresi*, Istanbul, 1966.

povijesnih i životopisnih podataka, ne bi se to moglo reći. Ali prema žitijama, Mevlānā je još kao dijete stigao sa svojim ocem u Damask gdje je upoznao Ibn 'Arabija koji je rekao: "Hvala Bogu. Okean koji ide iza jezera!"³ Tokom godina, dok je Ibn 'Arabi živio u Damasku, Mevlānā je tu došao na nekoliko godina da se školuje. No, još uvijek nema informacija o njihovom susretu.

Tokom sedmog hidžretskog stoljeća, el-Muvehhiduni na Zapadu pretrpjeli su poraz te izgubili Kordobu i Sevilju 668/1269. god. Na Istoku su mongolske snage skršile sve što im je stajalo na putu od srednje Azije pa nadalje okončavajući Abbasijski hilafet 656/1258. i rušeći Bagdad. Zatim su nastavili prema Anadoliji spremni da dokrajče Seldžuke. Nakon njihova kraha, osnovana je "treća država" Osman-bega 1299. sjeverozapadno od Konje - na turskom nazvana *beylik*. Tako je on ušao u povijest kao nasljednik i Seldžukâ i Abbasija. Bio je to početak jednog novog razdoblja, u kojem se polazište duhovno i intelektualno podudara s učenjima učitelja kao što su Ibn 'Arabi, Mevlānā i el-Kūnevī.

Može se primijetiti da je nova Osmanska država, čiji je osnivač bio zet šejhov po imenu Edebali, počela cvjetati u okruženju i na intelektualnoj osnovi sufizma. Anadolija je već jedno stoljeće uživala u razdoblju oživljavanja i islamizacije kroz djelatnosti tek ustanovljenih tarikata.⁴ Skoro stoljeće prije uspostavljanja Osmanske države, učenje Ibn 'Arabija, napisano i izraženo na arapskom jeziku, predstavljalo je vrhunac sufijskog znanja kojem je bila dodata, na perzijskom, *Mesnevija* Dželāluddīna er-Rūmīja - koji je već postavio temelj vlastitom tarikatu, kojem će njegov sin Sultan Veled u kasnijim godinama dati konačni oblik. Tumači *Mesnevije* će kasnije objašnjavati njene stihove učenjima i terminima preuzetim iz Ibn 'Arabijevih i el-Kūnevijevih djela.

Mevlānā je umro 672/1273. a Sadruddīn el-Kūnevī nekoliko mjeseci kasnije. Obojica su odigrali važnu ulogu u duhovnom i intelektualnom životu Osmanske države. Čini se da su osnivači obraćali pažnju na intelektualno naslijeđe ovih učitelja pa su ih prisvojili. Da li su postojali neki posebni razlozi za njihovo prisvajanje Ibn 'Arabijevog učenja? Je li

3 Eva Meyerovitch, *Thèmes Mystiques dans l'Oeuvre de Djalâl-ud-Dîn Rûmî*. Principalna doktorska disertacija iz književnosti, Univerzitet u Parizu, 1968, str. 13-16.

4 Fuat Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Ankara, 1959, str. 83-102.

predviđanje vezano za Osmanlije u djelcetu pod nazivom *Šedžeretu-n-Nu'mānīje fi-d-Devle el-'Usmānīje*, pripisanom Ibn 'Arebiju, vjerodostojno? Vjerodostojnost ovog djela, čiji primjerci ne postoje prije desetog/šesnaestog stoljeća, bijaše osporavana. Ako je ovo djelo samo po sebi nepouzđano, nisu li predviđanja, koja su najavila osnivanje Osmanske države i određenih događaja, mogla biti iznesena od strane Ibn 'Arebija tokom njegova života a zapisana kasnije? Ono što se može navesti jeste da je osmanski sultan, Selim I, s poštovanjem postupio prema Ibn 'Arebijevom mezaru i njegovom učenju što bi moglo opravdati njegov stav prema tom djelu koje je počelo kružiti nakon pohoda na Egipat i Siriju.

U svakom slučaju, ono što zasigurno znamo jeste da je drugi osmanski sultan, Gazi Orhan, pozvao Dāvūd el-Kajserīja (u. 751/ 1350), učenika Kemāluddīn el-Kāšanīja - i sam učenik Sadruddīn el-Kūnevīja, da bude rukovodilac i učitelj prve medrese, osnovane u tek osvojenom Izniku. To znači da je sāmō službeno učenje pokrenuo veliki učitelj ekberijanske škole. Možemo razumjeti ovaj događaj, na dan osnivanja Osmanske države, kao sintezu ili udruživanje egzoterijskih i ezoterijskih nauka, odnosno racionalnog i ezoterijskog znanja. Može se također izvući pouka iz ovog događaja da je ekberijanska odlika službenog učenja na početku Osmanskog carstva trajala više od dva stoljeća, na čijem je kraju izgradnja turbeta šejhu-l-ekbera bila vanjski znak usvajanja tog učenja (924/1518). Izgleda da je nakon ovog događaja djelo *Šedžeretu-n-Nu'mānīje* postalo široko poznato s jednom svojom izrekom koja se ponavlja do dana današnjeg:

„Kad uđe u Damask sīn [sultan Selim I], tad će se otkrit' kabur u kojem je Muhjiddīn (Ibn 'Arebī).“⁵

Tokom narednih godina i stoljeća ni osmanski sultani ni političari, niti oni iz sufijskih krugova, nisu sumnjali u vjerodostojnost ove knjižice. Osmanski intelektualci, oblikovani učenjem Ibn 'Arebija, možda su imali razloge, koje danas ne znamo, da ne sumnjaju u nju. Što se tiče fetve

5 Irfan Gündüz, Sadreddin Konevī'nin Es-Seceri'ü'n-Nu'māniyye fi'd-Devleti'l-Osmāniyye'yeye Yaptığı Serhin Degerlendirilmesi, *Selcuk Dergisi*, br. 4, Ocak, Konja, 1989., str. 101-11.

šejhu-l-islama Ibn Kemāla (u. 1534), donesene u vrijeme Selima I, može se smatrati dokazom mjerodavnosti koja je dodijeljena Ibn 'Arabiju:

“Ko god odbija priznati Ibn 'Arabija – griješi; ukoliko ustrajava na tome, on postaje otpadnik. Na sultanu je da ga obrazuje te ga navede da se odrekne svog uvjerenja. Jer je sultan dužan poštovati dobro a zabranjivati loše. Ibn 'Arabī ima nekoliko djela kao što su *Fusūsu-l-hikem* i *Futūhāt*. Među njegovim spisima ima onih čiji su izraz i smisao jasni te primjereni božanskom poretku i vjerovjesničkom zakonu a ima i onih drugih čije je shvatanje skriveno ljudima od egzoterizma, premda su jasni ljudima od intuicije i ezoterizma. Onome ko ne razumije nakanu Ibn 'Arabija priliči da šuti.”⁶

Može se primijetiti da ova fetva daje sultanu pravo da se umiješa u korist učenja Ibn 'Arabija. Mi mislimo da je ova fetva bila namijenjena egzoterijskim učenjacima iz Egipta i Sirije, a ne onim iz Anadolije, odnosno s osmanskog Balkana. Možemo iz ove fetve izvući i sljedeću misao: budući da učenje Ibn 'Arabija sadrži dva obzira, jedan egzoterijski a drugi ezoterijski pa je tako dijelom prikladno za egzoterijsko razumijevanje a dijelom skriveno od njega ali jasno za razumijevanje ljudima od intuicije i ezoterizma, trebali bismo zaključiti da islamsko učenje, tj. Kur'an i vjerovjesničko predanje, također ima dva obzira. Osoba koja ne uspijeva shvatiti egzoterijsko učenje Ibn 'Arabija pa time ni islama treba šutjeti a ne napadati one koji ga razumiju – jer oni koji shvataju ezoterijsko jednako tako shvataju i egzoterijsko značenje.

Ova fetva šejhu-l-islama je javnosti priopćila intelektualno stanovište Osmanlija - sultanâ, učenjakâ i sufija - u vezi s Ibn 'Arabijem posebno a sufizmom i islamom općenito. Ono je ostala na snazi od osnivanja države koja ga je sačuvala u turskim zemljama do danas, nakon što je prošlo neke presudne trenutke sredinom šesnaestog stoljeća. Tako su dva obzira islamske religije bila obznanjena zvanično, zana vijek, u duhovnoj i “naučnoj” ličnosti Ibn 'Arabija.

6 Hüseyin Atay, İlmî Bir Tenkit Örneği Olarak Ibn Kemal Pasa'nin Muhyiddin b. Arabî Hakkında Fetvâsi, *Seyhülislam Ibn Kemal Sempozyumu, Tebliğler ve Tartışmalar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1986, str. 267-9.

Slavni sufijski autor iz šesnaestog stoljeća, eš-Ša'rānī, napisao je u svom djelu *Tabekātu-l-Kubrā*,⁷ u svojoj bilješci posvećenju Ibn 'Arabiju, da je u to vrijeme bio izuzetno dobro poznat u Anadoliji jer je opisao u nekim svojim knjigama - možda ukazivanje na djelo *Šedžeretu-n-Nu'mānīje* - svojstva sultana, sina Osmana I, i osvajanje Konstantinopolja. Ovo eš-Ša'rānījevo svjedočenje također pokazuje zanimanje za ekberijansko učenje sredinom šesnaestog stoljeća.

Čini se da odjek djela *Šedžeretu-n-Nu'mānīje* traje iz stoljeća u stoljeće. Nakon rata između Osmanlija i Irana, 1730-tih, iranska delegacija je došla u Istanbul razgovarati o uvjetima za mir. Glasnogovornik u ime Osmanlija otvorio je razgovor navodeći tri odlike koje su učinile Osmanlije vrijednim pohvale u odnosu na Irance:

1. *Vjerovjesnik je govorio o njima u svom kazivanju, predviđajući osvajanje Konstantinopolja.*

2. *Predviđanje Ibn 'Arabija, Jezika istine - lisānu-l-hakīka, u pogledu osmanske dinastije u djelu Šedžeretu-n-Nu'mānīje.*

3. *Osmansko područje je osvojeno vođenjem džihada, dočim se ne može isto kazati za vladajuću dinastiju Irana.*⁸

Iz ovog diplomatskog dokumenta možemo primijetiti da su, dva stoljeća nakon izgradnje Ibn 'Arabijevog turbeta, državnici i obrazovane Osmanlije nastavili duboko poštovati Ibn 'Arabija te su se smatrali na neki način istaknutim po ekberijanskim predviđanjima koja se odnose na njih. U ovom tekstu se također podrazumijeva da je Ibn 'Arabī povrh toga bio priznat kao autoritet među Irancima u to vrijeme.

Nakon ovih općenitih razmatranja, možemo započeti ukratko nabrajati imena sufija koji su kroz stoljeća nastavili ekberijanska učenja u Anadoliji i na Balkanu. Kao što je dobro poznato i kao što već spomenusmo, tokom svojih putešestvija u Anadoliji Ibn 'Arabī je stekao mnoga poznanstva i učenike unutar sufijskog okruženja, te se pobrinuo za obrazovanje, od ranog djetinjstva, svoga učenika Sadrudīn el-Kūnevīja. Na kraju, upravo je uz pomoć el-Kūnevīja i njegovih učenika Ibn 'Arabī konačno zauzeo svoje mjesto u intelektualnom životu kasnijih stoljeća.

7 'Abdu-l-Vehhāb eš-Ša'rānī, *et-Tabekātu-l-Kubrā*, Kairo, 1954., sv. I, str. 188. (Eš-Ša'rānī je dovršio svoju knjigu 952/1544)

8 Koca Rāgib Pasa, *Tahkik-i Teyfik*, Süleymāniye biblioteka, odjel Es'ad Ef., br. 2154, fol. 44a-45a.

El-Kūnevījeva djela, poput *Miftāhu-l-Gajba* i drugih, bijahu u neku ruku uvod i komentar na Ibn 'Arabijevo učenje izraženo u *Fusūsu* i *Futūhātu*.

Sada ćemo hronološkim redoslijedom navesti imena tridesetak sufija koji su živjeli u osmanskom razdoblju a napisali su studije o Ibn 'Arabijevim djelima i njegovom učenju:

1. Dāvūd el-Kajserī⁹ (u. 751/1350). Učenik Kemāluddīn el-Kāšanīja, koji je i sam bio el-Kūnevījev učenik. Ova ličnost je veoma važna zato što je bio pozvan u Iznik, glavni grad novoosnovane države, te je bio imenovan za *muderrisa* - učitelja prve osmanske medrese. Poznato je da je bio komentator *Fusūsa*.

2. Mulla Fenārī¹⁰ (u. 834/1430). Smatra se prvim osmanskim šejhu-l-islamom. Njegov otac je bio sufijski učitelj el-Kūnevījeve inicijacijske linije. Napisao je komentar na el-Kūnevījevo djelo *Miftāhu-l-Gajb*.

3. Muhammed Kutbuddīn el-Izniki (u. 855/1450). El-Fenārījev učenik, komentirao je *Fusūs*, određene Ibn 'Arabijeve maksime i neka el-Kūnevījeva djela.

4. Jazidži-zāde Muhammed-efendi (u. 855/1451). Autor jednog sjajnog pjesničkog djela na turskom jeziku nazvanom *Muhammedija*. Pripisuje mu se i jedan komentar na *Fusūs*, premda je prema nekim životopiscima njegov brat Ahmed Bīdžān bio taj koji ga je napisao.

5. Muhammed b. Hamza Ak Šemsuddīn (u. 863/1459). Jedan od unuka Šihābuddīn es-Suhreverdīja, autora djela *'Avārifu-l-Me'ārif* i učenik čuvenog evlije Hadži Bajram Velīja, zaštitnika grada Ankare. Bio je duhovni učitelj Mehmeda Fātiha, osvajača Istanbula. Napisao je na arapskom djelo pod nazivom *Defu Metā'ini-s-Sūfije* braneći ideje Ibn 'Arabīja i drugih sufija.

6. Džemāl el-Halvetī, Čelebi Halīfa (u. 912/1506). Komentirao je dva Ibn 'Arabijeva stiha.

7. Muhjiddīn Muhammed el-Iskilībī, šejh Javsī (u. 920/1514). Otac čuvenog osmanskog šejhu-l-islama Ebū es-Su'ūd - Ebu Esud-efendija (u. 982/1574). Navodeći el-Kūnevīja, el-Džendīja i el-Kāšanīja, napisao je

9 Mehmet Bayrakdar, *La Philosophie Mystique chez Dāvūd de Kayseri*. Doktorska disertacija, Pariz, 1975. Editions Ministère de la Culture, Série d'Ouvrages Culturels 163, Ankara, 1999, str. 14-15.

10 Mustafa Tahrāl, *Ahmad al-Rifā'i, Sa Vie, Son Oeuvre et Sa Tariqa*. Doktorska disertacija, Pariz, 1973, str. 352-4.

komentar na djelo *Vāridāt* od Bedruddīn es-Simāvija (u. 1420) koji je i sam bio ekberijanski autor.

8. Idrīs el-Bitlīsī (u. 926/1520). Navodi se da je napisao komentar na *Fusūs*, ali još uvijek nije pronađen nijedan njegov primjerak.

9. Šejhu-l-islam Ibn Kemāl (u. /1543). Šejhu-l-islam Selima I i Sulejmana Veličanstvenog te autor poznate fetve koju već razmotrimo.

10. Bālī-efendi, Sofjavī (u. 960/1553). Napisao je komentar na *Fusūs*, objavljen u Istanbulu 1309. god. po Hidžri.

11. Ūftādē, Muhammed Muhjiddīn (u. 968/1580). Bio je iz grada Burse, poznati evlija i jedna od velikih ličnosti dželvetijskog tarikata. U svom djelu *Vāridāt* bilježi svoje duhovne veze sa šejhu-l-ekberom.

12. 'Azīz Mahmūd Hudājī (u. 1038/1629). Učenik Ūftādēa i slavni sufij-ski pjesnik, napisao je *Dīvān*. Imao je bliske odnose sa sultanima svoga vremena i još uvijek se poštuje kao evlija. Njegovo turbe je na Ūsküdaru (Scutari) na azijskoj obali Istanbula. U svojim djelima navodi ili ukazuje na Ibn 'Arabija.

13. Nūruddīn Muslihuddīn Mustafā-efendi (u. 981/1578). Napisao je komentar na el-Kūnevījevo djelo *Nusūs*.

14. Ismā'īl el-Ankarevī (u. 1041/1631). Poznati komentator Mevlānine *Mesnevije*. Također je preveo na turski Džāmījev komentar na *Nakšu-l-Fusūs*. U svom komentaru upotrebljava ekberijansku terminologiju.

15. 'Abdullah el-Bosnevī (u. 1046/1636). Jedan od najpoznatijih komentatora *Fusūsa*. Napisao je nekoliko kratkih djela da bi objasnio i podržao određene ekberijanske ideje, kritički vrednujući 'Abdu-l-Kerīm el-Džilija. Napisao je dva komentara na *Fusūs*, na turskom i arapskom jeziku. Njegov turski komentar bijaše objavljen dva puta, godine 1252/1832. u Kairu i 1290/1873. u Istanbulu. Na engleski ga je preveo Bulent Rauf koji ga je pripisao Ismā'īlu Hakkīju Burseviju:¹¹ *Translation of and Commentary on Fusus al-hikam - Prijevod i komentar na Fususu-l-hikem*, četiri sveska, Oxford, 1986-91. El-Bosnevī je ukopan u Konji kraj el-Kunevījevog turbeta.

11 Mahmut Erol Kiliç, *Fusūsul-Hikem*, članak u: *Enciklopedija islama (Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, Istanbul, sv. XIV, str. 234. Vidjeti i njegov članak o djelu *el-Futūhātu-l-Mekkije* u istom svesku, str. 251-7. Ova dva članka sadrže najopsežnije podatke o utjecaju Ibn 'Arabijevog učenja u osmanskim područjima.

16. Sari 'Abdullah-efendi (u. 1071/1660). Komentirao je određene iskaze izvučene iz *Futūhāta* u svom djelu pod naslovom *Mir'ātu-l-Esfijā' fī Sifāti-l-Melāmetijjeti-l-Ahfijā'*. Napisao je i komentar na Mevlāninu *Mesnevju*.

17. Karabaş Velī - 'Alī 'Alā'uddīn Etval (u. 1102/1690). Napisao je djelo pod nazivom *Kāšif Esrār el-Fusūs*.

18. 'Usmān Fadlī el-Ilāhī el-Atbāzārī (u. 1102/1690). Ukopan u Magosi na Kipru a Kiprani ga znaju kao "Kutb 'Usmāna". Napisao je komentar na el-Kūnevijevo djelo *Miftāhu-l-Gajb* te je također dodao bilješke na el-Kūnevijev komentar Fātihe. Znamo i za komentar na jednu Ibn 'Arabijevu rubajju.

19. Nijāzī-i Misrī (u. 1105/1693). Jedan je od najpoznatijih turskih sufijskih pjesnika a njegov *Dīvān* je veoma rasprostranjen.

20. Nesūhī Muhammed-efendi (u. 1130/1717). On je najcjenjeniji učenik Karabaş Velija.

21. Ismā'īl Hakkī el-Bursevī (u. 1137/1724). Bio je učenik 'Usmān Fadlī el-Ilāhija i autor čuvenog tefsira nazvanog *Rūhu-l-Bejān*, nedavno preštampanog u deset svezaka u Bejrutu. Bio je veliki ekberijanski autor dželve-tijskog tarikata, koji je objavio brojna djela na turskom i arapskom.¹²

22. 'Abdu-l-Ganī en-Nāblusī (u. 1143/1731). Među osmanskim autorima možemo spomenuti ime poznatog komentatora *Fusūsa*, velikog arapskog autora.¹³

23. 'Abdullah Salāhī el-'Uššākī (u. 1196/1781). Napisao je komentar na Ibn 'Arabijevo djelo *Mevākī'u-n-Nudžūm* te na jedan poznati njegov iskaz u kratkom djelu pod naslovom *Miftāhu-l-Vudžūd*.

24. Es-Sejjid Muhammed Kemāluddīn el-Harīrī (u. 1299/1881). Bio je autor knjige *Tibjān Vesā'il el-Hakā'ik fī Bejān Selāsil et-Tarā'ik* – enciklopedijskog djela koje je bilo najpotpunija studija o tarikatima do kraja devetnaestog stoljeća. Komentirao je *Salātu-l-Ekberije* te je preveo na turski Ibn 'Arabijevo djelo *el-Emr el-Merbūt el-Muhkem*.

12 Vidjeti: Sākib Yildiz, *Exégète Turc Ismā'il Haqqī Bursawī, Sa Vie, Ses Oeuvres et la Méthode dans son Tafsīr Rūh al-Bayan*. Doktorska disertacija, Pariz, 1973.

13 Vidjeti: Bakrī Aladdin, *Abdulganī al-Nāblusī, Oeuvre, Vie et Doctrine*. Doktorska disertacija, Pariz, 1985.

25. Muhammed Nūru-l-'Arabī (u. 1305/1887). Komentirao je djelo *Nakšu-l-Fusūs*, izvjesni ekberijanski *Salāt* te je napravio sažetak Ibn 'Arebijevih djela.

26. Ahmed Dijā'uddīn Gümüšhānevī - el-Gumušhānevī (u. 1311/1893). Napisao je djelo na arapskom o sufijskoj i ekberijanskoj terminologiji pod nazivom *Džāmi'u-l-Usūl*, objavljenom 1331. god. u Kairu i u nedatiranom litografskom izdanju.¹⁴

27. Bursali Mehmed Tāhir-beg (u. 1926). Bio je učenik gore spomenutog Kemāluddīn el-Harīrja. Na turskom je napisao knjigu u tri sveska o osmanskim šejhovima, učenjacima i pjesnicima pod naslovom *Osmanlı Müellifleri* (Istanbul, 1333) koja nam uveliko posluži za utvrđivanje ovog popisa te životopisno djelo o Ibn 'Arabiju: *Terceme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî*, dva puta objavljenom u Istanbulu.

28. Salâhaddīn Yiğitoğlu (u. 1937). Preveo je i komentirao *Fusūs* te je preveo tri kratka Ibn 'Arabijeva djela, sva iz rukopisâ. Nacionalno ministarstvo obrazovanja je zatražilo dozvolu od njegovih nasljednika da objave njegov komentar na *Fusūs*, ali nažalost to još nije odobreno.

29. Ahmed Avni Konuk (u. 1938). Mevlevija, kompozitor turske muzike, komentator na turskom *Fusūsa* i *Mesnevije*. Mi (moj kolega što nam uveliko nedostaje, dr. Selcuk Eraydin, koji je umro 1995. god., i ja) objavismo njegov komentar na *Fusūs* u četiri sveska pod naslovom *Fusūsul-Hikem Tercümeve Serhi*, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, İstanbul, 1987-92. i komentar na djelo *et-Tedbîrâtul-İlâhîje* pod nazivom *Tadbîrât-i İlâhîyye Tercüme ve Serhi*, uredio Mustafa Tahrali, İz Yayınları, İstanbul, 1992. Sa kolegom S. Eraydinom, pripremam izdanje njegova komentara na *Mesneviju* u 14 svezaka i nadam se da će se ovaj projekat realizirati. Dotični komentator koristi ekberijansku terminologiju u svom komentaru. U onom na *Fusūs*, stavlja na kraju određenih odjeljaka stihove iz *Mesnevije* koji odgovaraju obrađivanoj temi.

30. Nûri Gençosman. Načinio je prijevod *Fusūsa* na turski koji je objavilo Nacionalno ministarstvo obrazovanja (Ankara, 1952; drugo izdanje, 1964).

14 Vidjeti također vezano za ovog autora i njegova djela bilješku Michel Chodkiewicza u: *Ecrits Spirituels*, Pariz, 1982, str. 192, b. 74.

31. Na kraju možemo spomenuti studije profesora Nihata Keklika, profesora filozofije na Univerzitetu u Istanbulu, jednu o Ibn 'Arabījevom životopisu i drugu o *Futūhātu: Muhyiddīn Ibnu-l-Arabī, Hayāti ve Cevresi*, Istanbul, 1966; *Ibnü-l-Arabī'nin Eserleri ve Kaynaklari için Misdak olarak el-Futūhāt el-Mekkiyye*, 2. sveska, Istanbul, 1974. i 1980.

Na ovaj popis bi se mogla dodati mnoga imena ekberijanskih autora koji su živjeli u osmanskom razdoblju, ali odabrasmo tridesetak najpoznatijih, koji su napisali nešto neposredno vezano za Ibn 'Arabījeva djela. Bilo je sigurno i šejhova koji nikad ništa nisu napisali, ali su slijedili ekberijanski nauk. Vjerujem da je razmatranje Ibn 'Arabījevog utjecaja tokom šest stoljeća gotovo isto kao i razmatranje povijesti sufizma u cjelokupnom osmanskom razdoblju pa je potrebno uložiti dodatni napor. Današnji istraživači, turski ili ini, najprije proučavaju određenu ličnost, odnosno jedan dio ili **obzir** šest stoljeća Osmanske države. Vidi se nanovo da su Ibn 'Arabījevo intelektualno učenje i njegova duhovnost bili prisutni i živi od trenutka kad je on sam preselio u vječni život – otkako je dostigao besmrtnost i dalje bivajući na ovome svijetu.

S engleskog preveo: **Haris Dubravac**

مصطفى طهرة

عرض عام لتأثير ابن العربي على الفترة العثمانية

إن مؤسس الدولة العثمانية هو صهر شيخ اسمه أدبالي ولذا فقد بدأت الدولة الجديدة تزدهر في بيئة صوفية وعلى أسس العقلية الصوفية وكان التصوف على مدى استمرار الدولة يتمتع بوضعية مفضلة. وممن كان لهم تأثير بالغ من الصوفية ابن العربي وهو من أعظم عناوين التصوف حتى اليوم. ويقدم المؤلف في هذه المقالة عرضاً لتأثيره على مدى استمرار الدولة العثمانية.

Mustafa Tahrali

General Overview of Ibn 'Arabī's Influence on the Ottoman Period

Summary

The Ottoman state was founded by the son-in-law of a sheikh named Edebali, so the new state began to flourish in the environment and on the intellectual basis of Sufism. Throughout its duration, Sufism enjoyed a privileged position in it. Ibn 'Arabī, one of the greatest authorities on Sufism to this day, also had a huge influence. In this paper, the author gives an account of his influence for the entire duration of the Ottoman state.

Drveni mostovi na Uni

Asmir Crnkić

bzk preporod bosanska krupa
acrnkic@gmail.com

Sažetak

Una je jedna od najljepših bosanskih rijeka. No, pored svoje ljepota, ona se odlikuje još nečim – velikim brojem drvenih mostova. Nekoliko tih mostova sačuvano je do danas. Ovdje govorimo o tim mostovima i govor potkrepljujemo njihovim starim i novim fotografijama.

Ključne riječi: Pounje, drveni most, Bihać, Bosanska Krupa, Bosanska Otoka.

Foto: Stari grad i drveni most u centru Bosanske Krupe

Prostor Unsko-sanskog kantona uglavnom je prepoznatljiv po starim gradovima i čistim rijekama. Jedna petina bosanskohercegovačkih starih gradova nalazi se na području ovog dijela BiH. Epitet zelenog kantona nosi zbog svojih čistih polja, šuma, rijeka i rječica a prvenstveno zbog ljepota Une i Sane. O ljepotama ove dvije rijeke mnogi su pisali s divljenjem i ushićenjem. Tako su nastale mnoge priče i pjesme o njihovim brzacima, slapovima, starim vodenicama, kupalištima i izletištima kao i ljudima koji žive pored rijeke. Međutim, ovaj kraj je poseban po još jednoj karakteristici koja zapinje za oko, ali se o tome gotovo nikad nije pisalo. Lokalni ljudi su navikli na tu ljepotu pa je više i ne primjećuju, dok se stranac odmah zagleda a potom detaljno raspituje. Riječ je o drvenim mostovima na rijeci Uni. Nekoliko gradova i većih naselja Pounja prostiru se na obje strane rijeke Une. Krenuvši s juga prema sjeveru, nanizani na rijeci Uni su: Kulen-Vakuf, Ripač, Bihać, Ostrožac na Uni, Bosanska Krupa, Bosanska Otoka, Bosanski Novi, Bosanska Kostajnica. Sva ova mjesta i gradovi su nekad imala drvene mostove a neki su ih sačuvali do danas. Nekad bi stradali u ratu, nekad od nabujale rijeke ili zemljotresa a nekad ih je jednostavno vrijeme nagrizalo. Ali, svaki put bi ih vrijedne krajiške ruke obnavljale.

Bosanska Krupa je posebno prepoznatljiva po svojim drvenim mostovima i njena panorama ne bi bila potpuna da ispod starog grada nema drvenih mostova. U njenom strogom centru nalaze se dva takva mosta koji povezuju dvije strane rijeke i grada te osam mostića koji povezuju riječne ade. Nekoliko drvenih konstrukcija piramidalnog oblika nosi jake drvene grede na površini podaskane. Sve je izgrađeno od rezane, uglavnom kestenove i hrastove građe. Krupljani su posebno zaljubljeni u svoje mostove i nakon što primijete oštećenja ili dotrajale grede, traže od lokalnih vlasti da se to hitno sanira. U postratno vrijeme drveni mostovi su već nekoliko puta popravljani.

Foto: Bosanska Krupa

Kad su prvi put izgrađeni, teško je procijeniti.

S obzirom da je tok rijeke Une nastanjen od prahistorije, može se pretpostaviti je da su ovdje ljudi od najstarijih vremena gradili mostove kako bi mogli prelaziti rijeku. Poznato je da su ilirska plemena bili vješti graditelji drvenih mostova i sojenica na rijeci Uni. Zbog Japoda i njihovih sojenica na hrastovim stupcima Ripač kod Bihaća je nadaleko poznat. Područjem Pounja je prolazila i stara rimska cesta *Via militaris* koja je povezivala

Crtež: Grad Krupa u prvoj polovini XVI stoljeća

panonsku unutrašnjost sa priobalnim područjem na Jadranu. I u srednjem vijeku su plemićke porodice održavale drvene mostove. To je vidljivo i na prikazu Krupe slovenskog putopisca Benedikta Kuripešića iz 1531. godine.

Na prikazu vidimo da je lijeva obala Une s drvenim mostom bila povezana s riječnom adom gdje se nalazilo manje naselje (podgrađe) a potom drugim mostom sa centralnom kapijom grada na desnoj obali Une.

Drveni mostovi ove forme i stila gradnje kakve danas imamo u Pounju sežu iz osmanskog perioda. Osmanlije su na početku gradili mostove za vojne potrebe da bi ih kasnije, razvojem naselja i gradova, gradili za potrebe stanovništva.

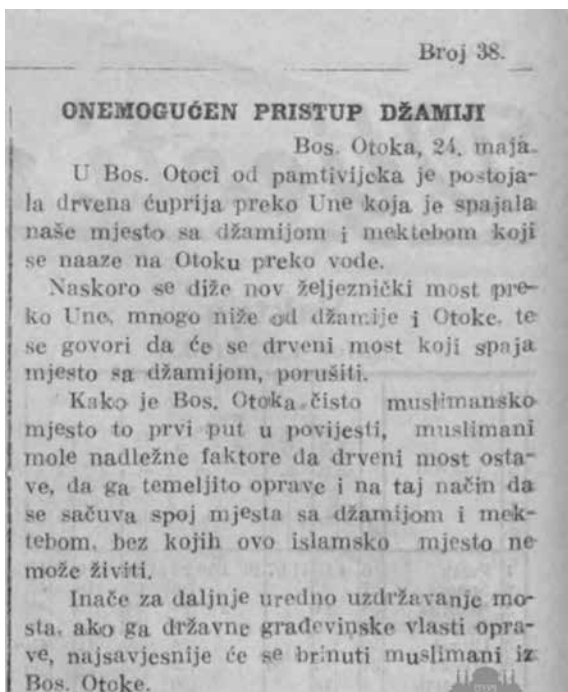
U islamskoj filozofiji življenja za najboljeg čovjeka se smatra onaj koji najviše koristi drugim ljudima. Slično je i kod drugih kultura čiji temelj je objava - *ehli-kitabije*. Taj princip je proizveo mnoge vakufe - zadužbine, koje su podizali veliki i duhovno bogati ljudi za Božiju ljubav a za korist i lakši život drugih ljudi. Tako su nastajale trajne građevine poput džamija, medresa - škola, hamama - kupatila, bezistana - trgovačkih cenatara, imareta - javnih kuhinja, karavan-saraja, javnih česmi i drugih objekata koji koriste ljudima. Većina bh. gradova je nastala upravo na vakufima putem kojih su se razvijala jezgra koja se kasnije širila. Da bi zemlja bila ljepša i čovjek na njoj živio lakše i bolje, vakifi a kasnije i javne uprave gradili su i mostove. Takve primjere imamo u Sarajevu, Višegradu, Mostaru, Trebinju, Konjicu i drugim bosanskohercegovačkim gradovima. Međutim, svi ti poznati mostovi u Bosni su od kamena tesanca dok su mostovi u Krajini, koja je bila pogranični dio Osmanske države, bili od drveta.

Za pretpostaviti je da Osmanska država nije gradila monumentalnije i skuplje mostove u područjima za koje nije bila sigurna da će ih vojno zadržati. Po istoj logici da se zaključiti zašto je najzapadnija potkupalna džamija u Bosni, džamija Kizlar-age u Mrkonjić-Gradu - Varcar-Vakufu, dok su sve ostale dalje ka zapadu bile sa običnim drvenim krovom.

Od uglednog arheologa i saradnika Zemaljskog muzeja u Sarajevu Vjenceslava Radimskog, koji je 1895. godine pisao o „Prahistoričkim sojenicama kod Ripča“ saznajemo da „s obje strane tek pred kratko vrijeme

izmijenjenih starih drvenih mostova kod Bišća na Uni i kod Kulen-Vakufa na Uncu bio je nadalje od jedne obale do druge podignut neprekidan red dućana na sohama tako da su oba mosta bili kao kakvi bazari. Danas su doduše oba mosta razvaljena, ali se uz njihov nekadašnji pravac u vodi još uvijek vidi množina soha, koje su ondje preostale“.

Mnogi drveni mostovi u gradovima Pounja su nestali. Zamijenili su ih novi betonski ili metalni. Novi mostovi su, zbog procjena inženjera i novih standarda u cestovnoj gradnji, pomjereni s prijašnjih lokacija starih drvenih mostova tako da na mjestima nekadašnjih drvenih još uvijek primjećujemo natruhle sohe koje vire iz rijeke. Takav slučaj imamo u Bosanskoj Otoci. Novi metalni most s betonskim postoljem izgrađen je za vrijeme Kraljevine SHS. Ostalo je zapisano kako su Otočani 1933. godine molili tadašnju vlast da im ne dira stari drveni most jer on spaja čaršiju sa adom gdje su džamija i mekteb. Međutim, tadašnja vlast se oglušila jer je očigledno imala namjeru da se komunikacija između Otočana i džamije oteža, odnosno prekine.

Apel iz Bosanske
Otoke, Islamski Svijet,
26.5.1933. godine

Vlasnici dućana na bihaćkoj otoci su također često reagirali i upozoravali da im se poprave dotrajali mostovi, inače će bankrotirati i zatvoriti dućane. Na kraju se to i desilo.

I na rijeci Sani, sestri rijeke Une, nekada su postojali drveni mostovi. Ne tako davno, prije sadašnjeg betonskog mosta u Sanskom Mostu, dvije obale rijeke Sane je povezivao drveni most. U pisanim tragovima nailazimo da je velike zasluge za njegovo podizanje i održavanje imao Hasan-beg Čekić Čeko, gradonačelnik ovog grada za vrijeme austrougarske uprave. Vjerovatno je to utjecalo da je naselje dobilo novo ime. Dotada se Sanski Most zvao Vakuf.

Svako naseljeno mjesto ili grad je ljudski proizvod i ogledalo je višegeneracijske ljudske kreativnosti i stvaralačke moći, kao i istančanog osjećaja za korisno i lijepo. Naši drveni mostovi su lijepo i korisno naslijeđe od naših predaka koje svjedoči o njihovom velikom umijeću i kreativnosti. Naš minimalni doprinos bi trebao ići u pravcu da to sačuvamo i održavamo.

U prilogu donosimo nekoliko raritetnih fotografija gradova Pounja koji su imali drvene mostove.

Bosanska Krupa, vrijeme Austro-Ugarske

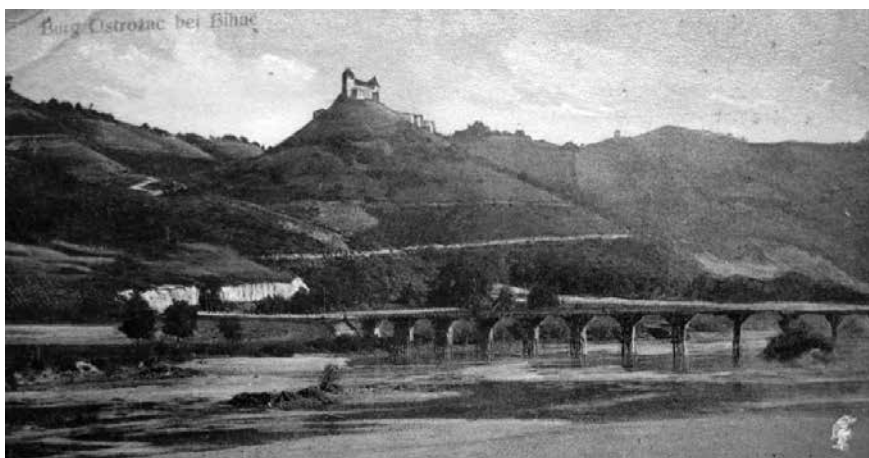
Stari Bihac, vrijeme Austro-Ugarske

Bihac, Otoka (ada), za vrijeme Austro-Ugarske

Bihać, Prekounje 1901. godine

Ostrožac na Uni, za vrijeme Austro-Ugarske

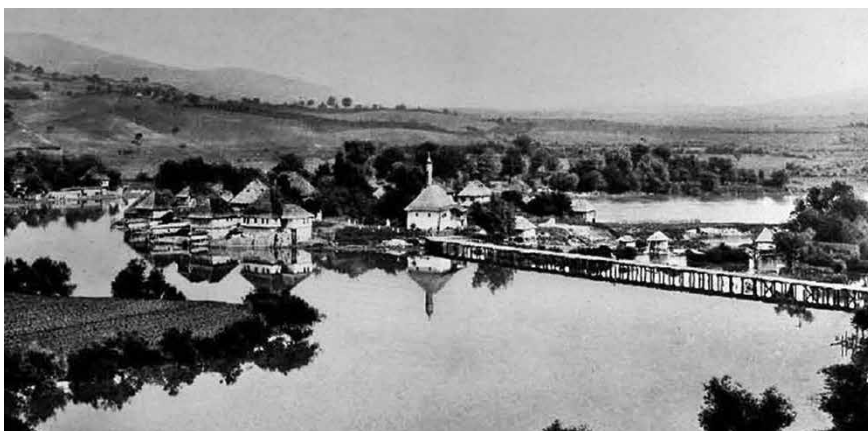
Foto: Drveni most u Bosanskoj Otoci 1906. godine

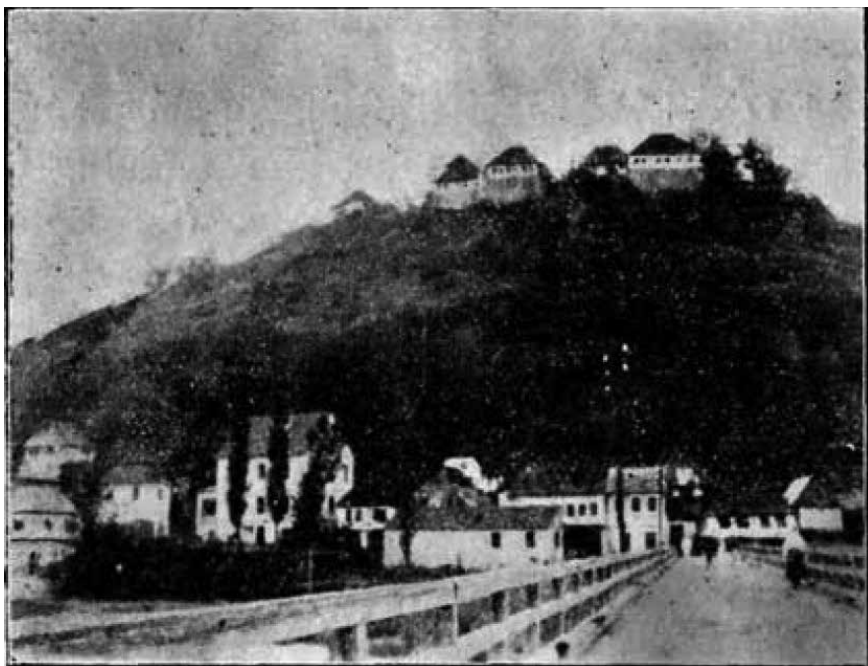
Foto: Otoka sa ostacima postolja starog drvenog mosta koji je vodio ka džamiji na adi.

Sanski Most 1935. godine

Ripač kod Bihaća, vrijeme Austro-Ugarske

Kulen-Vakuf, drveni most i stari grad Hvala 1930. godine

الجسور القديمة على نهر أوننا

يعد نهر أوننا من أجمل أنهار البوسنة والهرسك. وإلى جانب الجمال فيتميز نهر أوننا بعدد كبير من الجسور القديمة والتي لا يزال بعضها قائما حتى اليوم. وهذه المقالة يتناول المؤلف فيها تلك الجسور وهو يصدق قوله بصورها الفوتوجرافية القديمة والحديثة.

Asmir Crnkic

Wooden Bridges on the Una River

Summary

The Una River is one of the most beautiful Bosnian Rivers. But in addition to its beauty, it is characterized by something else - a large number of wooden bridges. Several of these bridges have been preserved to this day. In this paper, the author talks about these bridges and supports his claims with their both old and new photographs.

Hadži Bajram Veli – utemeljitelj bajramijskog derviškog reda

Dr.sc. Azra Medara

doktor islamskih nauka
imanmedara@yahoo.com

Sažetak

Jedan od mnogobrojnih derviških redova nastao na tlu Osmanske države je i bajramijski red. Nazvan po svome utemeljitelju, Hadži Bajramu, okupljao je veliki broj sljedbenika, te predstavlja ne samo religijski, sufijski fenomen već i društveni. Imao je važnu povijesnu, društvenu, socijalnu, političku i kulturnu ulogu u periodu od IX/XV do XII/XVIII stoljeća. Cilj rada je predstaviti *život* i djelo Hadži Bajrama Velija, utjecaj na nastanak i razvoj reda te duhovnu povezanost sa drugim derviškim redovima.

Ključne riječi: Hadži Bajram Veli, bajramijski derviški red, halife.

Uvod

Sufijski ili derviški redovi su, najčešće, uzimali ime svoga utemeljitelja, usvajali njegov metod duhovne obuke, koristili njegovo duhovno iskustvo i slijedili pravila sufijskog života kojih se on pridržavao, a njegovo učenje se prenosilo putem duhovne silsile koja se spajala s Božijim Poslanikom, a.s. Takvu tradiciju susrećemo i u bajramijskom redu - sufije odgajane i obrazovane unutar ove tesavvufske škole bili su duhovni nasljednici utemeljitelja reda, nastalog u duhu melamijske tradicije. Širili su tesavvufsko učenje i doprinosili bogaćenju kulture i civilizacije nastale na islamskim vrijednostima. U važnim trenucima Osmanske države,

poput osvajanja Carigrada (857/1453), aktivno su učestvovali. Svojim skromnim načinom života privlačili su široke narodne mase a u izgradnji međuljudskih odnosa pozivali i ponašanjem svjedočili *maḥabbu* - istinsku ljubav naspram Boga i svemu drugom - duhovnu metodu naglašenu i naslijeđenu od utemeljitelja reda – Hadži Bajrama.

Život i djelo

Hadži Bajram Veli je prvi turski mutesavvif, koji je rođen i odrastao u Anadoliji.¹ Na temelju oskudnih historijskih podataka o njegovom životu saznajemo da se rodio u selu Solfasol - u arapskim izvorima Šū al-Faṣl,² u dolini rijeke Čubuk, nedaleko od Ankare, u doba vladavine Orhana Gāzije (714/1324-763/1362). Prema izvorima njegov otac se zvao Ahmet, a djed Mahmut. Prezime *Koyunluca* porodica je dobila po tome što se bavila stočarstvom. Najstariji sin Hadži Bajram Veli, po rođenju je dobio ime Nu'mān i imao je još dvojicu braće Šafiyuddīna i 'Abd al-Murāda.³

O rođenju Hadži Bajrama Velija u izvorima nalazimo različite podatke. M. A. Ayni i M. T. Bursali kao godinu rođenja navode 753/1352,⁴ A. Gölpınarlı 753/1352-53,⁵ a F. Bayramoğlu 740/1339-40. godinu.⁶ Vrlo rano je pokazao veliko interesiranje za obrazovanje i usavršavanje u različitim svjetovnim i tradicionalnim znanostima. Biografi navode da je znanstvena saznanja stjecao u Ankari, u Kara medresi, vakufu Melike Hatun (u. nakon 597/1201)⁷ u kojoj će, kasnije, postati i muderris.

U periodu od 781/1380. do 793/1392. godine predaje kao muderris na spomenutoj medresi. Nakon toga odlazi u Kayseri, na poziv šejha Abū

1 Azamat, Nihat, „Hacı Bayram-ı Veli”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Dinayat Vakfı, İstanbul, dio 14, 1996, str. 442; Bayramoğlu, Fuat, Azamat, Nihat, „Bayramiyye”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Dinayat Vakfı, İstanbul, dio 5, 1992, str. 269.

2 Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli”, 442-443; Harīrizāde, *Tibyān wasā'il al-ḥaqā'iq fi bayān salāsīl at-ṭarā'iq*, l. 172, Süleyman Ktp., İbrahim Efendī arh. no. 61, fotocopy no. 119, İstanbul.

3 Cebecioglu, *Hacı Bayram Veli*, str. 9-10; Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli Yaşamı- Soyü-Vakfı*, I, str. 12; Harīrizāde, *Tibyān wasā'il al-ḥaqā'iq fi bayān salāsīl at-ṭarā'iq*, l. 172.

4 Ayni, „Hacı Bayram Veli”, str. 77.

5 Gölpınarlı, *Melamīlik ve melamīler*, str. 33.

6 Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli Yaşamı- Soyü-Vakfı*, I, str. 14.

7 Melike Hatun ili Mama Hatun je pripadala seldžučkoj dinastiji čiji se glavni grad nalazio u Erzurumu. U izvorima se spominje da je podigla više vakufskih zadužbina kao što su karavan-saraj, džamija, most, hamam u gradu Terkanu te vakufske zadužbine u Ankari gdje se nalazi i njeno turbe. Vidjeti: Şeker, Dursun Ali, „Mama Hatun”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, dio XXVII, 2003, str. 548; Sinclair, T.A., *Eastern Turkey: An Architectural&Archaeological Survey II*, London, 1989, str. 282.

Ḥamīda Ḥamīduddīna b. Mūsā Šamsuddīna al-Qayṣarīja aq-Sarāyīja,⁸ o čemu postoje različite tvrdnje.⁹ Upoznali su se u vrijeme Kurban-bajrama, te mu je šejh Ḥamīduddīn dao nadimak Hadži Bajram.¹⁰

Nakon duhovnog usavršavanja na prijedlog Šejha, 895/1394. godine,¹¹ napušta Ankaru i odlazi u Bursu gdje počinje predavati na Čelebi Sultan Mehmet medresi. Kara medresa i Čelebi Sultan Mehmet medresa, vrlo poznate i ugledne, bile su organizirane po sistemu *nizamije*, a prema izvorima u njima je šejh Hadži Bajram Veli predavao raznolike znanosti - Kur'an, tefsir, hadis, fikh, kelam, arapski jezik, sarf, nahv, belagu, logiku, astronomiju, aritmetiku, geometriju i medicinu.¹²

Zahvaljujući širokom i svestranom obrazovanju i tesavvufskom usavršavanju, njegova predavanja su bila vrlo posjećena a njegovu svestranu obrazovanost svjedoče počasne titule navedene u vakufnamama Dželuddinovog vakufa iz 832/1428. i 833/1429. godine¹³ te pisma bizantskog

8 Šejh Ḥamīduddīn Aqṣarāyī je rođen, najvjerovatnije, 731/1331. godine, nedaleko od Kayserija. Prva tesavvufska saznanja stekao je od svoga oca, ebherijskog šejha Mūsā Šemsuddīna, šejha azijatskog porijekla. Nakon očeve smrti, dalja tesavvufska saznanja usavršava u hanikahu sultana Bājāzida u Šamu, a potom odlazi u Erdebil i postaje murid znamenitog šejha 'Alā'addīna Erdebilija (u. 832/1429). Nakon Šejhove smrti, nastanjuje se u Bursi. U duhu melamijske tradicije, prikriva svoju tarikatsku opredijeljenost i bavi se pravljenjem hljeba, na što upućuje njegovo drugo ime – *Somunçu Baba* ili *Ekmekeçi Baba*. Prema izvorima duhovno je odgojio više murida od kojih su najpoznatiji Šemsuddīn Muḥammed b. Hamza al-Fanārī, prvi šejh ul-islam Osmanske države, i Hadži Bajram, osnivač bajramijskog reda. Pripadao je halvetijskom redu, a neki tvrde da je bio uvejsija. Napisao je *Šarḥ ḥadīṯ 'arba'īn*, *Silāḥ al-murīdīn* i *Dīkr risāla*. Akgündüz, Ahmet, *Somuncu Baba ve nesebi alisi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2009, str. 30; Şahin, Haşim, „Somuncu baba“, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, dio XXXVII, 2009, str. 377-378; Harīrīzade, *Tibyānu wasā'il al-ḥaqqā'iq fi bayān salāsili aṭ-ṭarā'iq*, I. 172.

9 Odlazak i pristup šejhu Ḥamīduddīnu Aqṣarāyīju opisuje se tako što je Aqṣarāyī poslao svoga murida, šejha Šudžā'uddīna Karamānija u Ankaru, kako bi pozvao Hadži Bajram Velija. Pronašao ga je u Kara medresi dok je držao predavanje. Prilikom prvog susreta šejh Ḥamīduddīn Aqṣarāyī mu je pokazao keramet - počast koju dobija evlija tako da je vidio stanja umrlih – batinske i zahirske uleme, a potom ga upitao: „*Koje stanje uleme ti se više sviđa?*“. Nakon što je odgovorio da mu se sviđa batinska ulema, napustio je položaj muderrisa i postao salik. U drugoj verziji koja se prenosi od Pir 'Alija, halife Hadži Bajrama, navodi se da je bio *muderris aška* i *duhovni alim dersbane*, odnosno, da je pripadao manevis medresi (duhovnoj medresi), a ne Kara medresi, što treba uzeti s velikim oprezom. Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli“, str. 443-444.

10 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. 14; Kızıler, „Osmanlarda İlk Yerel Manevi Oluşum Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Anadolu ya Etkisi/First Local Spiritual Foundation in the Ottomans: The Effect of Hacı Bayram Veli and the Bayramiyye Order in Anatolia“, str. 68.

11 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. 76; Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli“, str. 444.

12 Cebecioğlu, Ethem, „Hacı Bayram Veli" nin İlmi Birkimi“, str. 98.

13 Na vakufnami Kadi Mehmed Dželaluddinovog vakufa, iz 832/1428. godine, navedeno je „*qudwa as-saliqin, qutbu al-avlīya' wa al-'arifin al-ḥadī ilā ṭariqi al-Ḥaqqi wa al-yaqīn, waqif asrārī al-wašīlīn... Hağğ Bayram bin Aḥmad bin Maḥmūd*, a u drugoj vakufnami iz 1428/29. godine zapisano je „*qutbu al-avlīya' aš-šayḫ al-Hağğ Bayram b. Aḥmad b. Maḥmūd al-Anqarawī*. Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli“, str. 443.

imperatora Manuela Palailogosa II (792/131-827/1425). U pismima pisanim grčkim jezikom, a kasnije prevedenim na njemački, francuski i engleski, pronalazimo informacije o znanstvenim raspravama s Hadži Bajramom Velijem, kao njegovim gostom u Ankari.¹⁴

Značajnu ulogu u duhovnom odgoju i napredovanju Hadži Bajrama Velija imao je šejh Ḥamiduddīn Aqsarāyī pred kojim se duhovno usavršavao i Šemsuddīn Muhammed b. Hamza al-Fanārī (u. 834/1431), prvi šejhu-l-islam. Radi duhovnog zrenja, zajedno su krenuli na trogodišnje putovanje i tom prilikom posjetili Šam, potom Medinu i Mekku.¹⁵ Nakon obavljenog hadža 805/1403. godine vraćaju se u Anadoliju i nastanjuju u Aksaray. Sve do Šejhove smrti – 815/1412. godine, Hadži Bajram Veli se nije odvajao od šejha Ḥamiduddīna Aqsarāyīja kako bi upotpunio svoj duhovni odgoj i proširio tesavvufska saznanja. Nakon smrti Aqsarāyīja, vraća se u Ankaru i počinje s duhovnim odgajanjem svojih murīda¹⁶ pa se 815/1412. godina smatra početkom djelovanja i *iršāda* - odgajanja, upućivanja derviša u red utemeljitelja bajramijskog reda.¹⁷

14 Na njemački jezik pisma je preveo i objavio Erich Trapp u Beču (1966) pod naslovom *Manuel II Palaiologos Dialoge mit einem „Perser“*. Iste godine pisma su objavljena i u Parizu na francuskom jeziku – Theodore Khoury, *Manuel II Paleologue, Entretiens avec un Musulman 7^e Controverse*, a potom (1977) i na engleskom – George T. Dennis, *Letters of Manuel II Palaeologus*, u izdanju Dumbarton Oaks. Vidjeti: Bayramoğlu, *Hacı Bayram- ı Veli Yaşamı- Soyu-Vakfı, I*, str. 17, bilješka 21; Bayramoğlu, *Hacı Bayram- ı Veli Yaşamı- Soyu-Vakfı, I*, str. 16-18.; Sari, Abdullah Efendi, *Semerat- ül- fuad (gönül Meyvaları)*, Neşriyat Yürdü, 1967, str. 255; Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli”, str. 444; Bayramoğlu, *Hacı Bayram- ı Veli Yaşamı- Soyu-Vakfı, I*, str. 17-18; Cebecioglu, *Hacı Bayram Veli*, str. 12-13.

15 Kao povod napuštanja Burse i odlaska na putovanje šejha Aqsarāyīja i njegovog učenika Hadži Bajrama Velije, dostupni izvori navode događaj koji se dogodio povodom otvaranja Ulu džamije u Bursi, 801/1399. godine. Naime, čast klanjanja prve džuma-namaza u džamiji, prema želji sultana Jildirim Bājāzida, pripala je Emiru Sultanu, uglednom tesavvufskom učenjaku toga doba. Međutim, Emir Sultan je predložio da hutbu održi šejh Aqsarāyī. Na nagovor Emīr Sultana, Šejh je održao hutbu a načinom kako je protumačio kur'ansko poglavlje *Al-Fātiḥa*, stanovnici Burse su shvatili da Somuncu Baba nije samo obični pekar i prodavač hljeba. Njegovi biografi navode da je tom prilikom kazao da *Al-Fātiḥa* ima sedam tumačenja. Prvo tumačenje mogli su shvatiti i razumjeti svi prisutni. Drugo tumačenje bilo je sukladno razumijevanju istaknutih alima a treći način bio je namijenjen, kako je kazao Somuncu Baba, samo jednoj osobi među prisutnima. Za ostale načine kazao je da nisu prikladni mjestu i vremenu. Nakon ovog događaja napustio je Bursu i nikada više se nije vratio. Ovakvim načinom ponašanja šejh Aqsarāyī, bez sumnje, pokazuje privrženost melamijskoj tradiciji. Şahin, Haşim, „Somuncu baba”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, dio XXXVII, 2009, str. 377-378; Harīrīzāde, *Tibyan wasā'il al-ḥaqā'iq fi bayān salāsīl at-ṭarā'iq*, I. 172

16 Cebecioglu, *Hacı Bayram Veli*, str. 76.; Kızıler, „Osmanlarda İlk Yerel Manevi Oluşum Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Anadolu ya Etkisi/First Local Spiritual Foundation in the Ottomans: The Effect of Hacı Bayram Veli and the Bayramiyye Order in Anatolia”, str. 68-70.

17 Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye”, str. 270.

Bez obzira što je u potpunosti napustio muderrisku funkciju i počeo se baviti poljoprivredom po savjetu svoga šejha,¹⁸ vrlo brzo je stekao veliki broj sljedbenika, što je u očima neistomišljenika, poslužilo kao optužba za religijsku stranputicu i nastojanje da preuzme vlast. Zato ga je sultan Murāt II pozvao u Edirne, tadašnju osmansku prijestolnicu,¹⁹ početkom svoje vladavine, u periodu od 824/1421. do 827/1424. godine. Nakon dolaska u Edirne u razgovoru, u kojem je Hadži Bajram Veli pokazao izuzetnu duhovnu zrelost, Sultan ga je zamolio da preuzme mjesto predavača u, tada vrlo poznatoj, Eski džamiji (s. 816/1413), što je on odbio.²⁰

Kao znak poštovanja naspram Hadži Bajrama Velija i sljedbenicima bajramijskog reda, Sultan ih je oslobodio plaćanja državnog poreza,²¹ a u Edirnama, na ime Hadži Bajrama, osnovao je vakufske zadužbine, zaviju i mahalū.²²

Tokom svog života sa Sultanom se susreo još dva puta. Naime, na poziv Sultana 829/1426. godine, ponovno, odlazi u Edirne kako bi prisustvovao ceremoniji polaganja kamen-temeljca i učenju dove pri izgradnji Uzunköprü mosta. Tom prilikom se susreo i sa Šamsuddinom Maḥmad 'Alī al-Buḥarījem, poznatim kao Muhammed Šemsuddīn ili

18 Pri rastanku sa šejhom Aqsarāyijem, upitao ga je za savjet čime da se bavi, na što mu je Šejh predložio da se bavi poljoprivredom. Azamat, „Bayramiyye“, str. 444.

19 U konsultiranoj literaturi ne spominje se tačan datum ovog događaja. Azamat u svome radu, u *Islam Ansklopedisi*, opisuje događaj. Prema ovom autoru sultan Murāt II zadužio je čauša da s grupom vojnika dovede Hadži Bajram Velija u Edirne. Ukoliko se usprotivi Sultanovoj zapovijedi, naredio je da ga privedu. Kada se čauš sa svojim vojnicima približio Ankaru, susreo je Hadži Bajram Velija kako im je krenuo u susret. Upitao je čauša gdje su i zašto krenuli, na što mu je odgovorio: „*Postoji neki Hadži Bajram čije pozivanje na fesad je doprlo do Sultana, pa nas je poslao da ga dovedemo.*“ Hadži Bajram se tada predstavio čaušu i kazao da je on osoba koju traže i da je već krenuo ranije, kako ih ne bi zamario. Nakon toga, čauš se izvinio Hadži Bajramu. Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli“, str. 445.; Sari, *Semerat-ül-fuad (gönül Meyvaları)*, str. 256

20 Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli“, str. 445.

21 U istraženoj literaturi spominje se predaja po kojoj je sultan Murāt II, u pismu, pitao Hadži Bajram Velija o broju njegovih derviša. U duhu tesavvufske etike, da bi odgovorio Sultanu, u potpunosti, iskreno i tačno, na postavljeno pitanje, odlučio ih je provjeriti tako što je napravio veliki šator i u njemu, tajno, zaklao nekoliko ovaca. Nakon toga je pozvao sve one koji su sebe smatrali sljedbenicima derviškog puta. Okupljenoj masi je objasnio da u šatoru, kao kurbana, treba žrtvovati svakog onog ko se smatra dervišem i pozvao ih da jedno, po jedno uđu u šator. Masa ljudi se udaljila, a u šator su ušli samo jedan muškarac i jedna žena. Zato je u pismu, Sultanu odgovorio da ima 1,5 derviš. U ovaj broj se nije ubrajao uži krug njegovih učenika. Vidjeti: Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli“, str. 445.; Sari, *Semerat-ül-fuad (gönül Meyvaları)*, str. 262-263.

22 U jednoj od vakufnama iz 1018/1609. godine, spominje se zavija, pod imenom Sultan Hadži Bajram, u mahali Ajše-kadin u Edirnama. Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 270; Kızıler, „Osmanlarda İlk Yerel Manevi Oluşum Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Anadolu ya Etkisi/First Local Spiritual Foundation in the Ottomans: The Effect of Hacı Bayram Veli and the Bayramiyye Order in Anatolia“, str. 72-73.

Emīr Sultan,²³ sljedbenikom kubrevijskog reda.²⁴ Po oporuci ovog poznatog mutesavvifa i Sultanovog zeta, 832/1429. godine odlazi u Bursu kako bi mu klanjao dženzu a potom, treći put, posjećuje Sultana. Tada je vidio i tek rođenog princa Mehmeda II Fatiha, budućeg osmanskog sultana te tom prilikom nagovijestio osvajanje Carigrada²⁵ i preporučio da brigu o duhovnom odgoju i obrazovanju preuzme Akšemsuddin (u. 863/1458-59), jedan od njegovih najpoznatijih murida i halifa.

Umro je u Ankari 833/1429,²⁶ prema nekim izvorima 834/1430. godine,²⁷ i ukopan u haremu džamije sagrađene nekoliko godina ranije. Džamija je nakon smrti Hadži Bajrama Velija nazvana njegovim imenom. Kasnije, sagrađeno je i turbe, koje i danas posjećuju i obilaze mnogobrojni posjetioci.²⁸

Iako u izvorima nailazimo na različita tumačenja datuma rođenja, prema nekim, Hadži Bajram Veli je živio oko devedeset godina.²⁹ Dugi životni vijek potvrđuje i činjenica da je živio u vrijeme vladavine nekoliko osmanskih vladara Orhana Gāzije, Murāta I, Bājazīda I, Čelebi Mehmeda i Murāta II. Spominje se da je imao suprugu i djecu. F. Bayramoğlu, potomak Hadži Bajrama, navodi da je imao pet sinova (Ahmed Babu, Edhem Babu, Babu Sultana, Ibrāhīma i ‘Alija) i tri kćeri.³⁰

Kada su ga, pri kraju života, upitali kome da budu *tabī* - vezani, odgovorio je: “Od koga budete slušali iste *ma’rifāte* i tajne jedinstva, te u

23 Osim navedenih, Emīr Sultana u literaturi susrećemo i pod imenom Šemsuddin b. ‘Ali Husejn. Svojom sufijskom osobnošću doprinio je širenju kubrevijskog, ali i drugih derviških redova. *Menakibnama* pripremljena u njegovo ime pokazuje da je ovaj šejh, porijeklom iz Buhare, došao u Anadoliju preko Mekke i Bagdada te se nastanio u Bursi. Privukao je pažnju sultana Bājazīda I te se oženio njegovom kćerkom Hundi Hatun. Tvrdi se da je Emīr Sultan ohrabrivao svoje dervise na učesće u islamskim ratovima te je u širenju Osmanske države imao značajnu ulogu. Veliki utjecaj i moć imao je u oblastima Balikesiru, Gelibolu, Edremitu, Aydinu i Saruhanu posredstvom svojih halifa. Ihsanoğlu, Ekmeleddin, *Historija Osmanske države i civilizacije*, IRCICA-Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2004, str. 728.

24 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. str. 77; Kızıler, „Osmanlarda İlk Yerel Manevi Oluşum Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Anadolu ya Etkisi/First Local Spiritual Foundation in the Ottomans: The Effect of Hacı Bayram Veli and the Bayramiyye Order in Anatolia”, str. 72-73.

25 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. str. 77.

26 Harīrizāde, *Tibyān al-wasā’il al-ḥaqā’iq fī bayān salasil at-ṭarā’iq*, l. 172.

27 Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli-yaşamı - soyu -vakfi*, I, str. 24.

28 Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli”, str. 445.

29 Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli-yaşamı - soyu -vakfi*, I, str. 13; Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli”, str. 442.

30 Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli-yaşamı - soyu -vakfi*, I, str. 85.

kome vidite pojave potpunog savršenstva - *al-insān al-kāmil*, njemu budite tabī.“³¹

Osim imena Hadži Bajram, kojeg mu je dao šejh Aksarayi, utemeljitelja bajramijskog reda, u literaturi susrećemo i pod drugim imenima: Hadži Paša, Ahi Sultan, Anadolunun Hamisi, Veli, Muderris i Kapidžibaša.³²

Sufijska praksa i utjecaj

Svoju odanost tesavvufu iskazivao je u svakodnevnom životu s običnim ljudima. Živio je poput običnih ljudi, bavio se poljoprivredom i druge pozivao da doprinose vlastitim trudom i zalaganjem. U svojoj blizini okupljao je različite profesije - intelektualce, zanatlije, trgovce, zemljoradnike, poljoprivrednike i druge te je zbog toga nazvan u narodu *Ahi Baba* - otac braće.³³ Javno je sakupljao sadaku i zekat a potom bi ih dijelio siromasima i onima koji su trebali takav vid socijalne pomoći.³⁴ Svojom duhovnošću i osobnim primjerom podsticao je ljude na stalno djelovanje, odnosno, rad, neophodnost usavršavanja zanata i zanimanja i time ukazivao na nužnost osobnog osiguranja vlastite egzistencije. Raznolikošću sljedbenika doprinio je uzajamnom pomaganju, savjetovanju, osjećaju bratstva, prijateljstva – moralnim vrijednostima kojima se osigurava i štiti opstanak pojedinca i zajednice a samim tim i države. Sve one koji su bili needucirani ili nekvalificirani upućivao je na bavljenje poljoprivredom ili nekim drugim zanimanjem te im omogućavao sredstva kako bi doprinijeli osobnom, socijalnom boljitku.³⁵

U sufijskoj praksi posebno je naglašavao važnost *faqra* - nepostojanje potrebe za nekim ili nečim drugim osim Uzvišenim, *maḥabbe* - istinska ljubav naspram Uzvišenoga i svega drugoga i *sohbeta* - prijateljski,

31 Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli“, str. 446.

32 Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli-yaşamı - soyu -vaki, I*, str. 11; Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. 13; Sari, *Semerat-ül-fuad*, str. 255; Şapolyo, *Mezhepler ve tarikatlar tarihi*, str. 134.

33 Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 271-272.

34 Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli“, str. 446.

35 Kıziler, „Osmanlarda İlk Yerel Manevi Oluşum Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Anadolu'ya Etkisi/First Local Spiritual Foundation in the Ottomans: The Effect of Hacı Bayram Veli and the Bayramiyye Order in Anatolia“, 76-77.

odgojni razgovor šejha i derviša, kao duhovnih metoda približavanja Bogu ali i metoda kojima je doprinio izgrađivanju lijepih međuljudskih odnosa.

Tesavvufski odgoj i obrazovanost primjetni su i u književnom doprinosu Hadži Bajrama. U njegov književni opus ubrajaju se četiri ilahije/gazela. ‘Omer b. Mezīd (u. 840/1437) ih je 840/1437. godine uvrstio u svoje djelo *Mağmū‘a an-naẓā‘ir* pod naslovom *Bayram*.³⁶ M. Ayni navodi i jedno pismo, koje je pohranjeno u Istanbulu, Üniversitesi Ktp, pod brojem T 333, str. 165-168.³⁷ U izvorima se spominje i jedna *risāla*, koja uz spomenuto pismo, sadržajno predstavlja adāb i usūl bajramijskog reda.³⁸

Hadži Bajram je dao znatan doprinos razvoju turskog jezika, ali ta potreba nije proistekla iz želje jačanja nacionalnog identiteta, već da bi tesavvufsko učenje približio običnom čovjeku. Zato je zadužio svoga murīda İnce Bedreddīna da prevede poznato tesavvufsko djelo *Lama‘āt* na osmansko-turski jezik, te mu je osobno pomagao u prijevodu, što nas upućuje da je poznao arapski i perzijski jezik.³⁹

Osnivanje i širenje bajramijskog reda

U ankarskom kvartu Ulusu, u neposrednoj blizini kršćanskog hrama i svetišta Ogust, Hadži Bajram je dao izgraditi prvu bajramijsku tekiju u Ankari.⁴⁰ Tekija je, ujedno, predstavljala i džamiju a podignuta je 830/1426.⁴¹ ili 832/1428. godine.⁴² Hadži Bajramova tekija nije predstavljala samo mjesto prakticiranja sufijskog zikra i *sohbeta* - prijateljskog razgovora šejha i derviša kao metoda približavanja Bogu bajramijskih

36 Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli“, str. 447; Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli-yaşamı - soyu -vaki, II*, str. 225, 234.

37 Ayni, *Hacı Bayram Veli*, str. 269-280.

38 Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 271.

39 N. Azamat u svome radu navodi da dok je İnce Bedreddīn, derviš Hadži Bajrama, prevodio tesavvufsko djelo *Lama‘āt* od Faḥruddīna ‘Irāqija (u. 688/1289), zbog težine prijevoda je zastajao te mu se Hadži Bajram često obraćao riječima: „*Kudret vere, kudret vere*“ - *Dajemo ti snagu!* i time mu je pružao ne samo ma‘nevī pomoć već se pokazao i kao poznavalac arapskog i perzijskog, jezika koje dio njegovih derviša nije poznao. Vidjeti: Azamat, „Hacı Bayram-ı Veli“, str. 447.

40 Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 273.

41 Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf Felsefi*, doktorska teza, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1989, str. 102.

42 Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli-yaşamı - soyu -vaki, I*, str. 80; Ayni, *Hacı Bayram Veli*, str. 212-213.; Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf Felsefi*, str. 101-102.

sljedbenika, već je imala i značajnu ulogu sa znanstvenog aspekta. Bajramijski muršid Hadži Bajram uspostavio je uzajaman suodnos tekije s medresom, te je u njoj svakog dana, u jutarnjim i večernjim satima, održavao predavanja iz hadisa, fikha, kelama i tesavvufa.⁴³

U sklopu tekije nalazila se čilehana, a unutar njenih zidova bajramijski sljedbenici su dio vremena provodili u halvetu, kako bi činili ibadet i duhovno sazrijevali. Po boravku u ovoj čilehani posebno su se isticala dvojica halifa Eşrefoğlu Rūmī (u. 874/1496)⁴⁴ i Akšemsuddīn.⁴⁵ Hadži Bajramova tekija je, kao i druge tekije, zatvorena 1343/1925. godine, ali je nastavila djelovati samo u funkciji džamije. Tekija je u tri navrata obnovljena. Na osnovu tariha saznajemo da je prvi put obnovljena 1126/1711-12. godine, a obnovio ju je potomak Hadži Bajrama – šejh Muhamed Baba. Drugi put je obnovljena u vrijeme sultana Mustafe III, a potom 1358/1940. godine.⁴⁶

Sufijski utjecaj Hadži Bajrama i njegovih sljedbenika iz Ankare se vrlo brzo proširio u sve dijelove Anadolije a potom i na evropski dio Osmanske države – Rumeliju, te Aziju i Afriku - o čemu svjedoče podaci o postojanju tekija. Bajramijske tekije podizane su u gradovima – Edirne, Selanik (Solun), Peć, Pešta, Mostar, Mora, Beograd, Sarajevo, Vidin, Dojran, Prizren, Strumica, Tikveš, Priština, Skoplje i Manastir (Prilep). U azijskom dijelu tekije su postojale u Šamu, Mekki i Medini a u Africi - na prostoru Egipta, posebno u Kairu.⁴⁷ O ovim tekijama kao i o načinu njihova djelovanja nemamo dovoljno podataka.

Halife Hadži Bajrama

Hadži Bajram je duhovno odgojio i obrazovao znatan broj halifa, čiji broj se različito predstavlja ovisno o autoru. Među najpoznatije ubrajaju se Šemsuddin Muhammad b. Hamza, poznatiji pod imenom Akšemsuddin,

43 Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 270; Kızıler, „Osmanlarda İlk Yerel Manevi Oluşum Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Anadolu’ya Etkisi/First Local Spiritual Foundation in the Ottomans: The Effect of Hacı Bayram Veli and the Bayramiyye Order in Anatolia“, str. 78-79.

44 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. 66.

45 Prostorija u kojoj je boravio Akšemsuddīn i danas se nalazi u podrumu džamije Hadži Bajrama Velije u Ankari. Vidjeti: Köprülü, Uzun, „Akşemseddin“, str. 300.

46 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf Felsefi*, str. 101-104, bilješka 133.

47 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. 82; Aḥmad, ‘Abd al-Vahāb, „Al-bayramiyya fi Mişra“, str. 463-482.

učitelj sultana Mehmeda II Fatiha, ljekar, farmakolog, autor više književnih djela, prvenstveno tesavvuvske tematike, ali i medicine, Yazıoğlu Muhammed (u. 857/ 1453) Yazıoğlu Ahmet Bican (u. nakon 857/ 1453) Sinan Germiyaoğlu (u. 850/ 1446) Molla Muhammed Zeyrek (u. 879/ 1474), Eşrefoğlu Rumi (u. 874/ 1469), Omer Dede Sikkini (u. 870/ 1496), Ince Bedreddin i mnogi drugi.

Njegove najznačajnije halife su pripadale različitim društvenim slojevima te osim intelektualaca i uglednih predavača, znatan dio predstavljale su i zanatlije. Svojim jednostavnim i skromnim načinom života, bogatom književnošću pisanom na arapskom, turskom i perzijskom jeziku ili prevedenom na turski jezik, saosjećajnošću i osjećajnošću za običnog čovjeka, privlačili su široke mase a u književnom opusu ostavili su mnoga djela različite religijske i znanstvene tematike.

Širenju reda i njegovog učenja, osim utemeljitelja Hadži Bajrama Veli i njegovih najpoznatijih halifa, značajan doprinos, u kasnijem periodu, dali su i šejhovi i halife porijeklom iz Bosne. Tako je šejh Hamza Bālī (u. 980/1573) učenje reda proširio u Anadoliji, Budimu i Bosni, šejh Husein Lāmekānī (u. 1035/1625) doprinio je širenju bajramijskih ideja među umjetnicima i državnim predstavnicima, a na arapskim prostorima red su predstavili ‘Abdullāh Bošnjak (u. 1054/ 1664) i Ibrāhīm b. Tīmūrḥān (u. 1026/1617).⁴⁸

Podjela bajramijskog reda na ogranke i podogranke

Najznačajniji događaj unutar bajramijskog reda, koji će dovesti do izvjesnih razlika u prakticiranju sufijske prakse, ali i podjele na ogranke, dogodio se nakon smrti osnivača reda. Naime, nakon smrti Hadži Bajrama, unutar reda došlo je do razmimoilaženja dvojice najpoznatijih halifa Akšemsuddīna i ‘Omera Dede Sikkīnīja. Prema dostupnim izvorima, prve podatke o tome iznosi Mahmūd Kefevī (u. 990/1582) u djelu *Katā’ib al-‘alām al-ahyār*, koje preuzimaju kasniji autori, uz određene izmjene.⁴⁹ Kao povod razlaza i podjele dvojice murīda navodi se različitost mešreba. Naime, sljedbenici bajramijskog reda okupili su se oko

48 Čehajić, Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama, str. 190.

49 Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye”, str. 271.

Akšemsuddīna, smatrajući ga halifom Hadži Bajrama. Prilikom zajedničkog zikra oblačili su posebnu dervišku odjeću i sjedali u halku. ‘Omer Dede Sikkīnī se nije slagao s ovakvom sufijskom praksom te je zikr obavljao izvan halke, sjedeći u kutku prostorije predviđene za zikr. Stav i ponašanje ‘Omera Dede Sikkīnija prilikom zajedničkog zikra nije se sviđao Akšemsuddīnu pa ga je upozorio da će mu, ukoliko svoje ponašanje ne uskladi s pravilima, oduzeti tadž i hrku koju je dobio od Hadži Bajrama. Na to upozorenje ‘Omer Dede Sikkīnī ga je pozvao da sutradan, nakon džuma-namaz, dođe njegovoj kući pa će mu vratiti tadž i hrku. Nada-lje, u izvorima se tvrdi da je zapalio veliku vatru u svome dvorištu te je, kada su se nakon džume okupili, sjeo u središte vatre. Tom prilikom tadž i hrka su izgorjeli, a na tijelu ‘Omera Dede Sikkīnija nije bilo nikakvih posljedica.⁵⁰ Komentirajući ovaj događaj, pojedini istraživači smatraju da je Hadži Bajram Veli tokom života tajnu hilafeta povjerio ‘Omer Dedi Sikkīniju.⁵¹

Nakon ovog događaja, bajramijski red se podijelio na šemsije, okupljene oko Akšemsuddīna i bajramije - melamije, okupljene oko ‘Omera Dede Sikkīnija.⁵² U prakticiranju sufijske prakse bajramijske šemsije su naglašavale *zuhd* - suzdržavanje od ovoga svijeta⁵³ i *takvaluk* - bogobojaznost,⁵⁴ dok su bajramije - melamije preferirale ‘ašq - ljubav

50 Azamat, „Haci Bayram-i Veli“, str. 447; Sari, *Semerat-ül-fuad*, str. 262-265.; Gölpınarlı, *Melamilik ve Melamiler*, str. 40-42; Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 271; Vicdani, *Tarikatler ve silsileleri*, str. 30-32.

51 S. Vicdani navodi narodnu predaju nastalu pred smrt Hadži Bajrama. Naime, Hadži Bajram je okupio svoje murīde aludirajući im da će izabrati svoga halifu. Među muridima bili su prisutni i Akšemsuddīn i ‘Omer Dede Sikkīnī. Hadži Bajram kratko zatvori oči, a potom ih otvorio i uzviknu: „Emir! Su getir! / Predvoditelju, daj mi vode!“ Tada ustade jedan od njegovih učenika i donese mu vodu. Šejh nije popio vodu, već ju je izlio u posudu s voćem koja se nalazila ispred njega te ponovno zatvori oči. Nakon što je otvorio oči, ponovno je kazao: „Emir! Su getir!“. Ponovno ustade drugi murid i Šejhu donese traženu vodu, ali Šejh s vodom učini isto kao i prethodnog puta. Kada je treći puta zatražio vodu, Akšemsuddīn reče okupljenim muridima da ostanu na svojim mjestima i predloži Emiru Sikkīniju da dohvati vodu. Nakon što je Emir Sikkīnī dodao vodu, Šejh je malo popio vode, spustio čašu ispred sebe i obratio se Akšemsuddīnu: „Popij i ti malo. Na taj način neke tajne (duhovne) će biti prenijete na tebe!“. Vidjeti: Vicdani, *Tarikatler ve silsileleri*, str. 35-36.

52 Ovaj događaj se spominje u više izvora, s malim razlikama. Prema nekim predajama, događaj se dogodio u noći preseljenja Hadži Bajrama Velija, kada su neki derviši povrijedili ‘Omera Dedu Sikkīnija. Tada su izgorjeli tadž i hrka, a nakon toga ‘Omer Dede nikada nije obukao ovu dervišku odjeću. Vidjeti: Azamat, „Haci Bayram-i Veli“, str. 447; Gölpınarlı, *Melamilik ve Melamiler*, str. 40-42; Vicdani, *Tarikatler ve silsileleri*, str. 35-36.

53 Vidjeti: Hadžibajrić, „Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza“, str. 217.

54 Vidjeti: Hadžibajrić, „Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza“, str. 212; Al-Qušayri, *Kušejrjeva poslanica o tesavufskoj znanosti*, preveo: Sabahudin Skejić, Bemust, Sarajevo, 2006, str. 91.

naspram *Ḥaqqā*⁵⁵ i džezbu.⁵⁶ Inače, tokom vremena bajramijski red se razvio u četiri ogranaka s nekoliko podogranaka a ti ogranci su:

Šemsije

Kao što smo već naveli, ogranak bajramijskog reda utemeljio je jedan od najpoznatijih halifa Hadži Bajrama Velija Akšemsuddīn. Vremenom, unutar šemsije ogranka razvili su se sljedeći podogranci:

- tenurije - ovaj podogranak osnovao ih je Ibrāhīm b. Ḥusayn al-Qayṣarī at-Tanūrī (u. 887/1482),⁵⁷
- iseviye, drugi podogranak šemsija čijim osnivačem se smatra šejh Ilyās b. 'Isā as-Šārūḫānī (u. 967/1559)⁵⁸ i
- himmetije je osnovao halvetijski i bajramijski šejh Himmet Bolulu Efendī (u. 1095/1684).⁵⁹

Bajramije - melamije

Ovaj ogranak je osnovao drugi najpoznatiji halifa Hadži Bajrama 'Omar as-Sikkīnī al-Burūsī,⁶⁰ šejh turskog porijekla, poznat pod imenima 'Omer Dede Sikkīnī ili Emīr Sikkīnī.⁶¹ U pogledu zikra usvojio je *ḥafi* zikr i napustio vanjska sufijska obilježja. Ovom ogranku pripadale su i bosanske bajramije - melamije, nazvane hamzeviye, po svome šejhu Hamzi Bālīju. Osim u Anadoliji, bajramije - melamije su bile rasprostranjene i u Rume-lij, a tokom X/XVI i XI/XVII stoljeća imat će značajnu društvenu ulogu u

55 'ašq – ljubav, voljenje, gorjeti u ljubavi za *Ḥaqqom*. Sufije pridaju značajnu ulogu 'ašqu i dijele ga na 'ašq ḥaqīqī, istinska ljubav bez interesa i strasti, stvarna ljubav bez ličnog i čulnog, ljubav prema Allahu i 'ašq *māğāzī*, metaforička ljubav koja se ne osjeća prema Allahu već prema nečemu drugome i predstavlja prolaznu ljubav. Početak 'ašq ḥaqīqīje je ljubav naspram savršenog čovjeka (*al-insān al-kāmil*). Hadži-bajrić, „Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza“, str. 181.

56 „Melamiyye“, str. 30.

57 Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 271; Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. 80; Aḥmad, 'Abd al-Vahāb, „Al-bayramiyya fi Mişra“, *Bildiriler Kitabı-Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyum (25-26 Mayıs 2016)*, İlahiyat Fakültesi, Ankara, 2016, str. 478.; Harīrızāde, *Tibyān wasā'il al-ḥaqāiq fi bayān salās il at-ṭarā'iq*, l. 173-174.

58 Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 271.; Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. 81; Aḥmad, 'Abd al-Vahāb, „Al-bayramiyya fi Mişra“, str. 478.

59 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. 82; Aḥmad, 'Abd al-Vahāb, „Al-bayramiyya fi Mişra“, str. 478.; Çiçek, „Tibyānu vesail'l-hakaiki fi beyan-i selasile't-taraik'a göre Hacı Bayram-ı Veli ve Bayramiyye“, str. 232-233.

60 Aḥmad, 'Abd al-Vahāb, „Al-bayramiyya fi Mişra“, str. 367; Harīrızāde, *Tibyān wasā'il al-ḥaqāiq fi bayān salās il at-ṭarā'iq*, l. 173-174.

61 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. 81-82.

Bosni, Carigradu i Budimu te prerasti u društveni pokret, koji će u očima dijela osmanskih vlasti i službene uleme izazvati bojazan.

Bajramije - melamije, osobno, smatrale su se nastavkom bajramijskog reda, a ne njegovim ogrankom te su se šejhovi izjašnjavali i potpisivali kao pripadnici *ṭarīqa ‘aliyya bayramiyya* ili *ṭāifa’i bayramiyya*. Tako je bajramijsko-melamijski pir ‘Alī Aksarāyī tvrdio da je sljedbenik bajramijskog reda a na nišanu pogubljenog pjesnika Ismā’ila Ma’šūqija (u. 933/1527) napisano je *ṭarīqa ‘aliyya bayramiyya*.⁶² Tek u XII/XVIII stoljeću ovaj ogranak je nazvan imenima *ṭarīqa malāmiyya* i *bajramije-melamije*, a prvi ga je koristio La’li Zāde ‘Abdulgākī (u. 1159/1746).⁶³ Osim navedenih imena, bajramije - melamije se u literaturi mogu susresti i pod pojmom šuttārije.⁶⁴

Džilvetije / hudaije

Treći ogranak nastao unutar bajramijskog reda se zovu džilvetije, po svome osnivaču Muḥammadu Muḥyuddīnu Uftādu (u. 1580/81). Ovaj bajramijski ogranak, u kasnijem periodu, reorganizirao je pir ‘Azīz Maḥmūd Hudā’ī (u. 1038/1628-29) te je nazvan hudaije,⁶⁵ a duhovnom silsilom se vezao za halvetijski i bajramijski red.⁶⁶ Pir Hudā’ī, ugledni mutesavvif i pjesnik više ilahija, duhovno je odgojio veliki broj halifa koji su znatno doprinijeli širenju bajramijskog reda u Carigradu, Izmiru, Balikesiru, centralnoj Anadoliji i prostorima Balkana. Sljedbenicima ovog bajramijskog ogranka bilo je svojstveno izvođenje sufijskog zikra uz upotrebu muzike.⁶⁷ U pogledu zikra primjenjuju zikr *ḥaḫfī*, te su usvojili

62 „Melamiyye“, str. 30-31. U navedenom radu nepoznati autor objašnjava stihove Ismā’ila Ma’šūqija, poznatog bajramijsko-melamijskog pjesnika koji je osuđen i pogubljen od strane osmanskih vlasti - *Napusti nam (imidž) i san, a obuci hrku melameta jer u toj hrki su mnogi sultani skriveni*. Autor smatra da se pod pojmom hrka, koju su bajramije - melamije odbacivale, misli na „hrku“ melametijskog ponašanja.

63 „Melamiyye“, str. 30-31.

64 Handžić, Mehmed, „Husejn Lamekani“, *Narodna uzdanica za godinu 1942*, Sarajevo, 1942, str. 149. Ocak, Yaşar Ahmet, *Osmanlı toplumunda zındıklar ve mühidler 15-17. Yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, str. 458.

65 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, str. 82.; Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 271; Yılmaz, Hasan Kamil, „Celvetiyye“, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, dio VII, 1993, str. 273-275.

66 Yılmaz, „Celvetiyye“, str. 274-275; Aḫmad, ‘Abd al-Vahāb, „Al-bayramiyya fi Mişra“, str. 478-479; Çiçek, „Tibyānu vesail’l-hakaiki fi beyan-i selasilei’t-taraik’a göre Hacı Bayram-ı Veli ve Bayramiyye“, str. 233; Haririzāde, *Tibyān wasā’il al-ḥaqā’iq fi bayān salāsil at-ṭarā’iq*, l. 174.

67 Yılmaz, „Celvetiyye“, str. 275.

dva našibendijska postulata duhovnog puta *nazar bi qadam* - ne pridavati pažnju ničemu osim Allahu i *halwa dār anğuman* - boraveći među ljudima svojom nutrinom biti s Bogom.⁶⁸

Iako se ovi postulati ubrajaju u nakšibendijsku sufijsku praksu, ustvari, potječu iz melamijske, što ukazuje da je melamijska nit bila prisutna ne samo u bajramijskom redu već i drugim derviškim redovima. Nakon smrti Maḥmūda Hudā'tija, ogranak se podijelio na nekoliko podogranaka:

- selamije, podogranak koji je osnovao Selāmī 'Alī Efendī (u. 1104/1692),
- hakikije, organizirane oko poznatog bajramijskog mutesavvifa i mufessira Ismā'ila Ḥaqqīja (u. 1137/1725),
- fenaije, podogranak koji je utemeljio šejh Fenaī 'Alī Efendī (u. 1158/1745) i
- hašimije, okupljene oko Mustafe Hašim Efendije (u. 1197/1783).⁶⁹

Ešrefije

Ogranak ešrefija osnovao je šejh 'Abdullāh b. Ašraf b. Muḥammad al-Miṣrī al-Iznīqī ar-Rūmī, derviš i zet osnivača bajramijskog reda.⁷⁰ Nakon duhovnog usavršavanja, Hadži Bajram ga je uputio u grad Ham, kaderijskom šejhu Husejnu Hameviji (u. ?) pred kojim je pristupio i kaderijskom redu, što je dalo povoda pojedinim istraživačima da ovaj ogranak svrstaju u kaderijski.⁷¹

Zaključak

Ugledni sufija, Hadži Bajram Veli, je vrlo brzo stekao veliki broj murīda u mnogim gradovima a s predstavnicima Osmanske države i utjecajnim mutesavvifima bio je u bliskim odnosima. Njegova popularnost u širokim narodnim masama, koja se indentificirala s osobom iz svoje,

68 Selvi, Dilaver, „Ko može biti šejh“, *Samerkand*, s turskog preveo: Abdulaziz Rizvić, Sarajevo, 2008, str. 53; Yılmaz, „Celvetiyye“, str. 274.

69 Yılmaz, „Celvetiyye“, str. 274; Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 271; Aḥmad, 'Abd al-Vahāb, „Al-bayramiyya fi Mišra“, str. 478-479.

70 Çiçek, „Tibyānu vesail'l-hakaiki fi beyan-i selasilei't-taraik'a göre Hacı Bayram-ı Veli ve Bayramiyye“, str. 234.

71 Bayramoğlu, Azamat, „Bayramiyye“, str. 271.

narodne sredine, u znatnoj mjeri je doprinijela brzini širenja bajramijskog reda.

Bajramijska škola, nastala u Anadoliji, razvijala se i širila i na prostora Evrope, Azije i Afrike, a u pogledu religije, etike, politike, socijalnog i društvenog, kulturnog i znanstvenog aspekta utjecala je na široke narodne mase te nakon smrti Hadži Bajrama, utjecaj je nastavljen posredstvom halifa, odgajanih u duhu ove tesavvufske škole, tekijama koje su osnivali i bogatom književnom naslijeđu. Bajramijski sljedbenici, bez obzira da li su djelovali javno ili, u duhu melamijske tradicije, tajno, predstavljali su derviški red nastao na sunnijskim temeljima, koji je imao značajnu religijsku, društvenu i kulturnu ulogu u Osmanskoj državi.

U pogledu *silsile* – duhovne povezanosti derviškog reda, kojeg je utemeljio Hadži Bajram, s drugim redovima, uočava se da je proizašao prožimanjem safevijskog, ebherijskog, suhraverdijskog, nakšibendijskog i halvetijskog reda.

Literatura:

- Harīrīzāde, Muhammed (Mehmed) Kemaluddīn, *Tibyān wasā'il al-ḥaqā'iq fī bayān salāsil aṭ-ṭarā'iq*, Süleyman Ktp. Ibrahim Efendi, arh. no. 61, fotocopy no. 119, Istanbul. (rukopis)
- Aḥmad, 'Abd al-Wahāb, „Al-bayramiyya fī Mişra”, *Bildiriler Kitabı-Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyum (25-26 Mayıs 2016)*, İlahiyat Fakültesi, Ankara, 2016, str. 463-482
- Al-Quşayri, Abū Qāsim Abū Karīm, *Ar-Risāla al-Quşayriyya fī 'ilm aṭ-ṭaşawwuf li iman al-'alām al-ğami'a*, Dar al-Kitāb al-'arabiyya al-kubra, Mişr, 1276.
- Arslan, Sevim „Hacı Bayram Veli'nin Yetiştirdiği Halifeler“, *Bildiriler Kitabı-Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyum (25-26 Mayıs 2016)*, İlahiyat Fakültesi, Ankara, 2016, str. 414-443.
- Aynı, Mehmed Ali, *Hacı Bayram Veli*, uredio: H. Rahmi Yananlı, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2015.
- Azamat, Nihat, „Hacı Bayram Veli“, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, dio XIV, 1996, str. 442-447.
- Bayramoğlu, Fuat, *Hacı Bayram Veli: yaşami-soyu-vakfi, I, II*, Türk Tarih Kurum Basımevi, Ankara, 1983.
- Bayramoğlu, Fuat, Azamat, Nihat, „Bayramiyye“, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, dio V, 1992, str. 269-273.

- Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf Felsefi*, doktorska teza, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.
- Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Veli*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2013.
- Cebecioğlu, Ethem, „Hacı Bayram Veli’ nin İlmi Birkimi”, *Bildiriler Kitabı-Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyum (25-26 Mayıs 2016)*, İlahiyat Fakültesi, Ankara, 2016, str. 90-109.
- Çiçek, Yakub, „Tibyānu Vesail-i Hakaik fi Beyan-i Selasili-t-Taraik’a göre Hacı Bayram-ı Veli ve Bayramiyye”, *Bildiriler Kitabı-Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyum (25-26 Mayıs 2016)*, İlahiyat Fakültesi, Ankara, 2016, str. 231-338.
- Čehajić, Džemal, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama*, Orijentalni institut, Sarajevo, posebna izdanja XIV, 1986.
- Golpınarlı, Abdülbaki, *Melamilik ve Melamiler*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.
- „Melamiyye“, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı, İstanbul, dio XXIX, 2004, str. 25-29.
- „Melamiyye (İkinci Devre Melamileri Bayramiler)“, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, dio XXIV, 2004, str. 29-35.
- Sarı, Abdullah Efendi, *Semerat-ül-fuad*, Neşriyat Yurdu M. Hüseyin Tutya, 1967.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Mezhepler ve tarikatlar tarihi, Türkiye Yayınevi*, İstanbul Ankara Caddesi, 1964.
- Şeker, Dursun Ali, „Mama Hatun”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, dio XXVII, 2003, str. 548.
- Trimingham, Spencer J., *The Sufi orders in islam*, Oxford Univeristy Press, Oxford, 1971.
- Vicdani, Sadik, *Tarikatlar ve silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, Enderun Kitabevi, Beyazıt İstanbul, bez god. izdanja.
- Yıldız, Muhamed Ali, „Hacı Bayram Veli ve En Meşhur Halifesi Akşemeddin“, *Bildiriler Kitabı-Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyum (25-26 Mayıs 2016)*, İlahiyat Fakültesi, Ankara, 2016, str. 482-538.

الحاج بيرم ولي مؤسساً للطريقة الصوفية البيرمية

إن من جملة الطرق الصوفية التي نشأت وتطورت في أنحاء الدولة العثمانية الطريقة البيرمية. أما مؤسس هذه الطريقة فهو الحاج بيرم ولي وأما أتباعها فيكثر عددهم لحد تمثل به الطريقة ليس فقط ظاهرة دينية وصوفية وإنما ظاهرة اجتماعية ذات دور هام في ما يخص كلا من التاريخ والمجتمع والسياسة والثقافة في الفترة ما بين القرن الخامس عشر والثامن عشر. تهدف هذه المقالة إلى تقديم سيرة الحاج بيرم ولي وتأثيره على نشأة وتطور طريقته وعلاقتها الروحية مع غيرها من الطرق الصوفية.

Azra Medara

Haji Bajram Veli - Founder of the Bajrāmī Dervish Order

Summary

The Bajrāmī order is one of the many dervish orders, created and developed on the territory of the Ottoman state. Named after its founder Haji Bajram, it gathered a large number of followers, and represented not only a religious-Sūfī phenomenon, but also a social one, which played an important historical, social, political and cultural role in the period from 9th to 12th / 15th to 18th century. The aim of this paper is to present the life and work of Haji Bajram Veli, and the impact on the emergence and development of the order and the spiritual connection with other dervish orders.

Pozdrav pjesniku sufijskih nadanja

Enes Karić

redovni profesor tefsira na fakultetu islamskih nauka u sarajevu
eneskarić@yahoo.com

*Bilješke uz 75. godišnjicu rođenja Selima Jelovca
Podveležje, Mostar, Sarajevo, Bagdad...*

Selim Jelovac (1946-2003), pjesnik, teolog, predvoditelj, bibliotekar, u svojim mladim godinama imam, ubaštinió je sebe zapaženo u svakom od tih zanimanja i duhovnih očitovanja. K tome, njegova porodica pamti ga kao brižljiva oca i muža a veliki broj prijatelja u uspomenama ga nose kao iskrenog druga, sagovornika i iznimnu ljudsku pojavu koja je nenametljivo oslovljavala svojim "pjesnima duše", ali i svojim šutnjama koje bi ga s vremena na vrijeme pohodile.

Selim Jelovac svijet je ugledao 1946. godine u svome Podveležju, u zaseoku Do, u kući majke Teme i oca Ibrahima.¹ Svoje podveleške godine završava 1957, kad nastupa njegovih osam sarajevskih godina i školovanje u Gazi Husrev-begovoj

¹ O životu i naukovnom stasanju Selima Jelovca vidjeti više u: Muhamed Mrahorović, „Selim Ibrahima Jelovac (Ebu Ilham)“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, svezak 13 (br. 23-24), Sarajevo, 2005, str. 407-414.

medresi (1957-1965). Nedugo potom slijede njegova studentska vremena (1967-1972), daleko od Bosne i Hercegovine, kad se na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Bagdadu posvećuje studijama teologije i filozofije, koje uspješno završava. Po povratku iz Bagdada kratko je radio kao imam na području Mostara i rodne Hercegovine, potom kao službeni prevoditelj za arapski jezik na Vojnoj akademiji u Zadru. Od 1976. počeo je raditi kao bibliotekar u Gazi Husrevbegovoj biblioteci.

Oni koji su dobro poznavali pjesnika Selima Jelovca znali su i to da ga je život oslovio na ozbiljan način, daleko od igre i zabave. Kao dijete i mladić živio je u krhkom zdravlju. Muharem Omerdić sjeća se Selima Jelovca iz medresanskih dana: "Bio je miran, šaljiv, pristupačan mladim učenicima i pomalo tajnovit jer se povlačio u svoje misli i tajne; pomišljao sam da su takvi pjesnici, jer je slovio i u medresi kao pjesnik..."²

Godine školovanja u Sarajevu i Bagdadu talentiranog mladića iz Podveležja darovale su mnogim znanjima. On se hrabro predavao tišinama u sarajevskoj medresi i čitaonicama bagdadskog univerziteta, iako je znao da njegovo zdravlje sve više trpi. Olakšanje je došlo 1973. godine u braku sa Rahimom, njegovom voljenom suprugom. Porodična sreća je uvećana dolaskom na svijet njihove djece, kćerke Firdevse i, potom, sina Ilhama. Pa ipak, u nekoliko svojih pjesama Selim Jelovac aludira na svoju bolest, na depresivna stanja koja bi ga ponekad pohodila. U pjesmi Slava je samo Tebi [o Bože], pjesnik kaže:

*To duša reče, a prošlost,
prošlost duga, i siva bolest joj oči ispi,
Tvom svjetlu samo, Bože, vraćamo se mi.*

Motivu "sive bolesti" pjesnik Jelovac vraćao se često, na druge načine i u drugim pjesmama. U Sevdahu zindana pjesnik snažno, barem na dva mjesta, pjeva o sebi, o "slomljenom srcu" - time podsjećajući da su mnogi učitelji sufizma govorili da se tajne svijeta i Boga posebno otvaraju ljudima "slomljenih srdaca":

2 Muharem Omerdić, „Moja sjećanja o bosanskim alimima, Selim-efendija Jelovac“, *Preporod*, br. 2/1156, Sarajevo, 2020.

*Tegobne noći zindana,
olovne halke na kapiji dana,
a zore ne sviću u gluhome gradu,
slomljeno srce pati, o, jadu.*

(...)

*I ovo proljeće, eto, lomi mi krila srca,
a plačno oko moje u svome bolu grca.
Slomljena grana palme i akšam,
godine duge, a blijede, blijede sunca.*

Krajem sedamdesetih i tokom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća moja medresanska i studentska generacija pamti Selima Jelovca prije svega kao pjesnika nesvakidašnje osobenog i dojmljivog izraza i kao teologa koji je oslovljavao savremene teme na neposredan i svjež način. Susresti Selima Jelovca značilo je vidjeti genijalnog čovjeka koji je na svome licu uspio zadržati onaj jedan osmijeh koji se pamti, kojim se on, možda, branio od života koji je požurio. Razgovarati s njim u Gazi Husrev-begovoj biblioteci đacima i studentima bila je čast i radost, kao i to da im na široki čitaonički sto, prekriven velikom zelenom čohom, donese knjige koje su tražili ili preporučili one za koje nisu ni čuli.

Tih sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća Selim Jelovac je objavljivao svoje pjesme. One su bile s malo riječi, kao da je te riječi, kao nekakvo istopljeno zlato, vadio golim dlanovima iz užarene vatre i stavljao ih na bijele površine zidova, a one se, po nekom nutarnjem određenju, povezivale u smislove i stihove. Stranice tadašnjih glasila Islamske zajednice, novine *Preporod* prije svih, objavljivale su pjesme Selima Jelovca. "Pjesnička najava Selima Jelovca" – tako je Aziz Kadribegović naslovio svoj prikaz njegove poezije.³ Kadribegovićev naslov efektivno detektira pjesnički dar Selima Jelovca, jer sve njegove pjesme jesu moćne najave, rekli bismo: kratkotrajni sufijski krici o temama o kojima

3 Vidi: Aziz Kadribegović, Pjesnička najava Selima Jelovca, objavljeno kao predgovor knjizi Selima Jelovca, *Salavat Veležistana*, Mostar, 2000. godine, str. 3 – 8.

pjeva. Istinu i ljepotu poezije pjesnika Jelovca, kako to ističe Salih Sevdin Trbonja, “najbolje možemo ocijeniti poslije protoka vremena”.⁴

Pjesme - poruke Bogu

Nije moguće ni izdaleka osloviti sva čuđenja pjesnika Selima Jelovca pred prizorom svijeta i života. U velikom broju svojih stihova pjesnik kao da hoće usrdno pozvati da se svijet iznova pogleda i da se razmisli nad pogledom koji se umori od gledanja beskraj. Kao da baš to vidimo u njegovoj pjesmi *Zov*:⁵

*Rasteglo se prastaro nebo
dubina noći, u stijeni prošlost siva...*

Ali, može li se misliti krenuti u “izviđanje svijeta”? Kao da to pjesnik Jelovac negira u stihovima pod naslovom *Treptaj* misli:

*Put u slut vodi
ispijena u slutnji kost
iscijeden život hodi
u šutnju i u post.*

Ova šutnja je sufijska šutnja, naravno. Jednako tako i post je sufijski post. Iako nas (u pjesmi *Akšam*) uvjerava:

*Ja nisam mistik
nit sam iz sazviježđa Bik.
Duša je moja lik –
obelisk
islama...,*

Selim Jelovac je, ipak, autentični sufijski pjesnik savremenog izraza. U pjesmi, zapravo krikovima naslovljenim *Ramazan – Allahov dar*, on

⁴ Vidi: Salih Sevdin Trbonja, Iz recenzije za djelo Selima Jelovca *Salavat Veležistana*, Mostar, 2000, str. 9.

⁵ Pjesma *Zov* objavljena je u drugoj knjizi poezije Selima Jelovca pod naslovom *Selam Veležistana*, Mostar, 2000.

izjavljuje da “srce njegovo u dovi do zvijezda plovi“. Ovdje se vidi ono putovanje, rekli bismo tipsko, kojim su se uvijek dičile sufije: Vertikalno krenuti u dubine nebeskog plavetnila i nikada se ne vratiti na hladnu planetu Zemlju. Naravno, takva putovanja u svojim predivnim pjesničkim snatrenjima imao je i Selim Jelovac. Evo jednog njegova svjedočenja iz pjesme Istine ponos moj:

*Na krilu rajske ptice
let mi je bio san
O kakve zlatne žice
u pjesmu ću da tkam...*

U mnogo pjesama vidljivo je da pjesnika pokreću vjerski motivi, prisutno je to, i povrh svega čujno, u pjesmi Lejletu-l-Kadr - Noć Snage ili Noć Sudbine. Pjesnik priznaje da on voli *pjesanske* i *poetske* recepcije vjere u Boga, stoga se i oglašava tvrdnjama:

*To nije noć
to je moć
kad Svemoć
svoju hoć
ispuni.*

Pjesnik bi da raširi svoje grudi za tu snagu koja planetu Zemlju pohodi u Noći Snage ili Noći Sudbine, kako se obično označava Lejletu-l-Kadr. U pjesmi Samo bliže Tebi pjesnik poručuje Bogu:

*Nek sam samo bliže
Tebi – Iskone,
sve spone,
sve niti
u Tvojim biti izviru.*

Sa stanovišta pravovjerja, ne samo islamskog, riskantno je govoriti o *bogoduhovnoj poeziji*, jer sama Knjiga upozorava na pjesnike *koji po svim*

dolinama blude (Kur'ān, 26: 224-227), opominje na pjesnike *za kojima stupaju oni koji za stranputicom žude*. Ipak, poput poezije Safvet-bega Bašagića i Muse Ćazima Ćatića, za mnoge pjesme i strofe Selima Jelovca može se kazati da su nastale ne tako daleko od mjesta gdje se čuje šum andeoskih krila.

Pjesnik o onom što svakog čeka

Pjesni duše Selima Jelovca sadrže i podsjećanja na smrt. Ima dionica u njegovim stihovima gdje on iznova podsjeća na svoju bol, ali kao da olakšanje nalazi u onoj spasonosnoj namisli o usudu, o sudbini. Kad čitamo te njegove stihove zamišljamo ga kao bibliotekara u Gazi Husrevbegovoj biblioteci, stoji među policama knjiga, neke od njih stare su nekoliko stoljeća, na njihovim stranicama ispisana su čovjekova duhovna pentranja tajnama života, postojanja i smrti.⁶ Pjesma *Moja bol* kao da je posvećena upravo Fatumu, Sudbini, Kaderu:

*Života hol
i moja bol
samo su dol
sudbine.
Moj Usud
i moja ćud
doći će pred Sud
vječnosti.
A šta je Fatum
kad se gubi um,
to je samo šum
u duši.*

Na drugoj strani, neki njegovi stihovi - vidjeti pjesmu *Kad Munkir i Nekir* - nastali su iz samog grotla ljudskog straha pred otvorenim mezarom

6 Hadžem Hajdarević je u svojim "Iverjima" (djelo je u pripremi) opisao svoje susrete sa bibliotekarom Selimom Jelovcem. Vidi: Hadžem Hajdarević, „Selim Jelovac – pjesnik moga medresanskog poludjetinjstva“, *Preporod* br. 6, Sarajevo, 15. mart 2018, str. 59.

i strašnim zijevom grobne rake. Dva ozbiljna meleka, dva stroga anđela, Munkir i Nekir, čekaju mrtvog, dolaze mu u času “kad se zemlja zemlji preda“, dolaze da “dirnu u zvekir“, kako to kaže lucidni pjesnik Jelovac:

*Munkir i Nekir
kad dirnu u zvekir
moj brate,
te sate
slutimo:
O Bitku
idolu
užitku
i bolu,
pitaće!*

Motiv “zvekira“ preuzet je od arabijskih, perzijskih i turskih sufijskih pjesnika - Jelovac je njihovo pjesništvo odlično znao. U slavnog al-Gazalija, naprimjer, ima jedna priča kako Azrail, melek, taj strašni anđeo smrti, dolazi na kapije dvoraca moćnih ljudi, udara zvekirom o teška vrata i viče: “Kucnuo je čas!“ U pjesmi Harf *Nun* Jelovac koristi vizualni izgled arapskog slova *Nūn* koji je, u sufijskim kaligrafskim obradama, oslikan i tako da nalikuje teškom bolesniku na postelji, položenom u obliku prazne posude koju sada, na kraju, treba ispuniti ništavilo smrti. “*Nun*“ je *protegnut kao ja na samrti* – pjeva Selim Jelovac u ovoj pjesmi, hrabro se suočavajući sa Odlaskom.

Smrt je pjesniku šansa za blizinu s Bogom. U pjesmi Samo bliže Tebi prolama se njegov povik:

*Nek sam samo bliže
Tebi – Vječnosti,
i kosti
s radosti
Tebi predajem.*

Jednako tako u pjesmi Salavat [blagoslovi] tebi [o Vjerovjesniče] pjesnik Podveležja podsjeća na odvažnost čovjekovu u suočenju s onim smrtnim AH!

*I moj će prah
kroz smrtno AH,
poreći strah,
SALAVAT TEBI učeć.*

Ovo odagnavanje strepnji pred smrću vidljivo je i u pjesmi Moj ideal, za pjesnika je to vjera u Neizrecivo, on upravo toj i takvoj vjeri sklada ove stihove:

*Kroz sve nesrećne noći
kroz prašine dana olujnih
kroz gromade i krševe gole
uzdisao sam za tvojom moći.*

Pjesnik često spominje samoću, možda radi toga da podsjeti na svoja bdijenja u svojim samostima, u bolima koje je liječio na izvorima duhovnog pjesništva Istoka. U snažnoj pjesmi, zapravo kriku naslovljenom U samoći samo pjesnik svjedoči o svojoj duši i srcu:

*Uz otkucaj sata
otkucaj srca,
otvaram vrata
duši što grca.
(...)
Kako je samo
srce umrlo
koje je život
u ljubavi bilo?!*

I njegova pjesma Suza ljubavi oslovljava vrlo nalična pjesnikova raspoloženja, naročito u ovom stihu:

*Kapljico tuge, kuda
tokove svoje tečeš?
Sutone, zoro huda,
što srce moje siječeš?*

Na kraju ove veličanstvene pjesme Selim Jelovac se obraća svome sinu, rahmetli Ilhamu, tinejdžeru, ubijenom granatom 12. jula 1993. dok je čekao u redu za vodu na Dobrinji:

*Život te od mene uze,
pustinji predade toj,
a plač i vrele suze
teku u duši, krvi,
za tebe, sine moj.*

U poeziji Selima Jelovca primjećujemo da se ponekada, iako rijetko, potpisao i oslovio sintagmom Ebu Ilham - Otac Ilhamov a to istovremeno na arapskom znači i *Onaj nadahnuti*.

Himne rodnome kraju

Pjesnik se u mnogim stihotvornim hodočašćima vraća svome Podveležju, sve to čini kroz snažne himne rodnome kraju, rodnoj kući i ognjištu. Kao pjesnik koji se pomalja iz sufijske tradicije, u njegovoj pjesni moćno saopćene u jednom osavremenjenom izrazu, Selim Jelovac je, vidjeli smo, dvjema svojim zbirkama dao simboličke naslove *Selam Veležistana* i *Salavat Veležistana*. Veležistan je toponim domišljen od samog pjesnika, u tom toponimu ne treba čitati nikakav "islamizam", već samo i jedino ono iskonsko pjesnikovo sjećanje na *stan*, a taj *stan* je ono nekoliko sela u Podveležju, tom gotovo mitskom kraju koji mu je nekada bio zavičaj za kojim on sada traga kao za svojim duhovnim iskonom. To se vidi u njegovoj pjesmi *Salavat Veležistana*, u jednom stihu pjesnik kaže:

*U suncu slasti i čara
Uzdah se čuje dana
Nur-vrela mojih damara
Glas mog Veležistana.*

Vjerovatno je svoje zavičajno pripadanje Podveležju pjesnik najsnažnije izrazio u Nuru [Svjetlosti] Ramazana, pjesmi koja se, mjestimice, doima kao protest - *Kandilji u ovoj špilji, kandilji prkose zbilji...*, ali i kao njegovo vraćanje u sjećanja na prve dolaske ramazana u rodnom kraju:

*Tamo na stazi
raspukli šipci –
vidici sutra
ibrici jutra – sabaha.
Ah, tog uzdaha.*

Slično očitovanje čežnje za rodnom kućom raspoznajemo i u pjesmi Kaldrma, gdje pjesnik doziva oca:

*Po kaldrmi ruže
dašak suze toče,
ko tegli sudbine Uže?
o oče, oče!*

Pjesma A Iza ima tek jedanaest riječi, posvećena je pjesnikovoj majci Temi, ali je u isti mah posvećena i Podveležju:

*Velež
kamenje živo
a iza
majčino srce
rahmet
koračam tromo
ja.*

Privodeći kraju ovo prigodno sjećanje na pjesnika Selima Jelovca, dug je ne samo prema njemu već i prema bosanskohercegovačkom pjesništvu srodna uklona i izraza u dvadesetom stoljeću, kazati da je on, baš kao i njegovi prethodnici, na primjer Bašagić i Čatić, svoju poeziju pomogao i osnažio temeljitim obrazovanjem u istočnoj filozofiji, misticizmu, književnosti i teologiji. Dobro je u svim tim zavičajima duha raskrivati i tumačiti poeziju Selima Jelovca, ali držimo da se on najviše iskazao u ponovnim napajanjima na vrelima sufizma. Možda nigdje snažnije pjesnik Podveležja nije izrazio svoju privrženost sufijskoj pjesničkoj tradiciji kao u pjesmi Lejletu-l-Miradž, u jednom stihu od samo šest riječi:

*Oдох заувјек,
спржен у сјају,
дрхтају.*

Ovdje je izdaleka utkan ili upjevan motiv "leptira i svijeće", sufi je ga često koriste. Pjesnik Jelovac poručuje: Već na Ovom svijetu treba se/be "spržiti" i "sažgati" u vatrama ljubavi spram Boga, e da se tako spasimo od strašnih vatri Pakla, Džehennema. I pjesma Čekanje oslovljava mističko i sufijsko s/trpljenje da se dočeka Božija odredba ali uz pomoć te iste, Božije odredbe. Tu se pjesnik obraća cijeloj Vaseljani, za pjesnika ona je jedna čekaonica u kojoj se on sam privremeno skrasio, ali ga tu pohode mnoga pitanja:

*Kud čipka zvijezda nemire nosi?
Eter se snažni u molitvi lomi,
i tad će čekanje da sve pokosi
kad prsne nebo, a sijevnu gromi.*

Da je sufijska tradicija, napose ona lirska, bdjela nad naporima i pjesničkim uspravljanjima Selima Jelovca dokaz je pjesma On. Naravno, to On - *Hû* nahodi se kaligrafski ispisano na zidovima svih tekija svijeta. Sufija gleda to *HÛ* u nadanju i čekanju susreta s Njim, s Bogom. I sufi ja hrli ka tom *HÛ* najčešće *sām*, kao "on", kao čovjek ili kao osamljeni pojedinac koji se predao Putu i otisnuo u potragu. U pjesmi On, koja s

naslovom ima *dvanaest redaka* - dvanaest skalina - simbolizam tog broja pjesnik je vidljivo istaknuo, govori se o "otvaranju očiju u zori svitanja":

*On
Mijena u meni
u kostima, veni
O vremenu!
Talas
ko glas
u novi čas
udari
"Hu" On
oči mi otvori
u zori
svitanja."*

Recimo posve na kraju ovog našeg skromnog oduženja velikom pjesniku Selimu Jelovcu da on nigdje nije tako snažno ispisao svoju pjesničku investituru o pripadanju velikoj sufijskoj tradiciji kao što je to učinio u pjesmi *Ilovača*:

*Ilovača
gdje raste drača
zov je mog plača
prvoga.
Ilovača suha
ogrtač mog duha,
bez uma i sluha.*

Pjesnik Selim Jelovac umro je 28. februara 2003. Stih *Ilovača suha / ogrtač mog duha* pokazuje da ovaj dostojni nasljednik pjesništva Safvet-bega Bašagića i Muse Ćazima Ćatića nije strahovao od oblačenja posmrtnih haljina.

أنس كاريتش

تحية لشاعر ذي آمال صوفية

اشتهر سليم يلوفاتس (١٩٤٦-٢٠٠٣م) بكونه شاعرا وعالما دينيا ومترجما وموظفا باحثا في المكتبة وذلك إضافة إلى كونه إمام مسجد في فترة شبابه. وبتفانيه في ما عمل جعل السيد سليم نفسه جزءا ملحوظا من التراث في جميع هذه المهن والشهادات الروحية. إن عددا كبيرا من زملائه يحملونه في أذهانهم كصديق وكليم مخلص وكظاهرة بشرية نادرة كانت تخاطبهم بالتواضع بأشعار الروح أو بالصمت الذي كان يعمه بين حين وآخر.

كتبت المقالة بمناسبة الذكرى ٧٥ لميلاده.

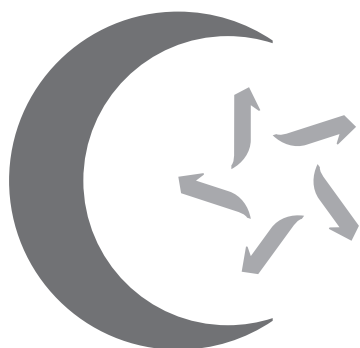
Enes Karić

Greetings to the Poet of Sūfī Hopes

Summary

Selim Jelovac (1946–2003), was a poet, theologian, translator, librarian, and in his younger years an Imam. He has noticeably inherited himself in each of these occupations and spiritual manifestations. A large number of friends carry him in their memories as a sincere friend, interlocutor and an exceptional human appearance who unobtrusively addressed everyone with his „songs of the soul“, but also with his silences that would visit him from time to time.

The text was written on the occasion of the 75th anniversary of his birth.

Službeni dio

Aktivnosti Ustavnog suda

Broj: US-11-2-35-18/20

Datum, 11. zu-l-ka'de 1442. god. po H.

21. juni 2021. godine

Ustavni sud Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u Vijeću petorice sudija u sastavu prof. dr. Vedad Gurda kao predsjednik vijeća, prof. dr. Šukrija Ramić kao zamjenik predsjednika suda, doc. dr. Emir Mehmedović, dipl. iur. Lutvo Mehonić i dipl. iur. Adnan Omanović kao sudac izvjestilac te mag. iur. Aldina Suljagić-Piro, sekretar Ustavnog suda, povodom zahtjeva Osmana Đogića, dipl. teol., Vodmatska 7, 1000 Ljubljana, Republika Slovenija, od 6. jula 2020. god. radi pobijanja odluke Fakulteta islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu broj 07-11-825/20 od 6. jula 2020. god. nakon vijećanja održanog na sjednici Suda u Sarajevu 11. zu-l-ka'de 1442. god. po H. / 21. juna 2021. godine donio je sljedeću

ODLUKU

I Odbacuje se zahtjev Osmana Đogića, dipl. teol., od 23. februara 2021. kojim osporava zaključak Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini broj 02-08-2-2387-4/20 od 2.7.2020. god. kojim zahtijeva od Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu da obustavi postupak i otkáže odbranu magistarskog rada studenta Osmana Đogića zbog toga što je on činio i čini djela kojima se grubo narušava ugled i jedinstvo IZ u BiH.

II Odbija se zahtjev Osmana Đogića dipl. teol. od 6. jula 2020. god. da se utvrdi povreda njegovog ustavnog prava na obrazovanje iz čl. 26 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini nastala odlukom dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu broj: 07-11-825/20 od 6. jula 2020. kojom je otkazana odbrana njegovog magistarskog rada pod naslovom "Analiza tekstova o islamu objavljenih u štampanim medijima i na medijskim portalima u Republici Sloveniji (1991.- 2017.)" zakazana za 13. juli 2020. god. s početkom u 10,00 sati na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu.

III Nalaže se Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu da isplati Osmanu Đogiću iznos od 3.500,00 KM (tri hiljade pet stotina konvertibilnih maraka) u roku od 15 (petnaest) dana od primitka ove sudske odluke.

Obrazloženje

I Osman Đogić, dipl. teol., dostavio je dne. 6. jula 2020. ovom Sudu zahtjev kojim traži da se poništi odluka dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu (u daljem tekstu odluke: FIN-a) broj 07-11-825/20 od 6. jula 2020. god. kojom je otkazana odbrana njegovog magistrarskog rada pod naslovom „Analiza tekstova o islamu objavljenih u štampanim medijima i na medijskim portalima u Republici Sloveniji (1991.-2017.)“ zakazana za 13. juli 2020. sa početkom u 10,00 sati na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Podnositelj u zahtjevu navodi da su pobijanom odlukom FIN-a njemu povrijeđeni „pravo na obrazovanje“ te „pravo na zaštitu dostojanstva čovjekove ličnosti i časti“.

Sud je s obzirom na objektivni sadržaj tač. 5. zahtjeva naknadno pozvao podnosioca zahtjeva da u roku od 8 dana dostavi sudu pisano očitovanje u kojem će precizno i konkretno navesti u kojem dijelu pobija odluku dekana FIN-a s obrazloženjem iz čijeg sadržaja bi slijedile povrede Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu odluke: IZ u BiH) te da sudu dostavi uz očitovanje eventualne daljnje dokaze (osim onih koje je priložio uz zahtjev) iz kojih proizlazi osnovanost njegovog zahtjeva, sve saglasno odredbi iz čl. 12 st. 3. al. 4. i 5. Pravilnika o organizaciji i radu Ustavnog suda IZ u BiH.

Podnositelj zahtjeva je dostavio naknadno očitovanje od 23.2.2021. kojim je zahtjev nadopunio obrazloženjem da mu je povrijeđeno ustavno pravo na odgoj i obrazovanje saglasno čl. 26 Ustava IZ u BiH.

Istim očitovanjem je podnositelj zahtjeva naknadno osporio zaključak Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu odluke: Rijaset) broj 02-08-2-2387-4/20 od 2.7.2020. kojim Rijaset zahtijeva od FIN-a da obustavi postupak i otkáže odbranu magistrarskog rada studenta Osmana Đogića zbog toga što je on činio i čini djela kojima se grubo narušava ugled i jedinstvo IZ u BiH.

Podnosilac je zahtjevu priložio:

1. Dopis šefa postdiplomskog studija Fakulteta islamskih nauka prof. dr. Rešida Hafizovića od 8. januara 2003. kojim je kandidat obaviješten da su Nastavno-naučno vijeće FIN-a i Komisija FIN-a zadužena za realizaciju pos-

tdiplomskog studija razmotrili njegovu molbu za pohađanje postdiplomskog studija i polaganje ispita za zvanje magistra islamskih nauka te da pozitivno odgovaraju na zamolbu uz uvjete taksativno navedene u tom dopisu;

2. Uvjerenje o prijepisu ocjena FIN-a od 13. januara 2011. za usmeni ispit po Tezariju koji obuhvata teološke discipline hadis, tefsir, fikh, akaid te islamska kultura i civilizacija;

3. Odluku Vijeća za postdiplomske studije FIN-a broj 03-4-1-1029/10 od 30. decembra 2011. kojim je kandidat obaviješten da je Vijeće udovoljilo njegovoj molbi za ponovnim aktiviranjem statusa polaznika postdiplomskog studija uz uvjet izmirenja svih administrativnih i finansijskih obaveza u roku od dvije godine;

4. Odluku Vijeća FIN-a broj 03-03-8-814/17 od 18. jula 2017. kojom je imenovana Komisija za ocjenu uvjeta kandidata Osmana Đogića i podobnost teme magistarskog rada pod naslovom „Analiza tekstova o islamu objavljenih u štampanim medijima i na medijskim portalima u Republici Sloveniji (1991.-2017.)“ te kojom je određeno da će Komisija u roku od tri mjeseca podnijeti Nastavničko-naučnom vijeću izvještaj o podobnosti teme za samostalnu naučnu obradu i ocijeniti da li kandidat ispunjava propisane uvjete;

5. Odluku Vijeća FIN-a broj 03-03-14-1130/17 od 18. oktobra 2017. kojom je Komisija za ocjenu uvjeta kandidata Osmana Đogića utvrdila da kandidat Osman Đogić ispunjava uvjete za izradu magistarskog rada te je nadalje pozitivno ocijenila podobnost teme magistarskog rada pod naslovom „Analiza tekstova o islamu objavljenih u štampanim medijima i na medijskim portalima u Republici Sloveniji (1991.-2017.)“ i imenovala mentora pri izradi magistarskog rada;

6. Blagajničku potvrdu FIN-a br. 111/2020 od 17. februara 2020. o uplati novčane naknade u iznosu od 2.000,00 KM (dvije hiljade konvertibilnih maraka) za odbranu magistarskog rada;

7. Odluku Vijeća Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu broj 03-03-42-367/20 od 4. marta 2020. kojom je imenovana Komisija za ocjenu i odbranu magistarskog rada kandidata Osmana Đogića te je Komisiji povjeren zadatak da obavi konačnu ocjenu i proceduru odbrane magistarskog rada kandidata;

8. Odluku Vijeća Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu broj 03-03-1. Elektronska sjednica - 560/20 od 29. aprila 2020. kojom je usvojen izvještaj Komisije za ocjenu i odbranu magistarskog rada kandidata Osmana Đogića te je određeno da se javna odbrana magistarskog rada zakaže po prestanku Odluke Vlade FBiH o proglašenju nesreće uzrokovane pojavom koronavirusa (Covid-19) na području Federacije BiH od 16. marta 2020. u cilju zaštite zdravlja i prevencije

zaraze koronavirusa svih studenata i zaposlenih osoba na Univerzitetu u Sarajevu;

9. Odluku o odbrani magistarskog rada Vijeća Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu broj 03-03-43-671/20 od 10. juna 2020. kojim je prihvaćen izvještaj Komisije za ocjenu i odbranu magistarskog rada kandidata Osmana Đogića te je javna odbrana magistarskog rada zakazana za dan 13. juli 2020. s početkom u 10,00 sati na FIN Univerziteta u Sarajevu. Navedeno je da je odbrana javna, da će biti prisutni članovi komisije, zapisničar i kandidat, te da se magistarska radnja nalazi u biblioteci FIN-a i dostupna je javnosti;

10. Odluku dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu broj 07-11-825/20 od 6. jula 2020. kojom je otkazana odbrana kandidatovog magistarskog rada pod naslovom „Analiza tekstova o islamu objavljenih u štampanim medijima i na medijskim portalima u Republici Sloveniji (1991.-2017.)“ zakazana za 13. juli 2020. s početkom u 10,00 sati na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu;

11. Pritužbu kandidata od 5. novembra 2020. na odluku Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu broj 07-11-825/20 od 6. jula 2020. god.

II Sud je radi cjelovitog razmatranje relevantnog činjeničnog stanja prije raspravljanja merituma spora pribavio još i druge isprave kojima je rasvijetljena cjelokupna hronologija događanja:

12. Odluku Sabora IZ u BiH o razrješenju ljubljanskog muftije broj AM-1642/05 od 3.5.2005. god. zbog podnijete ostavke te utvrđuju obvezu predaje uredske prostorije Muftijstva ljubljanskog koordinatorskom muftiji u Ljubljani;

13. Odluku Sabora IZ u BiH o imenovanju koordinatorskog poslova u Muftijstvu ljubljanskom broj AM-1643/05 od 3.5.2005. god. do imenovanja novog muftije ljubljanskog;

14. Rješenje Rijaseta IZ u BiH broj 03-HN-1672/2005 od 4.5.2005. kojim se Osmanu Đogiću, dotadašnjem ljubljanskom muftiji, oduzima murasela i prestaju sve ovlasti obavljanja dužnosti muftije ljubljanskog u Republici Sloveniji.

Rješenje se temelji na odluci Sabora IZ u BiH od 30.4.2005. kojom je Osman Đogić razriješen funkcije ljubljanskog muftije zbog podnijete ostavke na tu funkciju;

15. Potvrdu Ureda za vjerske zajednice Vlade Republike Slovenije broj 080/06-940 od 16.5.2006. kojom se potvrđuje da je vjerska zajednica Slovenska muslimanska skupnost registrirana, Pražakova 14, Ljubljana upisana u evidenciju vjerskih zajednica;

16. Zaključak Rijaseta IZ u BiH broj 01-SM-384/2007. od 6.2.2007.god. kojim najavljuje da će zatražiti od reisu-l-uleme da Osmanu Đogiću, bivšem lju-

bljanskom miftiji, oduzme sve ovlasti obavljanja imamskih i hatibskih poslova. Zaključak se temelji na odluci Sabora IZ u BiH od 30.4.2005. kojom je Osman Đogić razriješen funkcije muftije ljubljanskog;

17. Dekret Rijasetu IZ u BiH broj 02-MO-1140/2007 od 14.3.2007. kojim se Osmanu Đogiću, bivšem ljubljanskom muftiji, oduzimaju sve ovlasti obavljanja imamskih i hatibskih poslova. Dekret se temelji na odluci Sabora IZ u BiH od 30.4.2005. kojom je Osman Đogić razriješen funkcije ljubljanskog muftije;

18. Prijavu teme magistarskog rada Osmana Đogića od 16.5.2017. iz koje je vidljivo da je utemeljena na članku "Na padinama Pekinga" objavljenom u *Takvimu* 2001.;

19. Dopis FIN-a broj 1-02-791/17 od 13.7.2017. Rijasetu IZ u BiH Upravi za obrazovanje i Upravi za vjerske poslove Rijasetu IZ u BiH kojim moli dostavu podataka o statusu Osmana Đogića u okviru IZ i sve odluke nadležnih organa IZ koje se odnose na njega;

20. Odluka Vijeća FIN-a br. 03-03-8-814/17 od 18.7.2017. kojom je imenovana Komisija za ocjenu uvjeta kandidata Osmana Đogića i podobnosti teme magistarskog rada pod naslovom "Analiza tekstova o islamu objavljenih u štampanim medijima i na medijskim portalima u Republici Sloveniji (1991.-2017.)";

21. Izvještaj Komisije za ocjenu uvjeta kandidata Osmana Đogića i podobnosti teme magistarskog rada pod naslovom "Analiza tekstova o islamu objavljenih u štampanim medijima i na medijskim portalima u Republici Sloveniji (1991.-2017.)" br. 03-4-1068/2017 od 21.9.2017. kojom je kandidatu predložena izmjena naslova magistarskog rada;

22. Odluka Vijeća FIN-a br. 03-03-14-1130/17 od 18.10.2017. kojom je temeljem izvještaja Komisije za ocjenu uvjeta kandidata Osmana Đogića i podobnosti teme magistarskog rada pod naslovom "Analiza tekstova o islamu objavljenih u štampanim medijima i na medijskim portalima u Republici Sloveniji (1991.-2017.)" utvrđeno da kandidat ispunjava uvjete za izradu magistarskog rada i imenovan mentor;

23. Obavijest o završetku magistarskog rada prof. dr. Samira Beglerovića Vijeću za postdiplomske studije FIN-a br. 03-4-290/20 od 24.2.2020.;

24. Izvještaj za ocjenu i odbranu magistarskog rada Komisije za ocjenu i odbranu magistarskog rada kandidata Osmana Đogića broj 03-4-552/20 od 18.4.2020. god. kojim komisija predlaže Vijeću za postdiplomske studije te Vijeću Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu da prihvate izvještaj te omogućuje javnu odbranu magistarskog rada;

25. Zapisnik sa 127. sjednice Vijeća za postdiplomske studije od 23.4.2020. na kojoj je komisija donijela prijedlog da se pozitivno ocijeni magistarski rad, a prijedlog se prosljeđuje Vijeću FIN na verifikaciju;

26. Izvod iz zapisnika sa 1. elektronske sjednice Vijeća FIN-a br. 03-03-1-elek. sjed. 547/20 održane 29.4.2020. na kojoj je jednoglasno, sa 20 glasova „za“, usvojen prijedlog Vijeća za postdiplomske studije od 23.4.2020. da se pozitivno ocijeni magistarski rad Osmana Đogića;

27. Izvod iz registra poslovnih subjekata Slovenije od 15.6.2020. iz kojeg je vidljivo da je sa danom 16.5.2006. registrirana Slovenska muslimanska skupnost;

28. Statut Slovenske muslimanske skupnosti od 31.1.2010. iz kojeg je vidljivo da je to zajednica koja nije u sastavu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, da se ne spominje funkcija muftije, reisu-l-uleme, Rijasetu i ostalih tijela IZ u BiH te se ne predviđa niti propisuje udruživanje ove udruge u IZ u BiH.

29. Izvod iz AJPES registra poslovnih subjekata Slovenije od 15.6.2020. iz kojeg je vidljivo da je sa danom 16.5.2006. registrirana Slovenska muslimanska skupnost sa sjedištem na adresi Kotnikova 5, 1000 Ljubljana;

30. Dopis FIN-a broj 1-02-703/20 od 16.6.2020. Rijasetu IZ u BiH kojim se očituje na dopis Uprave za obrazovanje Rijasetu IZ u BiH broj 04-08-2-2387/20 od 16.6.2020. dostavljajući podatke o magistarskom studiju kandidata te se očitujući da je FIN 13.7.2017. uputio Upravi za obrazovanje i nauku te Upravi za vjerske poslove dopis kojim je zatražio informaciju o statusu Osmana Đogića, no da iz dostavljenih akata nije utvrdio da je kandidatu uskraćeno pravo na obrazovanje;

31. Dopis Mešihata Islamske skupnosti u Sloveniji br. NG-M-127-2020 od 16.6.2020. kojim odgovara na dopis Uprave za obrazovanje Rijasetu IZ u BiH br. 04-08-2-2391/20 od 16.6.2020. koju navodi i dokazuje priloženom dokumentacijom da je Osman Đogić nakon razrješenja funkcije muftije ljubljanskog u maju 2005. pokrenuo parnicu na sudu radi tog razrješenja, ali nije uspio u sporu, da je u maju 2005. uzurpirao prostorije Mešihata IZ u Sloveniji te je u julu 2007. sudski deložiran, da je zadržao arhivu IZ u Sloveniji, da je 16.5.2006. osnovao Slovensku muslimansku skupnost koja ima prostorije u Ljubljani, a on radi kao imam u njoj te da su javno dostupni njegovi istupi u medijima Slovenije kao i knjiga u kojoj je opisao razloge svog napuštanja IZ u BiH;

32. Obavještenje FIN-a o javnoj odbrani magistarskog rada dana 13.7.2020. u 10,00 sati;

33. Dopis br. 03-03-44-778/20 od 1.7.2020. predsjedavajućeg Vijeća i dekana FIN-a prof. dr. Zuhdije Hasanovića reisu-l-ulemi IZ u BiH i Upravi za obrazovanje i nauku Rijasetu IZ u BiH pod nazivom „Otkazivanje odbrane magistar-

skog rada Osmana Đogića“ kojim se očituje na dopis iste Uprave od 16.6.2020., navodi hronologiju postupanja FIN-a te ukazuje da je FIN tim povodom zatražio da „u ovome interveniraju reisu-l-ulema odnosno Vijeće muftija“;

34. Zaključak Rijaseta IZ u BiH broj 02-08-2-2387-5/20 od 2.7.2020. kojim se nalaže dekanu FIN-a da protiv studenta Osmana Đogića pokrene disciplinski postupak za teške povrede obaveza iz čl. 110 Pravilnika FIN-a te istog isključi sa studija. U zaključku su istaknute kao bitne činjenice da je Osmanu Đogiću oduzet dekret i murasela, da je prestao obavljati dužnosti muftije ljubljanskog, da su mu oduzete ovlasti obavljanja imamskih i hatibskih poslova te se ukazuje da je FIN prethodno trebao utvrditi odgovornost studenta prema čl. 110. st. 4. Pravila FIN-a odnosno utvrditi težu povredu obaveza studenta i izreći mu sankciju isključenja sa studija;

35. Zaključak Rijaseta IZ u BiH broj 02-08-2-2387-7/20 od 2.7.2020. kojim predlaže reisu-l-ulemi i Vijeću muftija da razmotre da li u predmetnom pitanju na FIN-u ima elemenata kršenja vjerskih propisa i propisa Islamske zajednice.

U zaključku su istaknute kao bitne činjenice da je Osmanu Đogiću oduzet dekret i murasela, da je prestao obavljati dužnosti muftije ljubljanskog, da su mu oduzete ovlasti obavljanja imamskih i hatibskih poslova, radi čega Rijaset smatra da je time Osman Đogić kršio vjerske propise i propise Islamske zajednice te se ukazuje da je FIN prethodno trebao utvrditi odgovornost studenta prema čl. 110 st. 4 Pravila FIN-a odnosno utvrditi težu povredu obaveza studenta i izreći mu sankciju isključenja sa studija;

36. Zaključak Rijaseta IZ u BiH broj 02-08-2-2387-6/20 od 2.7.2020. kojim traži od Upravnog odbora FIN-a da poduzme mjere iz nadležnosti s ciljem zaštite prava i interesa IZ kao osnivača i nosioca osnivačkih i vlasničkih prava.

U zaključku su istaknute kao bitne činjenice da je Osmanu Đogiću oduzet dekret i murasela, da je prestao obavljati dužnosti muftije ljubljanskog, da su mu oduzete ovlasti obavljanja imamskih i hatibskih poslova te se ukazuje da je FIN prethodno trebao utvrditi odgovornost studenta prema čl. 110 st. 4 Pravila FIN-a odnosno utvrditi težu povredu obaveza studenta i izreći mu sankciju isključenja sa studija;

37. Zaključak Rijaseta IZ u BiH broj 02-08-2-2387-4/20 od 2.7.2020. kojim zahtijeva od FIN-a da obustavi postupak i otkaže odbranu magistarskog rada studenta Osmana Đogića zbog toga što je on činio i čini djela kojima se grubo narušava ugled i jedinstvo IZ u BiH.

U zaključku su istaknute kao bitne činjenice da je Osmanu Đogiću oduzet dekret i murasela, da je prestao obavljati dužnosti muftije ljubljanskog, da su mu oduzete ovlasti obavljanja imamskih i hatibskih poslova te se ukazuje da je FIN prethodno trebao utvrditi odgovornost studenta prema čl. 110 st 4 Pravila

FIN-a odnosno utvrditi težu povredu obaveza studenta i izreći mu sankciju isključenja sa studija;

38. Zaključak Vijeća muftija IZ u BiH broj 03-2-92/20 od 6.7.2020. kojim se potvrđuje da je došlo do kršenja vjerskih normi i propisa IZ u BiH prilikom prihvatanja kandidata Osmana Đogića na postdiplomski studij FIN-a. Navodi se da je kandidat prešutio bitne podatke iz svoje biografije koji su bitno utjecali na odluku Komisije za ocjenu uvjeta kandidata i podobnost teme, da u tome ima elemenata lažnog predstavljanja, da je u toku rada u IZ i nakon njenog napuštanja narušio njen ugled i radio protiv njenog jedinstva te se utvrđuje da još uvijek traju razlozi radi kojih je kandidatu oduzeta murasela;

Konačno Vijeće muftija potvrđuje zaključke Rijaseta IZ u BiH broj 02-08-2-2387-4/20 od 2.7.2020. i broj 02-08-2-2387-5/20 od 2.7.2020.;

39. Zaključak Upravnog odbora FIN-a broj UO - telef. sjed. - 837/20 od 9.7.2020. kojim se prihvata informacija dekana FIN-a o donošenju odluke o otkazivanju odbrane magistarskog rada studenta Osmana Đogića zakazana za dne. 13.7.2020.;

40. Pismeno očitovanje Vijeća muftija IZ u BiH broj 03-02-58-2/21 od 29. marta 2021. kojim se odgovara na upit Ustavnog suda IZ u BiH da li prioritet u zaštiti prava imaju prava društvene zajednice ili imaju prava pojedinca odnosno da li je zaštita većeg prava važnija od zaštite pojedinačnog prava.

Pozivanjem na klasična djela literature iz područja fikha te jurisprudenciju hanefijskog mesheba (*el-fikhu-l-meqadisiji*) koja je usvojila princip „Opći interes ima prednost u odnosu na posebni/privatni interes“ Vijeće muftija utvrđuje da prioritet u zaštiti imaju dobra/prava/interesi zajednice naspram dobara/prava/interesa pojedinca odnosno da je zaštita većeg prava važnija od zaštite pojedinačnog prava.

41. Pismeno očitovanje Rijaseta IZ u BiH broj 02-03-2-923-2/21 od 29. marta 2021. kojim se odgovara na upit Ustavnog suda IZ u BiH da iznese svoja saznanja o konkretnim događajima te navede razloge radi kojih je Uprava za obrazovanje i nauku donijela zaključak broj 02-08-2-2387-4/20 od 2. jula 2020. kojim je zahtijevala od FIN-a da obustavi postupak i otkáže odbranu magistarskog rada Osmana Đogića.

Rijaset je iznio hronologiju događaja koju je Ustavni sud već ranije utvrdio temeljem gore navedene dokumentacije.

Kao razlog za donošenje navedenog zaključka Uprave za obrazovanje i nauku Rijaset se poziva na činjenice da je nakon podnošenja ostavke na funkciju muftije ljubljanskog te oduzimanja murasele i oduzimanja ovlasti za obavljanje imamskih i hatibskih poslova od strane tadašnjeg reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića Osman Đogić reagirao aktivnim pružanjem otpora Islamskoj zajednici

u Bosni i Hercegovini pokušajem da u sudskoj parnici pred redovnim građanskim sudom ospori odluke Rijaseta i reisu-l-uleme, odbijanjem da iseli iz stana u Ljubljani kojeg je koristio kao muftija i ljubljanski imam čime je prisilio IZ da sudskim putem ishodi njegovo iseljenje, odbijanjem da preda arhivski materijal Islamske zajednice u Sloveniji, a kao najveći i glavni razlog navodi se činjenica da je Osman Đogić osnovao paralelnu islamsku zajednicu Slovensku muslimansku skupnost (Slovensku muslimansku zajednicu) koja postoji i djeluje sve do danas, čime je izravno narušio ugled i jedinstvo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini čiji sastavni dio je legalno postojeća Islamska zajednica u Sloveniji.

42. Fotokopija naslovnice i prikaz sadržaja knjige Osmana Đogića *Zaustavite izlazim*;

43. Pismeno očitovanje Mešihata Islamske zajednice u Sloveniji broj NG-M-66-2021 od 7. maja 2021. kojim se odgovara na upit Ustavnog suda IZ u BiH da iznese svoja saznanja o konkretnim događajima.

Mešihat IZ u Sloveniji je iznio hronologiju događaja koju je Ustavni sud već ranije utvrdio temeljem gore navedene dokumentacije te nadalje ukazuje da je paralelno konkurentsko djelovanje Slovenske muslimanske skupnosti u javnom prostoru Slovenije razlog medijskim i političkim manipulacijama kojima se nastoji oslabiti i pogoršati ugled i položaj Islamske zajednice u Sloveniji.

Naime, Slovensku muslimansku skupnost javnost i mediji Slovenije promatraju kao zajednicu koja je slovenska i bez utjecaja vanjskih faktora, konkretno utjecaja Rijaseta IZ u BiH.

Konkretna štetna posljedica osnivanja Slovenske muslimanske skupnosti je činjenica da je određen broj džematlija prešao u tu zajednicu te da u njoj obavlja sve vjerske aktivnosti uključujući plaćanje članarine, zekata i sadekatal-fitra čime se članstvom i finansijski slabi IZ u Sloveniji.

Iznijeta je ozbiljna sumnja da je jedan od ciljeva osnivanja Slovenske muslimanske skupnosti bio zaustavljanje procesa izgradnje Islamskog centra u Ljubljani i slijedom toga djelovanje IZ u Sloveniji.

III Zbog činjenične i pravne složenosti spisa, ovaj sud je sazvao i održao javnu raspravu 21. juna 2021. na koju je pozvao Osmana Đogića kao podnositelja zahtjeva i Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu kao protustranku. Podnositelj zahtjeva je lično pristupio na raspravu, a u ime FIN-a na raspravu je pristupio dekan prof. dr. Zuhdija Hasanović.

Uvodnim izlaganjem predsjednik suda je ukazao strankama na prava koja im pripadaju u postupku tokom javne rasprave temeljem Pravilnika o radu Ustavnog suda IZ u BiH. Nakon toga je sudac izvjestilac prezentirao sadržaj po-

četnog i naknadno dopunjenog zahtjeva Osmana Đogića i sadržaj cjelokupnog dokaznog materijala koji je sud zaprimio uz zahtjev te dokaza koji je naknadno prikupio tokom rada na ovome spisu, a riječ je o 43 dokumenta. Svaki pojedini dokument je konkretno naveden s njegovim osnovnim podacima i bitnim sadržajem relevantnim za ovaj postupak.

Predsjednik vijeća je objema strankama pružio mogućnost da se uvodno obrate sudu te da se očituju na sadržaj svakog pojedinog dokumenta kao i na cjelokupne prikupljene dokaze te da eventualno stave nove dokazne prijedloge.

Stranke su se obratile sudu ali nisu imale novih dokaznih prijedloga, a nakon niza postavljenih pitanja objema strankama sud ih je pozvao da se sudu obrate sa završnom riječi.

U završnoj riječi Osman Đogić je naveo da zahtjev podnosi sudu iz razloga što smatra da su mu pobijanom odlukom dekana FIN-a povrijeđena prava na odgoj i obrazovanje koja su mu zajamčena Ustavom IZ u BiH.

Svoju ostavku na tada još trajuću funkciju muftije ljubljanskog na sjednici Sabora IZ u BiH ocijenio je pre nagljenom te iskazao žaljenje za tim postupkom, ali smatra da su tada postojali razlozi radi kojih nije mogao prihvatiti ponudu reisu-l-uleme da obavlja tu funkciju u sljedećem mandatu. Nije se očitovao radi čega nije htio iseliti iz kadrovske stana niti zašto nije vratio arhivu IZ u Sloveniji. Također se nije izjasnio radi čega je napisao knjigu *Zaustavite izlazim – svjedočenje smijenjenog slovenačkog muftije*.

Osnivanje Slovenske muslimanske skupnosti obrazlaže time da više nije mogao raditi kao imam unutar IZ u Sloveniji te da je na nagovor nekih džematlija osnovao novu vjersku zajednicu. Ne smatra da ta zajednica predstavlja neki problem jer je u naravi riječ isključivo o malom džematu u Ljubljani. Naglašava da je prepustio Islamskoj zajednici u Sloveniji i njenom muftiji da u slovenskoj javnosti zastupa interese muslimana, budući da je to daleko veća i puno bolje organizirana zajednica. Ne iskazuje namjeru da u budućnosti nešto promijeni u smislu postojanja Slovenske muslimanske skupnosti.

Dekan FIN-a prof. dr. Zuhdija Hasanović je u završnoj riječi naveo da je pri donošenju pobijane odluke postupio saglasno normativnim aktima FIN-a.

IV Budući da je pobijanu odluku dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu broj 07-11-825/20 od 6. jula 2020. podnositelj zahtjeva lično primio istog dana tj. 6. jula 2020. te da je tog istog dana podnio zahtjev Ustavnom sudu IZ u BiH, njegov zahtjev je blagovremen i podniet od ovlaštenog lica saglasno odredbama iz čl. 14. i čl. 16.st.1.al.1. Pravilnika o organizaciji i radu Ustavnog suda IZ u BiH.

Pri tome sud smatra da podnositelj zahtjeva ima aktivnu legitimaciju za pokretanje ovog sudskog postupka u najmanju ruku kao pripadnik Islamske zajednice u smislu odredbe iz čl. 26 st. 5 Ustava IZ u BiH.

Naime, ovaj sud smatra da je podnositelj zahtjeva jednostranim osnivanjem Slovenske muslimanske skupnosti u Republici Sloveniji 16.5.2006. postupio suprotno ustavnim pravima i obavezama člana IZ u BiH u smislu odredbe iz čl. 26 st. 2 al. 4 Ustava IZ u BiH razbijanjem jedinstva Islamske zajednice na teritoriju Republike Slovenije kakva je do tada postojala.

Ovakvim postupanjem je podnositelj zahtjeva izgubio status člana IZ u BiH, no stav je ovog suda da on nadalje temeljem svog porijekla, dotadašnjeg života i vjerskog obrazovanja zadržava status pripadnika Islamske zajednice u smislu odredbe iz čl. 26 st. 5 Ustava IZ u BiH.

Zbog toga je po ocjeni ovog suda bio kontadiktoran postupak podnosioca zahtjeva da je kao kandidat nakon svih opisanih događanja u do tada proteklih šest godina tokom 2011. ponovno izabrao upravo FIN za nastavak postiplomskog studija, iako je znao da je FIN krovna znanstveno-obrazovna institucija u sastavu upravo IZ-e u BiH čija temeljna načela očuvanja jedinstva i ugleda zajednice jesu osporena od strane tog kandidata osnivanjem paralelne i konkurentne islamske zajednice u Sloveniji, pisanjem knjige i medijskim nastupima kojima je napao čast i ugled IZ u BiH.

Konačno, činjenica da je Osman Đogić podnio zahtjev Ustavnom sudu IZ u BiH sama za sebe jeste dokaz da on još uvijek u određenoj mjeri priznaje stvarnu nadležnost ovoga suda koji je neprijeporno institucija IZ u BiH, što istovremeno predstavlja njegovo prešutno priznanje autoriteta IZ u BiH kao vjerske zajednice koja u ovom slučaju treba zaštititi njegova vjernička ustavna prava.

V Budući da je pobijanu odluku dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu broj 07-11-825/20 od 6. jula 2020. podnositelj zahtjeva lično primio istog dana tj. 6. jula 2020. te da odluka dekana sadrži činjenični podatak da je donijeta temeljem zaključka Rijasetu IZ u BiH broj 02-08-2-2387-4/20 od. 2.7.2020., podnositelj zahtjeva je mogao svojim zahtjevom obuhvatiti navedeni zaključak Rijasetu paralelno sa pobijanom odlukom dekana FIN-a.

Propuštanjem da u otvorenom roku podnese novi zahtjev ili nadopuni postojeći zahtjev od 6.7.2020., podnositelj zahtjeva je prekoračio subjektivni rok od 3 mjeseca i objektivni rok od jedne godine dana. Zbog toga njegovo preinačenje zahtjeva od 23.2.2021. nije blagovremeno saglasno odredbi iz čl. 14. Pravilnika o organizaciji i radu Ustavnog suda IZ u BiH te ga ovaj sud odbacuje saglasno odredbi iz čl. 17 st.1 al. 3 Pravilnika o organizaciji i radu Ustavnog suda IZ u BiH.

VI Sud je uvodno razmotrio odluku dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu broj 07-11-825/20 od 6. jula 2020. te je utvrdio da ona ne sadrži uputu o pravnom lijeku.

Pravila FIN-a kao normativni akt kojim je definiran postupak donošenja odluka i pravnih lijekova protiv njih ne sadrži odredbu kojom je utvrđeno pravo na podnošenje lijeka protiv odluke dekana FIN-a bilo unutar tog fakulteta, bilo unutar sistema Univerziteta u Sarajevu.

Po mišljenju ovog suda riječ je o pravnoj praznini kojom je povrijeđeno ustavno pravo na podnošenje pravnih lijekova, slijedom čega je ovaj sud uz ranije navedene razloge prihvatio kao dopušten predmetni zahtjev, također i zbog razloga nepostojanja mogućnosti podnošenja pravnog lijeka protiv odluke dekana FIN-a.

VII Sud je razmotrio odluku dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu broj 07-11-825/20 od 6. jula 2020. kojom je otkazana odbrana magistarskog rada podnositelja zahtjeva pod naslovom „Analiza tekstova o islamu objavljenih u štampanim medijima i na medijskim portalima u Republici Sloveniji (1991.-2017.)“ zakazana za 13. juli 2020. s početkom u 10,00 sati na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Analizom pobijane odluke dekana FIN-a ovaj sud zaključuje da je istu donio dekan FIN-a bez sudjelovanja Upravnog odbora FIN-a i Vijeća FIN-a te da je odluka utemeljena na argumentaciji iz zaključka Rijasetu IZ u BiH br. 02-08-2-2387-4/20 od 11.zu-1-kadeta 1441. god. po H. / 2. jula 2020.god.

Zbog toga je sud razmotrio zaključak Rijasetu IZ u BiH broj 02-08-2-2387-4/20 od 2.7.2020. kojim se zahtijeva od FIN-a da obustavi postupak i otkaže odbranu magistarskog rada studenta Osmana Đogića zbog toga što je on činio i čini djela kojima se grubo narušava ugled i jedinstvo IZ u BiH. U zaključku su istaknute kao bitne činjenice da je Osmanu Đogiću oduzet dekret i murasela, da je pre-stao obavljati dužnosti muftije ljubljanskog, da su mu oduzete ovlasti obavljanja imamskih i hatibskih poslova te se ukazuje da je FIN prethodno trebao utvrditi odgovornost studenta prema čl. 110 st. 4 Pravila FIN-a odnosno utvrditi težu povredu obaveza studenta i izreći mu sankciju isključenja sa studija.

Po ocjeni ovog suda tri zaključka Rijasetu IZ u BiH broj 02-08-2-2387-5/20 od 2.7.2020. god., broj 02-08-2-2387-7/20 od 2.7.2020. god. i broj 02-08-2-2387-6/20 od 2.7.2020. god. u činjeničnom i pravnom smislu predstavljaju cjelinu sa zaključkom Rijasetu IZ u BiH broj 02-08-2-2387-4/20 od 2.7.2020. god. te su obuhvaćeni razmatranjem suda svaki od njih pojedinačno te kao cjelina.

a) U pogledu prejudicijelnog pitanja da li je Osman Đogić svojim postupcima činio i čini djela kojima se grubo narušava ugled i jedinstvo IZ u BiH, ovaj sud utvrđuje da je odlukom Sabora IZ u BiH broj AM-1642/05 od 3.5.2005.

Osman Đogić razriješen funkcije ljubljanskog muftije zbog podnijete ostavke te je obavezan predati uredske prostorije Muftijstva ljubljanskog koordinatoru u Ljubljani, da je odlukom Sabora IZ u BiH broj AM-1643/05 od 3.5.2005. imenovan koordinatorski poslova u Muftijstvu ljubljanskom do imenovanja novog muftije ljubljanskog, da je rješenjem Rijasete IZ u BiH broj 03-HN-1672/2005 od 4.5.2005. Osmanu Đogiću, dotadašnjem ljubljanskom muftiji, oduzeta murašela te su prestale sve njegove ovlasti obavljanja funkcije muftije ljubljanskog u Republici Sloveniji temeljem odluke Sabora IZ u BiH od 30.4.2005., da je u Uredu za vjerske zajednice Vlade Republike Slovenije upisana Slovenska muslimanska skupnost Pražakova 14, Ljubljana upisana u evidenciju vjerskih zajednica te da su dekretom Rijasete IZ u BiH broj 02-MO-1140/2007 od 14.3.2007. Osmanu Đogiću, bivšem ljubljanskom muftiji, oduzete sve ovlasti obavljanja imamskih i hatibskih poslova.

Riječ je o odlukama koje su donijela nadležna tijela IZ u BiH protiv kojih su istekli svi rokovi za redovite i izvanredne pravne lijekove te slijedom toga navedene odluke tijela IZ u BiH jesu pravomoćne i konačne.

Meritum svih navedenih odluka i postupaka u kojima su te odluke donijete bilo je odlučivanje o postupanju Osmana Đogića nakon njegovog podnošenja ostavke na funkciju muftije ljubljanskog. Ovaj sud ukazuje da je ostavka u konkretnom slučaju bila u stvari odbijanje Osmana Đogića da prihvati još jedan mandat na funkciji muftije ljubljanskog, a kako mu je bilo ponuđeno od strane tadašnjeg reisu-l-uleme.

Relevantno činjenično stanje obuhvata stavove koje je Osman Đogić javno iznio u svojoj knjizi *Zaustavite, izlazim* te u nizu njegovih nastupa pred javnim medijima i društvenim mrežama koji su i danas dostupni široj javnosti, a koji su također bili predmetom članaka u javnim medijima BiH.

Budući da je osnovao Slovensku muslimansku skupnost kao vjersku zajednicu kao paralelnu i konkurentsku sa već dugi niz godina postojećom Islamskom zajednicom u Republici Sloveniji kao dijelom IZ u BiH, Osman Đogić je time objektivno ostvario cijepanje džematlija u Sloveniji na dvije vjerske zajednice i time izravno narušio jedinstvo pripadnika islama u Sloveniji, bez obzira kako on subjektivno promatra i opravdava osnivanje te nove zajednice.

Analogno tome, u navedenoj knjizi kao i javnim nastupima u medijima Osman Đogić se pejorativno izražavao prema vodećim organima IZ u BiH te IZ u Sloveniji, šteteći time časti i ugledu organa IZ-e u BiH koje je time napadao kao i osobama koje su obavljale funkcije u tim organima IZ-e u BiH.

b) Temeljem odredbe iz čl. 163. Pravila FIN-a za povredu Ustava IZ u BiH i drugih općih akata IZ nastavnici, zaposleni i studenti podliježu disciplinskoj odgovornosti.

Ovaj sud utvrđuje da je u međuvremenu nastupila zastara za pokretanje postupka disciplinske odgovornosti podnositelja zahtjeva kao studenta FIN-a temeljem odredbe iz čl. 110 st. 4 Pravila FIN-a zbog isteka prekluzivnog roka od 12 mjeseci računajući od 16.5.2006. kao dana registracije Slovenske muslimanske skupnosti i time dana počinjenja disciplinske povrede iz čl. 20 st. 2 Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti studenata FIN-a u Sarajevu.

Slijedom toga nije niti bilo moguće FIN-u da u 2020. utvrdi težu povredu obaveza studenta i izrekne mu sankciju isključenja sa studija.

Zastara za pokretanje postupka disciplinske odgovornosti podnositelja zahtjeva kao studenta FIN-a je također nastupila prema čl. 90 st. 3 al. a i al. b) Zakona o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo zbog isteka prekluzivnog objektivnog roka od 12 mjeseci računajući od dana počinjenja disciplinske povrede.

Zbog toga jedino preostaje moralna osuda postupaka Osmana Đogića navedenih u gornjoj alineji, ali izostaje mogućnost vođenja disciplinskog postupka kako svojim zaključcima zahtijeva Rijaset.

VIII Zahtjev Osmana Đogića se temelji na njegovoj tvrdnji da je pobijanom odlukom dekana FIN-a povrijeđeno njegovo pravo na islamsko obrazovanje zamčeno u smislu odredbe iz čl. 26 st. 5 al. 2 Ustava IZ u BiH.

Analizom odluka Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu koje su prethodile pobijanoj odluci dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu broj 07-11-825/20 od dne. 6. jula 2020. ovaj sud je utvrdio da je :

Dopisom šefa postdiplomskog studija Fakulteta islamskih nauka od 8. januara 2003. podnositelju zahtjeva pozitivno odgovoreno da su Nastavno-naučno vijeće FIN-a i Komisija FIN-a zadužena za realizaciju postdiplomskog studija uvažili njegovu molbu za pohađanjem postdiplomskog magistarskog studija. U to vrijeme je podnositelj zahtjeva obavljao funkciju muftije ljubljanskog u sastavu IZ BiH.

Odlukom Vijeća za postdiplomske studije Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu broj 03-4-1-1029/10 od 30. decembra 2011. je podnositelju zahtjeva reaktiviran status polaznika postdiplomskog studija.

Jasno je vidljiv protek vremena od dne. 8.1.2003. kada je podnositelju zahtjeva odobren studij, a ovaj sud smatra da je u tom rasponu od čak 8 godina činjenica osnivanja Slovenske muslimanske skupnosti u Republici Sloveniji dne. 16.5.2006. zbog komentara u javnim medijima postala svima dostupna i kao takva je stekla status notorne činjenice za relevantna tijela i organe IZ u BiH.

Već prilikom donošenja ove odluke Vijeća za postdiplomske studije FIN i Rijaset su mogli i trebali ocijeniti podobnost kandidata za taj studij.

Nadalje, kogentna odredba iz čl. 117 st. 1 Pravila FIN-a utvrđuje obavezu kandidata da podnese Fakultetu magistarski rad najkasnije u roku od dvije godine od ovjere drugog semestra, a ista takva odredba iz čl. 117 st. 2 dopušta da Nastavno-naučno vijeće može iz opravdanih razloga taj rok od dvije godine produžiti najdulje za još jednu godinu.

Donošenjem odluke od 30. decembra 2011. Vijeće za postdiplomske studije FIN-a prekršilo je kogentne odredbe iz čl. 117 st. 1 i 2 Pravila FIN-a.

3. Nakon proteka daljnjih šest (!) godina odlukom Vijeća Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu broj 03-03-8-814/17 od 18. jula 2017. je imenovana Komisija za ocjenu uvjeta kandidata Osmana Đogića koja je u roku od tri mjeseca bila obavezana podnijeti Nastavničko-naučnom vijeću izvještaj o podobnosti teme za samostalnu naučnu obradu i ocijeniti da li kandidat ispunjava propisane uvjete.

Donošenjem odluke od 18. jula 2017. Vijeće FIN-a prekršilo je kogentne odredbe iz čl. 117 st. 1 i 2 Pravila FIN-a.

4. Odlukom Vijeća Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu broj 03-03-14-1130/17 od 18. oktobra 2017. je imenovana Komisija za ocjenu uvjeta kandidata Osmana Đogića koja je utvrdila da kandidat Osman Đogić ispunjava uvjete za izradu magistarskog rada.

5. Odlukom Vijeća Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu broj 03-03-1. Elektronska sjednica-560/20 od 29. aprila 2020. usvojen izvještaj Komisije za ocjenu i odbranu magistarskog rada kandidata Osmana Đogića.

Makar prilikom donošenja ove odluke Vijeće FIN-a i Rijaset su mogli i trebali adekvatno ocijeniti podobnost kandidata za taj studij, imajući u vidu ranije iznijete razloge.

6. Odlukom o odbrani magistarskog rada Vijeća Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu broj 03-03-43-671/20 od 10. juna 2020. prihvaćen izvještaj Komisije za ocjenu i odbranu magistarskog rada kandidata Osmana Đogića.

Dakle, FIN je u šest navrata u vremenskom periodu od 8. januara 2003. do 10. juna 2020. tj. u periodu od 17 godina odlučivao da li Osman Đogić kao kandidat smije i može pohađati postdiplomski magistarski studij te je u svih šest slučajeva mogao odlukom utvrditi da takav studij zbog ponašanja kandidata više nije moguć.

Nadalje, u tom periodu student nije ostvario pravo na mirovanje prava i obaveza u periodu od osam, a kasnije od šest godina, budući da kogentnom odredbom iz čl. 74 Pravila takvo mirovanje prava i obaveza studenta je moguće u najduljem trajanju do jedne godine dana.

Ovaj sud utvrđuje da čl. 117 Pravila FIN-a nema odredbu kojom se izrijekom sankcionira postupanje studenta koji magistarski rad ne preda niti unutar roka

iz st. 2 tog člana, ali pravnom analogijom pozivom na čl. 73 st.1 al. 2 trebala je biti primijenjena zakonska presumpcija iz čl. 74 st. 3 Pravila da je došlo do ispisa studenta sa Fakulteta.

Očito je riječ o zaista dugom vremenskom periodu odlučivanja te o čak šest situacija ili prilika kada je FIN mogao drukčije odlučiti, slijedom čega je neizbježan zaključak da je FIN kao znanstveno-nastavna institucija u pogledu postdiplomskog studija i odbrane magistarskog rada Osmana Đogića donio drukčiju odluku tek nakon što je primio zaključak Rijasetu IZ u BiH br. 02-08-2-2387-4/20 od 11.zu-l-kadeta 1441. god. po H. / 2. jula 2020.

IX Sud nalazi potrebnim posebno naglasiti da Upravni odbor kao organ upravljanja FIN-om broji pet članova od kojih su dvojica predstavnici Fakulteta i trojica predstavnika Rijasetu.

Zbog toga je utemeljena pretpostavka da Rijaset kao osnivač i suupravljatelj FIN-a ima neposredna saznanja o bitnim događanjima na Fakultetu. Ova pretpostavka je važna iz razloga što svi subjektivni rokovi za disciplinski postupak ili za postupak radi poništenja određenih odluka FIN-a teku od saznanja za takve događaje.

Konačno, činjenica da Rijaset ima većinski broj glasova pri donošenju odluka Upravnog odbora FIN-a znači da je toliki udio suodgovornosti Rijasetu pri donošenju svih odluka Upravnog odbora.

X U pogledu analize savjesnosti postupanja rukovodećih tijela FIN-a za ovaj spis je relevantan dopis FIN-a broj 1-02-703/20 od 16.6.2020. upućen Rijasetu IZ u BiH FIN kojim se fakultet očitovao na dopis Uprave za obrazovanje Rijasetu IZ u BiH broj 04-08-2-2387/20 od 16.6.2020., dostavio podatke o magistarskom studiju kandidata te ukazao da je 13.7.2017. uputio Upravi za obrazovanje i nauku te Upravi za vjerske poslove Rijasetu IZ BiH dopis kojim je zatražio informaciju o statusu Osmana Đogića, no da iz njemu dostavljenih očitovanja objiju Uprava FIN nije utvrdio da je kandidatu uskraćeno pravo na obrazovanje.

XI Po mišljenju ovog suda za ovo pitanje je bitno odrediti koje su to bitne odluke FIN-a te da li se nadzorna ili korektivna funkcija Rijasetu IZ u BiH treba odigrati prije ili poslije donošenja tih odluka FIN-a.

Naime, u današnjem svijetu razvijenih sredstava komunikacije moguće je usaglašavanje tekstova službenih akata još u fazi njihove tehničke razrade tekstova prijedloga, čime se može izbjeći sasvim neprihvatljiva životna situacija da FIN donese odluku kojom dozvoljava kandidatu Osmanu Đogiću postdiplomski magistarski studij, a Rijaset IZ u BiH da ospori pravo na pohađanja tog studija u fazi neposredno prije javne odbrane magistarskog rada.

Analizom Pravila FIN-a ovaj sud je utvrdio da je temeljem odredbe iz čl. 9. djelatnost, organizacija i rad Fakulteta uređena Ustavom IZ u BiH i Zakonom o visokom obrazovanju (Kantona Sarajevo), da temeljem odredbe iz čl. 10. opći nadzor nad radom Fakulteta vrši Rijaset IZ u BiH, da temeljem odredbe iz čl. 12 st. 4 akademska zajednica (nastavnici, saradnici, studenti) i organi Fakulteta jesu odgovorni Islamskoj zajednici u BiH, da temeljem odredbe iz čl. 14 st. 2 Upravni odbor ima pet članova od kojih su trojica predstavnici Rijasetu, a dvojica predstavnici Fakulteta te da temeljem odredbe iz čl. 14 st. 3 predsjednika i članove Upravnog odbora imenuje Rijaset.

Analogno tome, temeljem odredbe iz čl. 23 st. 1 dekan FIN-a rukovodi Fakultetom prema odredbama Pravila Fakulteta, odlukama Nastavno-naučnog vijeća i odlukama Rijasetu IZ-e. Dekan je temeljem odredbe iz čl. 24 st. 3 dužan obustaviti od izvršenja opći akt koji nije u saglasnosti sa Ustavom (Islamske zajednice) ili koji je u suprotnosti sa zakonom kao i pojedinačni akt kojim se nanosi šteta Fakultetu i Islamskoj zajednici. Dekan FIN-a temeljem odredbe iz čl. 25 za svoj rad odgovara Nastavno-naučnom vijeću, Upravnom odboru i Rijasetu IZ.

Temeljem objektivnog sadržaja gore navedenih odredaba Pravilnika FIN-a ovaj sud utvrđuje da saglasno odredbi iz čl. 10 st. 1 Pravilnika FIN ima ograničenu administrativnu autonomiju, dok je istovremeno Rijaset IZ u BiH smio donijeti četiri zaključka od 2. jula 2020. jer iz Pravila FIN-a jasno proizlazi subordinacija Fakulteta u odnosu na Rijaset IZ u BiH kao tijelo koje provodi nadzor i kontrolu rada Fakulteta te kojem Fakultet odgovara za svoje donijete odluke i akte.

XII Potrebno je također naglasiti da su Pravila Fakulteta u skladu s propisima IZ u BiH kako je određeno i obostrano prihvaćeno u čl. 4 st. 1 Ugovora o položaju i djelovanju FIN-a u Sarajevu u sastavu Univerziteta u Sarajevu zaključenom između Vlade Kantona Sarajevo i IZ u BiH 27.10.2016. god.

Zbog iznijetih razloga u ovome spisu Sud je primijenio postojeće odredbe Ustava IZ u BiH, Pravila FIN-a i Pravilnika o organizaciji i radu Rijasetu kao pozitivno materijalno pravo te ocjenjuje da je dekan FIN-a bio obavezan donijeti u ovom sudskom postupku pobijanu odluku broj 07-11-825/20 od 6. jula 2020. jer bi u protivnome postupio suprotno odredbi iz čl. 24 st. 3 Pravila FIN-a.

XIII Sud nalazi potrebnim naglasiti da je sa posebnom pažnjom razmotrio pitanje da li u ovom konkretnom slučaju prioritet ima zaštita ustavnog prava na očuvanje jedinstva zajednice kao konkretnog općeg prava svih članova i pripadnika Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini ili zaštita ustavnih prava na odgoj i obrazovanje kao konkretnih ustavnih prava koji nesporno postoje na strani Osmana Đogića kao pojedinca, odnosno što je važnije, da li zaštita op-

ćeg prava svih članova zajednice važnija ili zaštita pojedinačnog prava jednog člana iste zajednice.

Pri tome ovaj sud naglašava da semantički i jezički pod pojmom općeg prava ne promatra sva ustavna prava koja su utvrđena Ustavom IZ u BiH kao neku cjelinu, budući da je jasna razlika u postojanju i sadržaju pojedinih ustavnih prava.

Pod pojmom općih ustavnih prava ovaj sud promatra ona ustavna prava koja su nužna za postojanje i funkcioniranje IZ u BiH te koja su njoj inherentna kao zajednici i instituciji.

Za razliku od toga pojedinačna ustavna prava realiziraju se na nivou pojedinca – člana ili pripadnika IZ u BiH kao što je npr. pravo biti članom ili makar pripadnikom zajednice, aktivno i pasivno biračko pravo, pravo na odgoj i obrazovanje itd.

Principijelno promatrano snaga jednog društva ili države mjeri se upravo stupnjem zaštite najslabijih članova.

Međutim, ustavno pravo kao znanost i praksa ustavnih sudova poznaju i priznaju postojanje situacija kada se mora ograničiti ili suspendirati ustavno pravo pojedinca zbog razloga koji mogu u protivnom nanijeti nemjerljivo veću štetu zajednici odnosno društvu. Ovakvu situaciju prepoznavamo u postojećim okolnostima svakodnevnog života za vrijeme pandemije virusa Covid-19 kada se ustavno pravo na slobodu kretanja bitno ograničava i reducira radi zaštite javnog zdravlja.

Pismeno očitovanje Vijeća muftija IZ u BiH broj 03-02-58-2/21 od 29. marta 2021. kojim odgovara na upit Ustavnog suda IZ u BiH da li prioritet u zaštiti prava imaju prava društvene zajednice ili imaju prava pojedinca odnosno da li je zaštita općeg prava važnija od zaštite pojedinačnog prava se poziva na klasična djela literature iz područja fikha te jurisprudenciju hanefijskog mesheba (*el-fikhu-l-meqadisijj*) koja je usvojila princip „Opći interes ima prednost u odnosu na posebni/privatni interes“.

Vijeće muftija utvrđuje da prioritet u zaštiti imaju dobra/prava/interesi zajednice naspram dobara/prava/interesa pojedinca odnosno da je zaštita općeg prava važnija od zaštite pojedinačnog prava.

Ovako šerijatski utvrđen prioritet zaštite ustavnog prava IZ u BiH kao zajednice naspram ustavnih prava Osmana Đogića predstavlja uz sve ranije iznijete odredbe normativnih akata IZ u BiH i FIN-a paralelan ali bitan razlog radi kojeg je ovaj Sud ocijenio da ovom odlukom treba zaštititi opće ustavno pravo, a to je ustavno pravo IZ u BiH na očuvanje jedinstva zajednice.

XIV Ustavni sud IZ u BiH ima osnovnu zadaću donositi odluke u slučajevima kada je došlo do povrede odredaba Ustava IZ u BiH.

Iako nije građanski sud koji presuđuje sporne odnose temeljem pozitivnih zakona, neizbježna je primjena određenih pravnih načela koja su zajednička svim savremenim društvima i zajednicama pa tako i Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini.

Jedno od tih općeprihvaćenih načela jeste da dvije strane u određenom pravnom odnosu trebaju nastupati savjesno i pošteno u ispunjenju svojih obaveza prema drugoj strani.

Drugo od tih općeprihvaćenih načela jeste da treba postojati pravičan omjer između obaveza i prava obiju strana u konkretnom pravnom odnosu.

Ova dva načela zajedno primijenjena znače da u dvostranom odnosu niti jedna strana ne može insistirati isključivo na svojim pravima a istovremeno zanemarivati svoje obaveze iz nastalog pravnog odnosa.

U konkretnom slučaju ovaj sud je mišljenja da podnosilac zahtjeva Osman Đogić zahtijeva sudsku zaštitu njegovog prava na odbranu magistarskog rada kao ostvarenja ustavnog prava na odgoj i obrazovanje, ali istovremeno ne ispunjava i, dapače, krši na drastičan način svoju obvezu kao pripadnik IZ u BiH da čuva jedinstvo te zajednice.

Time je narušio pravičan omjer između obaveza i prava obiju strana u konkretnom pravnom odnosu, njega kao pripadnika i IZ u BiH kao zajednice unutar koje je FIN znanstvena i obrazovna institucija.

XV Ovaj Sud ukazuje na potrebu da:

- a) Rijaset IZ u BiH i FIN usaglase i utvrde nadopunom Pravila FIN-a i Pravilnika o organizaciji i radu Rijaseta koji akti ili poslovi iz djelatnosti FIN-a podliježu nadzoru i kontroli Rijaseta, a u kojima od njih je FIN samostalan;
- b) nadopunom Pravila FIN-a i Pravilnika o organizaciji i radu Rijaseta obje institucije saglasno utvrde objektivne vremenske rokove unutar kojih Rijaset može ostvarivati svoju funkciju nadzora i kontrole rada FIN-a.

Sud ukazuje na ozbiljnost nepostojanja takvih rokova jer se time otvara problem odnosa prema tzv. stečenim pravima.

XVI Ovaj Sud ukazuje na potrebu da čl. 67 Pravila FIN-a i Pravilnik o organizaciji postdiplomskog studija FIN-a budu nadopunjeni na način da se ustanovi autonomno pravo Fakulteta da prilikom odabira kandidata za dodiplomski studij i postdiplomski studij može temeljem provjere životopisa kandidata i intervju sa kandidatom ocijeniti da li konkretni kandidat kao osoba odgovara kriterijima Fakulteta poštujući pri tome odredbu iz čl.7 st. 2 Zakona o visokom obrazovanju.

Teleološki zahtjev na kandidatima za studij islamskih nauka treba biti i očekivan je da oni kao osobe bez obzira na vjersku pripadnost, nacionalnost, porijeklo, socijalni status, politička uvjerenja itd. poštuju načela islama i odredbe Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini kao osnivača FIN-a. U protivnom Fakultet ne ostvaruje svoju odgojnu i obrazovnu svrhu radi koje je osnovan, a pravo odabira kandidata za studij je elementarno pravo svakog eminentnog fakulteta.

XVII Podnosiocu zahtjeva je pobijanom odlukom dekana FIN-a otkazana odbrana magistarskog rada, a iz blagajničke potvrde FIN-a br. 111/2020 od 17. februara 2020. je vidljiva uplata novčane naknade u iznosu od 2.000,00 KM (dvije hiljade konvertibilnih maraka) za odbranu magistarskog rada.

Također je nesporna činjenica da je prije upisa na postdiplomski studij podnosilac zahtjeva uplatio iznos od 1.500,00 KM (hiljadu petstotina konvertibilnih maraka) za pristup polaganju usmenog ispita po Teraziju.

Ovaj sud nalazi pravičnim i etičnim obavezati FIN na povrat ukupnog iznosa od 3.500,00 KM (trihiljadepetstotina konvertibilnih maraka) podnosiocu zahtjeva koji više nema mogućnost odbrane magistarskog rada na FIN-u, jer bi u protivnom mogla nastupiti sumnja da je došlo do stjecanja imovinske koristi bez pravnog osnova na strani Fakulteta.

Ovaj sud ukazuje da je tokom trajanja postdiplomskog studija podnosilac zahtjeva stekao znanja koja mu niko ne može oduzeti te ih on može iskoristiti u svom daljem eventualnom stručnom usavršavanju ili postdiplomskom studiju na drugom fakultetu, slijedom čega je FIN kao znanstveno-obrazovna institucija izvršio sve obveze prema podnosiocu zahtjeva sve do zadnjeg čina odbrane magistarskog rada kojeg zaključkom Rijaseta IZ u BiH broj 02-08-2-2387-4/20 od 2.7.2020. nije smio izvršiti.

XVIII Temeljem utvrđenog činjeničnog stanja i primjenom odredbe iz čl. 27 al. 2 prečišćenog teksta Pravilnika o organizaciji i radu Ustavnog suda IZ u BiH od 5. ševvala 1437. god. po H. odnosno dne. 9. jula 2016. god. odlučeno je kao u izreci ove odluke te je zahtjev djelomično odbačen kao neblagovremen i djelomično odbijen kao neosnovan.

Predsjedavajući vijeća predsjednik Ustavnog suda
Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

prof. dr. Vedad Gurda

Pouka o pravnom lijeku:

Protiv ove odluke Ustavnog Suda IZ u BiH nije dozvoljeno podnošenje redovnih niti izvanrednih pravnih lijekova te je ista konačna.

Broj: 02-03-2-3164-2/21

Datum: 25. muharrem 1443. h.g.
02. septembar 2021. godine

Na temelju odredbe člana 25. i člana 26. Statuta Media centra broj: 03-2-39/17 od 28. oktobra 2017. godine, a u skladu s članom 43. Statuta, Rijaset Islamske zajednice u BiH kao Skupština Media centra na svojoj 44. redovnoj sjednici, održanoj u Sarajevu dana 25. muharrema 1443. h.g., odnosno 02. septembra 2021. godine, razmatrajući inicijativu Nadzornog odbora za dopunu Statuta Media centra, donio je sljedeću:

O D L U K U **o dopuni Statuta Društva Media centra d.o.o. Sarajevo**

Član 1.

U članu 7. Statuta Društva Media centra d.o.o. Sarajevo, broj: 03-2-39/17 od 28. oktobra 2017. godine, dopunjen Odlukom o dopuni Statuta Društva Media centra d.o.o. Sarajevo broj: 02-03-2-499-2/20 od 06. februara 2020. godine i Odlukom o dopuni Statuta Društva Media centra d.o.o. Sarajevo broj: 02-03-2-3403-2/20 od 03. septembar 2020. godine, dodaje se nova djelatnost koja glasi:

- 85.59 „Ostalo obrazovanje i poučavanje, d. n.“

Član 2.

Odluka stupa na snagu danom donošenja, a primjenjivat će se danom upisa u nadležni sudski registar.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Datum: 25. muharrem 1443. h.g.
02. septembar 2021. godine

Na temelju odredbe člana 17. i člana 34. Pravilnika o organizaciji i radu Rijaset, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na 44. redovnoj sjednici, održanoj u Sarajevu dana 25. muharrema 1443. h.g., odnosno 02. septembra 2021. godine, na prijedlog Uprave za obrazovanje i nauku, donio je sljedeću:

ODLUKU

I

Rijaset daje saglasnost na Odluku Vijeća Fakulteta islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu broj: 03-03-6. elek. sjed. -649/21 od 07.07.2021. godine, o izboru dr. Abdul-Aziza Drkića u zvanje docenta za naučnu oblast Kiraet, na period od pet godina s mogućnošću jednog ponovnog izbora, bez prihvatanja finansijskih obaveza proisteklih iz navedenog izbora mimo usvojenog budžeta.

II

Odluka stupa na snagu danom donošenja.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-03-2-3075-2/21

Datum: 25. muharrem 1443. h.g.
02. septembar 2021. godine

Na temelju odredbe člana 17. i člana 34. Pravilnika o organizaciji i radu Rijaset, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na 44. redovnoj sjednici, održanoj u Sarajevu dana 25. muharrema 1443. h.g., odnosno 02. septembra 2021. godine, na prijedlog Uprave za pravne i administrativne poslove, donio je sljedeći:

ODLUKU

Član 1.

Rijaset daje saglasnost na Pravilnik o upravljanju i raspolaganju mezarjima na području Medžlisa Islamske zajednice Gračanica kod Visokog broj: 02-02-1-124-5/19 od 26.12.2019. godine.

Član 2.

Pravilnik iz člana 1. ove odluke usklađen je sa općim normativnim aktima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Član 3.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-03-2-3131-3/21

Datum: 25. muharrem 1443. h.g.
02. septembar 2021. godine

Na temelju odredbe člana 17. i člana 34. Pravilnika o organizaciji i radu Rijaset, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na 44. redovnoj sjednici, održanoj u Sarajevu dana 25. muharrema 1443. h.g., odnosno 02. septembra 2021. godine, na prijedlog muftije tuzlanskog Vahid-ef. Fazlovića, donio je sljedeće:

RJEŠENJE

I

Samir Buljubašić imenuje se za rukovodioca Službe za finansijske i ekonomske poslove u Muftijstvu tuzlanskom na mandat od četiri godine.

Mandat imenovanog počinje 02.09.2021. godine.

Imenovanjem za rukovodioca imenovani postaje član Muftijstva.

II

Imenovani će svoju dužnost obavljati u skladu sa Ustavom, Pravilnikom o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u BiH i drugim propisima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

III

Rješenje stupa na snagu danom donošenja i biće objavljeno u *Glasniku* Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-03-2-3131-2/21

Datum: 25. muharrem 1443. h.g.
02. septembar 2021. godine

Na temelju odredbe člana 17. i člana 34. Pravilnika o organizaciji i radu Rijaset, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na 44. redovnoj sjednici, održanoj u Sarajevu dana 25. muharrema 1443. h.g., odnosno 02. septembra

2021. godine, na prijedlog muftije tuzlanskog Vahid-ef. Fazlovića, donio je sljedeće:

R J E Š E N J E

I

Muhamed Bilajac razrješava se dužnosti rukovodioca Službe za finansijske i ekonomske poslove u Muftijstvu tuzlanskom zaključno sa 31.08.2021. godine.

II

Rješenje stupa na snagu danom donošenja i biće objavljeno u *Glasniku* Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

O b r a z l o ž e n j e

Rješenjem Rijaseta broj: 05-03-2-1016/18 od 20. februara 2018. godine Muhamed Bilajac imenovan je na mjesto rukovodioca Službe za finansijske i ekonomske poslove u Muftijstvu tuzlanskom.

Budući da je imenovani podnio molbu Muftijstvu tuzlanskom za razrješenje dužnosti rukovodioca Službe za finansijske i ekonomske poslove zaključno sa 31.08.2021. godine zbog obaveza u matičnom preduzeću, Muftija tuzlanski je, saglasno nadležnostima iz člana 11. Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u BiH, predložio Rijasetu da imenovanog razriješi dužnosti rukovodioca.

Na temelju navedenog riješeno je kao u dispozitivu.

Pouka o pravnom lijeku: Protiv ovog Rješenja može se izjaviti prigovor Rijasetu u roku od 8 dana od dana preuzimanja rješenja.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-03-2-3264-3/21

Datum: 22. safer 1443. h.g.

29. septembar 2021. godine

Na temelju odredbe člana 34. stav 3. Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini - prečišćeni tekst, a u skladu sa odredbom člana 17. i člana 34. Pravilnika o organizaciji i radu Rijaseta, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na 45. redovnoj sjednici, održanoj u Sarajevu dana 22. safera 1443. h.g., odnosno 29. septembra 2021. godine, razmatrajući prijedlog Muftijstva tuzlanskog za formiranje džemata Pomol u Medžlisu IZ Vlasenica, na prijedlog Uprave za vjerske poslove, donio je:

ODLUKU o formiranju džemata Pomol

Član 1.

Ovom Odlukom formira se džemat Pomol u Medžlisu Islamske zajednice Vlasenica, koji nastaje izdvajanjem iz džemata Nova Kasaba, te se isti zavodi u Registar džemata Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini pod nazivom džemat Pomol.

Član 2.

Na temelju ove odluke Medžlis Islamske zajednice Vlasenica će definirati granice novonastalog džemata, te dostaviti prijedlog Upravi za vjerske poslove za upis u Registar džemata pod nazivom džemat Pomol.

Član 3.

Medžlis Islamske zajednice Vlasenica će u skladu sa ovom odlukom u saradnji sa nadležnim izbornim organima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini provesti izbore i imenovati džematski odbor džemata Pomol, te provesti druge aktivnosti neophodne za implementaciju ove odluke.

Član 4.

Odluka stupa na snagu danom donošenja.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-03-2-3330-2/21

Datum: 22. safer 1443. h.g.

29. septembar 2021. godine

Na temelju odredbe člana 17. i člana 34. Pravilnika o organizaciji i radu Rijaset, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na 45. redovnoj sjednici, održanoj u Sarajevu dana 22. safera 1443. h.g., odnosno 29. septembra 2021. godine, na prijedlog Uprave za obrazovanje i nauku, donio je sljedeću:

ODLUKU

I

Ovom Odlukom Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini propisuje obaveze i preporuke za organe i ustanove Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u cilju jačanja opće svijesti o odbrani i stradanju tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu sljedećeg sadržaja:

1. **Zadužuju se muftijstva** da u saradnji s medžlisima iniciraju aktivnosti kako bi u općinama i gradovima nazivi ulica, trgova ili ustanova dobili imena po:
 - a. **Armijskim formacijama:** (npr. Ulica Armije Republike Bosne i Hercegovine, Ulica određenog korpusa, ulica određene brigade, odreda, ili čete koje su djelovale na tom području, Ulica Patriotske lige, Ulica Zeleznih beretki, Ulica Zlatnih ljiljana.);
 - b. **Narodnim herojima, generalima, komandantima, borcima:** (npr. da u svakom gradu postoji ulica po nekom od 9 narodnih heroja, zatim po istaknutim generalima, komandantima i borcima, Ulica Alije Izetbegovića, Ulica bosanskih gazija, Ulica bosanskog borca, Ulica branilaca grada (Sarajeva, Tuzle, Mostara i sl.);
 - c. **Nazivima kojima se čuva sjećanje na žrtvu i slobodu:** (npr. Šehidska ulica, Ulica bosanskih šehida, Ulica žrtava genocida, Ulica bosanskih heroja, Trg odbrane Bosne i Hercegovine, Trg nezavisnosti Bosne i Hercegovine, Trg bosanske slobode, Trg bosanskog borca, Trg šehida, Trg žrtava bosanskog genocida, Ulica/Trg žrtava genocida u Srebrenici);

2. **Zadužuje se Uprava za vjerske poslove**
 - a. da povodom Dana bijelih traka, 31. maj, podsjeti hatibe da u svim džamijama u BiH skrenu pažnju na ovaj datum i događaj, a Muftijstvo bihaćko, MIZ Kozarac i Prijedor da intenziviraju saradnju s drugim subjektima radi obilježavanje ovog datuma,
 - a. da povodom 20. jula, obilježavanja stradanja u dolini rijeke Sane, podsjeti da se u svim džamijama u BiH i dijaspori prouči salla i Jasin za žrtve doline Sane,
 - a. da pripremi program obilježavanja Dana sjećanja na genocid za muftijstva i medžlise, osim Tuzlanskog muftijstva, uključujući i organiziranje centralnog vjerskog programa 11. jula poslije podne-namaza na području svih muftijstava i medžlisa, uključujući učenje Jasina za žrtve genocida na području svakog muftijstva i medžlisa u centralnoj džamiji i mirnu šetnju prije ili poslije podne-namaza, dijeljenje Cvijeta Srebrenice i sl.

3. **Zadužuje se Uprava za obrazovanje i nauku**

da osigura uvrštavanje lekcija i tema o agresiji na Bosnu i Hercegovinu i *genocidu nad Bošnjacima* u nastavni plan i program medresa i fakulteta čiji je osnivač IZ, te da se tretiraju kroz predmete: Bosanski jezik i književnost, Geografija, Historija, Vjeronauka.

4. **Zadužuju se Uprava za obrazovanje i nauku i Uprava za vjerske poslove**
da promoviraju projekat posjeta djece i omladine školskog i student-skog uzrasta, mektebske djece memorijalnim centrima kao projekta: „Historija se uči na mezarjima žrtava genocida“.
5. **Zadužuju se Uprava za vanjske poslove i dijasporu i muftijstva**
 - a. da podstiču realizaciju fizičkog i jednoobraznog obilježavanja svih masovnih grobnica, uključujući njihovo mapiranje s nužnim informacijama kako bi bilo dostupno na Google maps, te i one koje su pronađene u susjednim državama;
 - b. da iniciraju projekat izgradnje spomenika djeci žrtvama genocida u općinama i gradovima.
6. **Zadužuju se Muftijstvo tuzlansko i Uprava za vanjske poslove i dijasporu**
 - a. da iniciraju proglašenje mezarja u Gornjoj Kalesiji, Rakita i Veljaci memorijalnim centrima i muzejima sa dokumentacionim odjelom;
 - b. da razmotre i izvijeste o mogućnosti formiranja jedne nacionalne fondacije za brigu o novouspostavljenim mezarjima i memorijalnim centrima, prikupljanju dokumentacije i finansiranju rada svih ovih centara.
7. **Zadužuje se Muftijstvo bihaćko**
da inicira i podstiče uspostavu jedinstvenog memorijalnog i dokumentacionog centra s muzejom o stradanju civila u genocidu u dolini Sane.
8. **Zadužuju se Uprava za obrazovanje i muftijstva**
 - a. da sarađuju s kantonalnim ministarstvima obrazovanja kako bi se u nastavu uvrstile lekcije o agresiji na Bosnu i Hercegovinu u *genocidu nad Bošnjacima*;
 - b. da podržavaju sportska i kulturna društva u organizaciji sportskih i kulturnih memorijalnih manifestacija u povodu godišnjice genocida i stradanja.
9. **Zadužuje se Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka**
da istražuje počinjenje zločina u cijeloj Bosni i Hercegovini, a posebno nad djecom.

II

Imajući u vidu da realizacija ovih obaveza i preporuka predstavlja dugoročnu aktivnost i zavisi od više faktora, svaki organ i ustanova jednom godišnje

dostavljat će izvještaj Rijasetu o poduzetim i realiziranim aktivnostima, a po potrebi Rijaset će određivati dinamiku i način implementacije ovih obaveza i preporuka.

III

Odluka stupa na snagu danom donošenja.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-03-2-2316-4/21

Datum: 22. safer 1443. h.g.

29. septembar 2021. godine

Na temelju odredbe člana 17. i člana 34. Pravilnika o organizaciji i radu Rijaset, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na 45. redovnoj sjednici, održanoj u Sarajevu dana 22. safera 1443. h.g., odnosno 29. septembra 2021. godine, na prijedlog Uprave za pravne i administrativne poslove, donio je sljedeću:

ODLUKU

Član 1.

Rijaset daje saglasnost Medžlisu Islamske zajednice Srebrenik na Pravilnik o upravljanju i raspolaganju mezarjima broj: 02-02-1-384-2/21 od 08.09.2021. godine, odnosno, 01 safera 1443. h.g.

Član 2.

Pravilnik iz člana 1. ove odluke usklađen je sa općim normativnim aktima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Član 3.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Dekreti

U posljednjem broju Glasnika br. 7-8 u službenom dijelu objavljen je dekret o postavljenju za glavnog imama MIZ Goražde, Esad-ef. Grabusa. Redakcija Glasnika je obaviještena da procedura u navedenom predmetu još nije završena, te da je propustom odgovorne osobe u nadležnoj službi greškom data obavijest za službeni dio. Prema tome, dekret o postavljenju Esad-ef. Grabusa za glavnog imama MIZ Goražde, broj: 03-07-1-2369-2/21 od 03. zu-l-hidže 1442. god. po H./13. juli 2021. godine, još nije proveden te objava u pomenutom broju ne proizvodi pravno djestvo. (Napomena Redakcije)

Broj: 03-07-1-2869-2/21

Datum: 29. muharrem 1443. god. po H.
06. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Cazin broj: 01-03-1-72-2/2021 od 05. jula 2021. godine, te na osnovu mišljenja Muftije bihačkog broj: 01-07-148-1/21 od 19. jula 2021. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Vilenjača, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

D E K R E T

o postavljenju imama pripravnika

Šišić (Rasim) Ahmed, svršenic Fakulteta za islamsko pravo u Rijadu, rođen 23. novembar 1995. godine u Bužimu, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Vilenjača, Medžlis Islamske zajednice Cazin, počevši od 15. jula 2021. godine do 14. jula 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Cazin i Šišić Ahmed će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 15. jula 2021. godine do 14. jula 2022. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 15. jula 2021. godine i važi do 14. jula 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3109-2/21

Datum: 30. muharrem 1443. god. po H.

07. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf broj: 01-03-208/21 od 12. augusta 2021. godine, te na osnovu mišljenja Muftije travničkog broj: 01-07-1-313/21 od 16. augusta 2021. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Vrse-Ždrimci, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Mujić (Izet) Hamza, bakalaureat/bachelor imameta, hatabeta i ta'lima, rođen 07. juna 1998. godine u Zenici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Vrse-Ždrimci, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, počevši od 01. augusta 2021. godine do 31. jula 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf i Mujić Hamza će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. augusta 2021. godine do 31. jula 2022. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 01. augusta 2021. godine i važi do 31. jula 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3193-2/21

Datum: 10. safer 1443. god. po H.

17. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bugojno broj: 01-07-259/21 od 25. augusta 2021. godine, te na osnovu mišljenja Muftije travničkog broj: 01-07-336/21 od 30. augusta 2021. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Poljice-Čipuljić, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Ramić (Muharem) Mahir, bakalaureat/bachelor imameta, hatabeta i ta'lima, rođen 03. juna 1993. godine u Gornjem Vakufu, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Poljice-Čipuljić, Medžlis Islamske zajednice Bugojno, počevši od 01. septembra 2021. godine do 31. augusta 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bugojno i Ramić Mahir će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. septembra 2021. godine do 31. augusta 2022. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 01. septembra 2021. godine i važi do 31. augusta 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3126-2/21

Datum: 02. safer 1443. god. po H.

09. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Visoko broj: 03-07-135/21 od 14. juna 2021. godine, te na osnovu mišljenja Muftije sarajevskog broj: 01-07-1-555/21 od 25. augusta 2021. godine, shodno odredbi člana 17 Pravilni-

ka o organizaciji i radu muftijstva, te člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Halilović (Vahid) Ermin, profesor islamske teologije, rođen 03. 03. 1989. godine u Visokom, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Seoča, Medžlis Islamske zajednice Visoko, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31.05.2021. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Kološići-Dol, Medžlis Islamske zajednice Visoko, počevši od 01.06.2021. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Visoko i Halilović Ermin će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. juna 2021. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3127-2/21

Datum: 02. safer 1443. god. po H.

09. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Visoko broj: 03-07-196/21 od 18. augusta 2021. godine, te na osnovu mišljenja Muftije sarajevskog broj: 01-07-1-556/21 od 25. augusta 2021. godine, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva, te člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Begić (Šefko) hfz. Faris, bakalaureat/bachelor islamske teologije, rođen 04. 11. 1993. godine u mjestu Kološići, općina Visoko, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Vratnica, Medžlis Islamske zajednice

Visoko, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31.08.2021. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Donja Mahala, Medžlis Islamske zajednice Visoko, počevši od 01.09.2021. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Visoko i Begić Faris će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. septembra i važi do 31. decembra 2021. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3401-2/21

Datum: 16. safer 1443. god. po H.

23. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Žepče br. 02-07-06-174/2021, od 15. septembra 2021. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Efendić (Ramo) Fejzo, rođen 06. juna 1956. godine u mjestu Željezno Polje, Žepče, imam, hatib i muallim u džematu Gornja Golubinja-Šahmani, Medžlis Islamske zajednice Žepče, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Gornja Golubinja-Šahmani, zaključno sa 30. 09. 2017. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3402-2/21

Datum: 16. safer 1443. god. po H.

23. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Žepče br. 02-07-06-175/2021, od 15. septembra 2021. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajedni-

ce u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

D E K R E T
o razrješenju dužnosti imama

Efendić (Osman) Izet, rođen 17. septembra 1954. godine u mjestu Željezno Polje, Žepče, v.d. glavnog imama, Medžlis Islamske zajednice Žepče, razrješava se retroaktivno navedene dužnosti, zaključno sa 31. 07. 2016. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3538-2/21

Datum: 1. rebiu-l-evvel 1443. god. po H.
7. oktobar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Vitez br. 01-02-269/21, od 30. septembra 2021. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

D E K R E T
o razrješenju dužnosti imama

Peskić (Sefir) Sakib, rođen 12. juna 1987. godine u Travniku, imam, hatib i muallim u džematu Grbavica, Medžlis Islamske zajednice Vitez, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Grbavica, zaključno sa 30. 09. 2021. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3644-2/21

Datum: 12. rebiu-l-evvel 1443. god. po H.
19. oktobar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Zenica br. 01-02-269/21, od 30. septembra 2021. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o razrješenju dužnosti imama

Arnaut (Ekrem) Vedad, rođen 08. oktobra 1982. godine u Zenici, imam, hatib i muallim u džematu Tetovo, Medžlis Islamske zajednice Zenica, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Tetovo, zaključno sa 20. 09. 2021. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3649-2/21

Datum: 12. rebiu-l-evvel 1443. god. po H.
19. oktobar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Travnik br. 03-A-1-757/2021, od 06. oktobra 2021. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o razrješenju dužnosti imama

Begović (Munir) Muhamed, rođen 09. septembra 1982. godine u Zenici, imam, hatib i muallim u džematu Goleš, Medžlis Islamske zajednice Travnik, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Goleš, zaključno sa 30. 09. 2021. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3190-2/21

Datum: 10. safer 1443. god. po H.
17. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Busovača broj: 02-04-107/21 od 26. augusta 2021. godine, a na osnovu mišljenja Muftije travničkog broj: 01-07-330/21 od 26. augusta 2021. godine, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva, te člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 5. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Koluh (Refik) Emin, diplomirani imam, hatib i muallim, rođen 20. januara 1983. godine u Starinama, općina Busovača, postavlja se na dužnost drugog imama, hatiba i muallima u džemat Busovača-Sulejman-begova džamija, Medžlis Islamske zajednice Busovača, počevši od 01. septembra 2021. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3299-2/21

Datum: 14. safer 1443. god. po H.

21. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Mostar broj: 02-01-808/21 od 01. septembra 2021. godine, a na osnovu mišljenja Muftije mostarskog broj: 07-1-538-1/21 od 09. septembra 2021. godine, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva, te člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 5. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Cikotić (Mustafa) Suljo, profesor islamske teologije, rođen 10. maja 1974. godine u Trpezi - Ivangrad, Republika Crna Gora, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Brankovac, Medžlis Islamske zajednice Mostar, počevši od 03. septembra 2021. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 03. septembra 2021. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3110-2/21

Datum: 30. muharrem 1443. god. po H.
7. septembar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije bihačkog br. 01-07-1-178-1/21 od 16. augusta 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Prijedor br. 355-AV-2021 od 13. augusta 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Zecovi, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstava, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Delalović (Šefkija) Šefik, rođen 19. januar 1993. godine u Zagrebu, Republika Hrvatska, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Zecovi, Medžlis Islamske zajednice Prijedor, počevši od 13. augusta 2021. godine do 12. augusta 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Prijedor i Delalović Šefik će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 13. augusta 2021. godine do 12. augusta 2022. godine, u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 13. augusta 2021. godine i važi do 12. augusta 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3114-2/21

Datum: 30. muharrem 1443. god. po H.
7. septembar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije travničkog br. 01-07-1-360/21 od 02. augusta 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Gornji Vakuf br. 01-03-181/21 od 15. juli 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Osridak-Gornje Voljice, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice,

održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

D E K R E T o postavljenju imama

Hodžić (Sejad) Muamer, rođen 10. july 1998. godine u Zenici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Osridak-Gornje Voljice, Medžlis Islamske zajednice Gornji Vakuf, počevši od 01. augusta 2021. godine do 31. jula 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Gornj Vakuf i Hodžić Muamer će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. augusta 2021. godine do 31. jula 2022. godine, u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. augusta 2021. godine i važi do 31. jula 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3113-2/21

Datum: 09. safer 1443. god. po H.
25. august 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije mostarskog br. 07-1-479-1/21 od 04. augusta 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Tomislavgrad br. 204/2021 od 23. jula 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Tomislavgrad, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstava, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

D E K R E T o postavljenju imama

Smajilović (Avdo) Omar, rođen 19. februara 1999. godine u Konjicu postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Tomislavgrad, Medžlis Islamske zajednice Tomislavgrad, počevši od 1. augusta 2021. godine do 31. jula 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Tomislavgrad i Omar Smajilović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 1. augusta 2021. godine do 31. jula 2022. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. augusta 2021. godine i važi do 31. jula 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3194-2/21

Datum: 10. safer 1443. god. po H.

17. septembar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije travničkog br. 01-07-1-337/21, od 30. augusta 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bugojno br. 01-07-260/21 od 25. augusta 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Vrbanja, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstava, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imama donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Čehaja (Salih) Senahid, rođen 04. maja 1997. godine u Bugojnu, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Vrbanja, Medžlis Islamske zajednice Bugojno, počevši od 01. 09. 2021. do 31. 08. 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bugojno i Čehaja Senahid će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 09. 2021. godine do 31. 08. 2022. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. septembra 2021. godine i važi do 31. augusta 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3142-2/21

Datum: 10. safer 1443. god. po H.

17. septembar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije travničkog br. 01-07-1-331/21, od 26. augusta 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Busovača br. 02-04-108/21 od 26. augusta 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Putiš-Stara džamija, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

D E K R E T o postavljenju imama

Mešković (Ramo) Almedin, rođen 06. novembra 1986. godine u Zenici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Putiš-Stara džamija, Medžlis Islamske zajednice Busovača, počevši od 01. 09. 2021. do 31. 08. 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Busovača i Mešković Almedin će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 09. 2021. godine do 31. 08. 2022. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. septembra 2021. godine i važi do 31. augusta 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3254-2/21

Datum: 15. safer 1443. god. po H.

22. septembar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije goraždanskog br. 01-03-1-137-02/21 od 06. septembra 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Goražde br. 01-03-1-49-01/21 od 31. augusta 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Bogušići, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstava, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice,

održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Imamović (Ahmed) Kerim, rođen 30. aprila 1999. godine u Goraždu, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Bogušići, Medžlis Islamske zajednice Goražde, počevši od 1. septembra 2021. godine do 31. augusta 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Goražde i Imamović Kerim će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 1. septembra 2021. godine do 31. augusta 2022. godine, u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. septembra 2021. godine do 31. augusta 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3262-2/21

Datum: 15. safer 1443. god. po H.

22. septembar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije tuzlanskog br. 05-2-07-1-1206-1/21 od 6. septembra 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Srebrenik br. 03-07-1-527/21 od 31. augusta 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Čekanići, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstava, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Mujić (Mustafa) Mehmed, rođen 21. aprila 1986. godine u mjestu Gornja Orahovica, općina Gračanica, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Čekanići, Medžlis Islamske zajednice Srebrenik, počevši od 1. septembra 2021. godine do 31. jula 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Srebrenik i Mujić Mehmed će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 1. septembra 2021. godine do 31. jula 2022. godine, u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. septembra 2021. godine i važi do 31. jula 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3263-2/21

Datum: 15. safer 1443. god. po H.

22. septembar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije tuzlanskog br. 05-2-07-1-1207-1/21 od 6. septembra 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Srebrenik br. 03-07-1-528/21 od 31. augusta 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Gornji Moranjci, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstava, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Bećirović (Muharem) Muamer, rođen 10. januara 1982. godine u mjestu Sladna, općina Srebrenik, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Gornji Moranjci, Medžlis Islamske zajednice Srebrenik, počevši od 31. augusta 2021. godine do 30. augusta 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Srebrenik i Bećirović Muamer će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 31. augusta 2021. godine do 30. augusta 2022. godine, u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 31. augusta 2021. godine i važi do 30. augusta 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3455-2/21

Datum: 29. safer 1443. god. po H.
06. oktobar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije travničkog br. 01-07-352/21 od 21. septembra 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Novi Travnik br. 02-07-589/21 od 17. septembra 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Čakići, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Helvida (Amir) Samed, rođen 3. septembra 1996. godine u Zenici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Čakići, Medžlis Islamske zajednice Novi Travnik, počevši od 1. oktobra 2021. godine do 30. septembra 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Novi Travnik i Helvida Samed će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 1. oktobra 2021. godine do 30. septembra 2022. godine, u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. oktobra 2021. godine do 30. septembra 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3491-2/21

Datum: 29. safer 1443. god. po H.
06. oktobar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije sarajevskog br. 01-02-1-646/21 od 23. septembra 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Kakanj br. 159/21 od 03. septembra 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Kučići, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstava, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održa-

noj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Čobo (Muhamed) Mersad, rođen 30. decembra 1996. godine u Zenici, pre-mješta se sa dužnosti imama, hatiba i muallima iz džemata Varvatra i postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Kučići, Medžlis Islamske zajednice Kakanj, počevši 10. septembra 2021. godine do 09. jula 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Kakanj i Čobo Mersad će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 10. septembra 2021. godine do 09. jula 2022. godine, u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 10. septembra 2021. godine i važi do 09. jula 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-2760-2/21

Datum: 29. safer 1443. god. po H.
06. oktobar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije zeničkog br. 01-07-1-239-2/2021 od 01. jula 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Zavidovići br. 01-07-269/21 od 26. juna 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Lijevča - Mahoje, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Mešić (Selman) Jasmin, rođen 16. jula 1992. godine u Zenici postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Lijevča - Mahoje, Medžlis Islamske zajednice Zavidovići, počevši od 1. oktobra 2021. godine do 30. septembra 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Zavidovići i Jasmin Mešić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 1. oktobra 2021. godine do 30. septembra 2022. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. oktobra 2021. godine i važi do 30. septembra 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3580-2/21

Datum: 1. rebiu-l-evvel 1443. god. po H.

7. oktobar 2021. godine

Na osnovu mišljenja Muftije tuzlanskog br. 05-2-07-1-1377-1/21 od 30. septembra 2021. godine, rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Banovići br. 02-07-1-189/21 od 27. septembra 2021. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Omazići, shodno odredbi člana 17 Pravilnika o organizaciji i radu muftijstava, člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

D E K R E T o postavljenju imama

Smajlović (Rifet) mr. Nedim, rođen 3. novembra 1989. godine u mjestu Ribnica, općina Banovići, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Omazići, Medžlis Islamske zajednice Banovići, počevši od 1. oktobar 2021. godine do 30. septembra 2022. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Banovići i Nedim Smajlović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 1. oktobra 2021. godine do 30. septembra 2022. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. oktobra 2021. godine do 30. septembra 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-2963-2/21

Datum: 02. safer 1443. god. po H.

09. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftije gorazhdanskog br. 01-03-1-123-01/20 od 09. augusta 2021. godine, shodno odredbi člana 42 i 52 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 46 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju v.d. glavnog imama

Hodžić (Juso) Miralem, rođen 29. augusta 1983. godine u Travniku, postavlja se za v.d. dužnosti glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Foča na period od jedne (1) godine, počevši od 1. septembra 2021. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Foča i Miralem Hodžić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim Ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v.d. glavnog imama u skladu sa Pravilnikom o imamima

Imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. septembra 2021. godine i važi do 31. augusta 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3111-2/21

Datum: 02. safer 1443. god. po H.

09. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftije travničkog br. 01-07-2-309/21 od 10. augusta 2021. godine, shodno odredbi člana 42 i 52 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 46 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju glavnog imama

Srebrenica (Eniz) hafiz Adnan, magistar islamskih nauka, rođen 14. 10. 1980. godine u Zenici, postavlja se na dužnost glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Busovača na mandatni period od četiri (4) godine, počevši od 01. 09. 2021. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3152-2/21

Datum: 10. safer 1443. god. po H.

17. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftije zeničkog br. 01-07-1-306/21 od 27. augusta 2021. godine, shodno odredbi člana 42 i 52 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 46 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju glavnog imama

Gračić (Agan) Džafer, profesor islamske teologije, rođen 01. 07. 1966. godine u mjestu Starina, općina Zenica, postavlja se na dužnost glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Žepče na mandatni period od četiri (4) godine, počevši od 01. 09. 2021. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2021. godine i važi do 31. 08. 2025. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3243-2/21

Datum: 13. safer 1443. god. po H.

20. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftije bihaćkog br. 01-07-1-184/21 od 06. septembra 2021. godine, shodno odredbi člana 42 i 52 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 46 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju v.d. glavnog imama

Ahmić (Nezir) Hariz, rođen 27. augusta 1979. godine u Travniku, postavlja se za v.d. dužnosti glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Kostajnica na period od jedne (1) godine, počevši od 1. juna 2021. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bosanska Kostajnica i Ahmić Hariz će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim Ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v.d. glavnog imama u skladu sa Pravilnikom o imamima

Imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. juna 2021. godine i važi do 31. maja 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović

Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3244-2/21

Datum: 13. safer 1443. god. po H.

20. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftije bihaćkog br. 01-07-1-183/21 od 06. septembra 2021. godine, shodno odredbi člana 42 i 52 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 46 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju v.d. glavnog imama

Harčević (Edham) Mehmed, rođen 13. jula 1970. godine u Jezerskom – Bosaurska Krupa, postavlja se za v.d. dužnosti glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Bužim na period od jedne (1) godine, počevši od 1. juna 2021. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bužim i Harčević Mehmed će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim Ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v.d. glavnog imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 1. juna 2021. godine i važi do 31. maja 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3406-2/21

Datum: 16. safer 1443. god. po H.

23. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftije tuzlanskog br. 02-07-1-1318/21 od 17. septembra 2021. godine, shodno odredbi člana 42 i 52 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 46 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju v.d. glavnog imama

Jusić (Muhamed) Salih, rođen 13. februara 1963. godine u mjestu Rovaši, općina Vlasenica, postavlja se za v.d. dužnosti glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Gornja Tuzla na period od jedne (1) godine, počevši od 15. 06. 2020. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 15. 06. 2021. godine i važi do 14. 06. 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-07-1-3407-2/21

Datum: 16. safer 1443. god. po H.

23. septembar 2021. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftije tuzlanskog br. 02-07-1-1319/21 od 17. septembra 2021. godine, shodno odredbi člana 42 i 52 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 46 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju v.d. glavnog imama

Sivić (Hamzalija) hafiz Redžo, rođen 13. decembra 1997. godine u Gradačcu, postavlja se za v.d. dužnosti glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Orašje na period od jedne (1) godine, počevši od 15. 06. 2021. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 15. 06. 2021. godine i važi do 14. 06. 2022. godine.

Napomene saradnicima

Glasnik je zvanično glasilo Rijaseta Islamske zajednice BiH. Izlazi dvomjesečno. Objavljuje akademske članke, istraživačke i stručne radove, prevedene tekstove, prikaze knjiga iz oblasti vjerskih disciplina i islamske/bošnjačke kulturne baštine kao i službena akta organa Rijaseta Islamske zajednice u BiH. Objavljuje i radove iz drugih oblasti po odluci urednika. Glasnik nastoji popularizirati naučna istraživanja iz oblasti islamskih nauka i kulturne baštine Bošnjaka te informirati čitaoce o radu službi i institucija Rijaseta IZ-e.

Svi objavljeni radovi odobreni su od strane urednika. Akademska, pravna i jezička odgovornost je na autorima radova. Osnovni jezik Glasnika je bosanski. Prilikom pisanja radova primjenjuje se norma Pravopisa bosanskog jezika sa fonetskom transkripcijom dok se naučna tran-

skripcija primjenjuje u uskostručnim tekstovima. Vrstu naučne transkripcije bira autor. Radovi mogu sadržavati arapski, turski, perzijski kao i druge jezike u transkripciji. Dostavljeni radovi su predmet provjere urednika u smislu akademskih i tehničkih kriterija. Autori prihvataju redakcijske intervencije u tekstu.

Radovi se mogu poslati putem maila glasnik_riz@yahoo.com ili na adresu: Gazi Husrev-begova 56a, 71000 Sarajevo. Rad mora biti u Microsoft Wordu ne veći od 10 stranica formata A4, font Times New Roman. Slike i svi drugi prilozi moraju biti priloženi odvojeno.

Sva prava zadržana. Nijedan dio Glasnika ne može biti umnožavan, pohranjivan u sisteme za umnožavanje bez prethodnog dopuštenja Uredništva i autora tekstova, izuzev kratkih navoda u naučne svrhe.

ISSN 1512-6609, ISSN 2233-095X (Online)

Izdavač: RIJASET ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI. Urednik: MUSTAFA PRLJAČA; Redakcija: MEHO ŠLJIVO, SAMEDIN KADIĆ, SENADA TAHIROVIĆ, MEVLUDIN DIZDAREVIĆ, MUHAMED JUSIĆ i ALDINA SULJAGIĆ-PIRO; tehnički urednik: SUAD PAŠIĆ lektura: AIDA KRZIĆ; dizajn korice: TARIK JESENKOVIĆ; prijevod na arapski jezik: NURKO KARAMAN; prijevod na engleski jezik: IFET MUSTAFIĆ. DTP: El-Kalem. Štampa: DOBRA KNJIGA, d.o.o. - Sarajevo; Uredništvo i administracija: 71000 Sarajevo, Gazi Husrev-begova br. 56A, telefon: 033/532-255, fax: 033/441-800, e-mail: glasnik_riz@yahoo.com. Glasnik izlazi dvomjesečno. Rukopise slati na adresu Uredništva. Rukopisi se ne vraćaju. Štampani tiraž 2085 primjeraka. Cijena Glasnika iznosi 10 KM. Uplata u KM na žiro-račun 1602005500015065 kod VAKUFSKE BANKE DD Sarajevo - uz naznaku za Glasnik. Glasnik je upisan u registar javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta pod brojem 446 od 27. 08. 1994. godine.